MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO FAKULTETO
PERSONALO VADYBOS IR ORGANIZACIJŲ PLĖTROS KATEDRA

RASA ŠIMKUVIENĖ
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO STUDIJŲ PROGRAMOS
VA mn 5 – 02 grupės studentė
Nr. 053477

PARAMOS ŠEIMAI POLITIKOS PRIORITETAI: LIETUVOS ATVEJIS

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė: prof. habil. dr. Vladislava Stankūnienė

Vilnius, 2006

Turinys

Įvadas 3
1. Paramos šeimai politikos esmė 5
1. 1. Paramos šeimai politikos priemonės 6
1. 2. Tarptautiniai dokumentai, susiję su šeimos politikos formavimu 8
1. 3. Paramos šeimai politikos modeliai ir prioritetinės priemonės įvairiose gerovės valstybėse 12
1. 4. Paramos šeimai politikos prioritetinių priemonių veiksmingumas didinant gimstamumo lygį: tarptautinis palyginimas 15
2. Lietuvos paramos šeimai kryptys ir prioritetai 18
2. 1. Paramos šeimai situacija Lietuvoje 18
2. 2. Finansinė parama šeimai 20
2. 3. Priemonės, padedančios derinti šeimos rūpesčius ir darbą 25
2. 3. 1. Vaiko priežiūros atostogos 25
2. 3. 2. Lanksčių užimtumo formų taikymas tėvams, auginantiems vaikus 26
2. 3. 3. Ikimokyklinio ugdymo sistemos plėtra 29
3. Paramos šeimai politikos prioritetų pagrindimo tyrimas 33
3. 1. Tyrimo metodika 33
3. 2. Socialinės demografinės respondentų charakteristikos 34
3. 3. Tyrimo rezultatų analizė 35
3. 3. 1. Paramos šeimai priemonių vertinimas 35
3. 3. 2. Paramos šeimai priemonių įtaka prokreacinėms nuostatoms 39
3. 3. 3. Vyrų ir moterų vaidmenų pokyčiai 41
3. 3. 4. Šeimos ir darbo suderinamumas 47
Išvados 54
Rekomendacijos 56
Literatūros sąrašas 57
Santrauka 61
Summary 62
Priedai

Įvadas

Nuo 1990 metų pradžios kartu su socialinių ekonominių pertvarkymų pradžia ėmė kisti ir lietuvių šeima: nyksta tradicinei šeimai būdingi bruožai ir vis labiau įsigali modernūs. Lietuvoje vykstanti šeimos transformacija pasižymi vedybų mažėjimu bei jų atidėjimu vyresniam amžiui, neregistruotų šeimų (kohabitacijos) plitimu, mažėjančiu gimstamumu, savanoriška bevaikyste (Stankūnienė ir kt., 2001; 2003; 2005).

Nuo 1990 metų Lietuvoje stebimas ir kasmet mažėjantis gimstamumas. Pasiekta riba, kai egzistuojantis gimstamumo lygis neužtikrina kartų kaitos. Esame nykstanti tauta. Lietuvoje kaip ir visame pasaulyje vykstantis visuomenės senėjimo procesas įtakoja gamybos, paskirstymo ir vartojimo sistemas, tampa našta socialinio draudimo sistemai, taip pat ir jaunajai kartai.

Šie faktai kelia visuomenės susirūpinimą, tačiau be valstybės įsikišimo, ilgalaikių investicijų šeimos labui, pastangų sukurti vaikui ir šeimai palankią aplinką bus sunku įveikti įsibėgėjusius demografinius procesus. Reikia veikti šiandien, nes skeptiškai vertinant esančią situaciją ir pasiekus ribą, kai darbo jėga sumažės dėl mažo gimstamumo, geriausiu atveju ji pasikeis tik po 20-25 metų.

Rūpestį šeima valstybė išreiškia vykdydama paramos šeimai politiką, kurios tikslas - kurti sąlygas normaliam šeimų funkcionavimui, remti šeimas, siekiant padėti joms realizuoti savo funkcijas. Paramos šeimai politikos tikslai ir veiksmai priklauso ne tik nuo demografinės situacijos, susiklosčiusių šeimos problemų, bet ir nuo vyriausybės ir visuomenės požiūrio į demografinių procesų raidą, nuostatų jas keisti bei nuo realių valstybės galimybių (Stankūnienė ir kt., 2001).

Paramos šeimai politika išreikšdama bendriausius paramos šeimai principus ir bruožus turi atspindėti konkretaus laikotarpio sąlygas ir problemas. Keičiantis visuomenės išsivystymo lygiui, gyvenimo sąlygoms, būdui bei vertybinėms orientacijoms, vykstant šeimos transformacijai, turi keistis ir paramos šeimai politikos tikslai, veiksmų kryptys ir prioritetai (Stankūnienė ir kt., 2005). Peržiūrint prioritetų veiksmingumą, tiriant naudojamų priemonių efektyvumą, vykdomas tobulinimas, siekiant reformomis taikliau ir efektyviau panaudoti šeimos paramai skirtas lėšas, pagalbą suteikti toms šeimoms, kurioms jos labiausiai reikia, sudaryti palankias sąlygas derinti šeimos rūpesčius ir darbą, taikyti lanksčias užimtumo formas bei užtikrinti kokybišką vaikų priežiūrą ikimokyklinėse įstaigose.

Tobulinant paramos šeimai politiką svarbu peržvelgti kitų šalių patirtį ir pasiekimus šioje srityje ir efektyviausią praktiką taikyti Lietuvoje.

Tyrimo objektas

Lietuvos paramos šeimai politika.

Tyrimo dalykas

Lietuvos paramos šeimai politikos taikomų prioritetų vertinimas ir pagrindimas.

Tyrimo hipotezės:

1. Lietuvos paramos šeimai politika labiau orientuota į finansinę paramą šeimoms, auginančioms vaikus, ir mažai kreipiamas dėmesys į priemonių, leidžiančių derinti darbą ir šeimą, plėtrą.
2. Lyčių lygybė sunkiai įgyvendinama pačioje šeimoje, vaikų priežiūra ir namų ruoša paliekama ant moters pečių.
3. Gimstamumo lygį įtakoja menkai išvystytos priemonės, padedančios derinti darbą su šeimos rūpesčiais, - vaikų priežiūros paslaugos ir lanksčios užimtumo formos.

Tyrimo tikslas

Išanalizuoti Lietuvos paramos šeimai politikos krypčių silpnąsias ir stipriąsias puses.

Tyrimo uždaviniai:

1. Palyginti paramos šeimai politikos plėtros kryptis Lietuvoje ir užsienio valstybėse.
2. Vertinti paramos šeimai politikos prioritetų pagrįstumą.
3. Ištirti auginančių vaikus tėvų požiūrį į teikiamas paramos šeimai priemones bei sužinoti priežastis, įtakojančias gimstamumo lygį.
4. Išsiaiškinti vyrų ir moterų vaidmenų pasiskirstymo šeimoje tendencijas.
5. Teikti siūlymus, galinčius didinti paramos šeimai veiksmingumą.

1. Paramos šeimai politikos esmė

Paramos šeimai politika, daranti įtaką gimstamumo lygiui ir šeimos gerovei, laikoma centrine visos visuomenės gerovės politikos dalimi. Šios įtakos dydis priklauso nuo visuomenės gerovės, kurioje ši politika veikia, nuo paramos šeimai keliamų tikslų bei požiūrio, kuriuo remdamasi valstybė teikia pagalbą šeimai. Todėl kiekvienoje šalyje vykdoma skirtinga paramos šeimai politika, savita teisiniu reglamentu, paramos teikimo sąlygomis, paramos dydžiu, taikomų priemonių prioritetais, strategija.

Ketvirtą dešimtmetį Vakarų šalyse besitęsianti šeimos transformacija pasireiškia vedybų mažėjimu, kohabitacijos plitimu, žemu gimstamumu, vaikų gimdymu vyresniame amžiuje ir savanoriška bevaikyste. Pasikeitusi šeimos padėtis ir iš to kylančios demografinės, socialinės ir ūkinės problemos daugelį valstybių skatina reaguojant į tai plėtoti paramos šeimai politiką. Paramos šeimai politika įvairiose šalyse suprantama nevienodai. Tai priklauso nuo valstybės socialinės politikos ideologijos ir atstovaujamo socialinės gerovės valstybės modelio. Literatūroje sutinkami du šeimos politikos apibrėžimai: siaurasis ir platusis. Pagal siaurąjį apibrėžimą „šeimos politika orientuota į poras su vaikais ar vienišus tėvus bei šioms grupėms taikomas išmokas, pašalpas, privilegijas ir paslaugas“ (Maslauskaitė, 2005, p. 49, 50). Tuo tarpu platusis paramos šeimai politikos apibrėžimas jungia visas viešosios politikos sritis, veikiančias šeimos gyvenimą, t.y. šeimos teisę, švietimą, sveikatos apsaugą, užimtumo politiką, paslaugas vaikams, darbo ir šeimos derinimo priemones ir kt. Tačiau dabartiniu metu paramos šeimai politika dažniausiai suprantama „kaip vyriausybinių ir nevyriausybinių institucijų veiksmai, kurių tikslas yra kurti sąlygas normaliam šeimų funkcionavimui; remti šeimas, siekiant padėti joms realizuoti savo funkcijas; skatinti šeimas ir jų narius atlikti savo funkcijas; išreikšti prioritetinį šeimos modelį“ (Stankūnienė ir kt., 2001, p.12)

Paramos šeimai politiką formuoja ir įgyvendina įvairaus lygio socialinės institucijos ir struktūros (paramos šeimai politikos subjektai): vyriausybinės, vietinės valdžios (savivaldos), visuomeninės, bendruomeninės ir privačios.

Paramos šeimai politikos objektais įvardijami: šeima, šeimos nariai ir vienišai gyvenantys asmenys. Tai rodo, kad dėmesys kreipiamas ne vien tik į šeimą, bet ir į individą.

Paramos šeimai politikos formavimas yra nuolatinis procesas; jos priemonių įgyvendinimą reikia nuolat kontroliuoti, vertinti efektyvumą bei tikslinti. Išskiriamos trys šeimos politiką veikiančių veiksnių grupės:

1) demografiniai veiksniai (gimstamumo lygis, vidutinė gyvenimo trukmė, vedybų ir skyrybų lygis, moterų ekonominis aktyvumas);
2) ekonominiai veiksniai (šalies biudžetas, užimtumo tendencijos, migracija, kt.);

3) politiniai veiksniai (politikų sprendimai, konkrečios socialinės priemonės) (Maslauskaitė, 2005).

1.1. Paramos šeimai politikos priemonės

Paramos šeimai politika įgyvendinama per priemonių sistemą. Šiomis priemonėmis bandoma sudaryti kuo palankesnes sąlygas kurti šeimą, palengvinti pačios šeimos funkcionavimą, įgyvendinti prokreacinius lūkesčius.

Paramos šeimai politikos priemonių sistema skiriasi skirtingose valstybėse. Tam įtakos turi skirtinga šalių paramos šeimai politikos įgyvendinimo patirtis, tikslai, galimybės. Pastaruoju metu sparčiai blogėjant šalių demografinei situacijai, vis didesnis dėmesys skiriamas paramos šeimai priemonėms, galinčioms įtakoti gimstamumą.

Literatūroje galima rasti įvairų šeimos politikos priemonių klasifikavimą. Pavyzdžiui, V. Stankūnienė pateikia pagrindinių, tarpusavyje persipynusių ir viena kitą papildančių paramos šeimai politikos priemonių sistemą, kurią sudaro:

1. Įstatymai ir normos:

a) įstatymai ir teisės aktai reglamentuojantys šeimų kūrimo, jų funkcionavimo ir paramos gavimo tvarką,

b) etnokultūrinės ar religinės normos, galinčios įtakoti paramos šeimai politiką.

2. Pašalpos ir lengvatos:

a) dažniausiai taikomos pašalpos: vaiko pašalpa, motinystės pašalpa, vienkartinė pašalpa gimus vaikui, vaiko priežiūros pašalpa, pašalpa nepilnoms šeimoms, pašalpa mažai aprūpintoms šeimoms, pašalpa šeimoms sunkiu laikotarpiu (netekus maitintojo), šeimoje esant asmenų su specifiniais poreikiais (nedarbingų, neįgalių).

b) lengvatos skirstomos į mokesčių, paslaugų, užimtumo ir kt., iš kurių pastaroji laikoma prioritetine siekiant padėti šeimoms derinti darbą ir vaikų priežiūrą.

3. Paslaugos: ikimokyklinio, užklasinio ugdymo paslaugos ir kt. (Stankūnienė ir kt., 2001, p.15–17)

G. Neyer (2003) gimstamumą įtakojančias paramos šeimai priemones skirsto į:

1. Priemones, skirtas motinystei remti:

a) nėštumo ir gimdymo atostogas,

b) motinystės atostogas,

c) pašalpas, mokamos šių atostogų metu.

2. Tėvystės (vaiko priežiūros) atostogas, kuriomis sudaroma galimybė tėvams patiems prižiūrėti savo vaikus pirmaisiais keleriais jų gyvenimo metais. Šių atostogų metu pagal šalies įstatymų reglamentą mokama tėvystės (motinai arba tėvui) pašalpa.

3. Vaiko priežiūros paslaugas, teikiamas valstybinių arba privačių institucijų.
4. Vaiko pašalpas, mokamas šeimoms, auginančioms vaikus.

P. McDonald (2000) paramos šeimai priemones susistemino, remdamasis racionalaus pasirinkimo, postmaterialistinių vertybių, lyčių lygybės ir rizikos vengimo teorijomis.

Racionalaus pasirinkimo teorija remiasi idėja, kad apsisprendimą turėti vaiką (daugiau vaikų) lemia psichologinės naudos iš to aspektas, kurio buvimą įtakoja ekonominės išlaidos. Didesnio gimstamumo galima pasiekti didinant psichologinės naudos slenkstį arba sumažinant ekonomines vaikų auginimo išlaidas.

Postmaterialistinių vertybių teorija teigia, kad socialinį ir demografinį elgesį įtakoja tokios vertybės kaip savirealizacija, pasirinkimo galimybė, laisvė nuo tradicinių autoritetų (ypač religijos) įtakos. Šios vertybės įtakojo skyrybų augimą, nesantuokinius ryšius, nesantuokinių vaikų gimimo didėjimą. Tačiau atlikti tyrimai įrodė, kad dalis moterų nori daugiau vaikų negu jų turi. McDonald (2000) daro išvadą, kad tokį reiškinį lemia ne vertybės, o vaikų auginimo kaina ir socialinės institucijos.

Rizikos vengimo teorija aiškina, kad žmonių apsisprendimą turėti vaikų lemia ateities vizija, planai. Esant neaiškioms ekonominėms, socialinėms, asmeninėms perspektyvoms, individai vengia rizikuoti ir pasirenka saugesnį gyvenimą be vaikų. Teorija teigia, kad investicijos į ekonominį saugumą (išsilavinimas, atsidavimas darbui, ilgos darbo valandos, santaupos) geresnės nei nesaugumas dėl vaikų (pajamų sumažėjimas, išlaidų didėjimas, nesaugumas dėl grįžimo į darbą).

Lyčių lygybės teorija paremta idėja, kad labai žemą gimstamumo lygį šiuolaikinėje visuomenėje lemia netolygus lyčių lygybės įsigalėjimas įvairiuose socialiniuose institutuose: orientuotuose į individą (darbo rinka, švietimas), taip pat orientuotuose į šeimą (pvz., pačioje šeimoje).

Atsižvelgdamas į šias teorijas, P.McDonald (2000) paramos šeimai priemones, skatinančias gimstamumą, suskirstė į 3 kategorijas:

1. Finansinę paskatą.
2. Pagalbą tėvams derinant darbą ir šeimą.
3. Socialinius pokyčius remiant vaikus ir tėvus.

Kiekvieną iš pateiktų kategorijų P. McDonald (2000) skirsto į rūšis (1 lentelė), aptardamas kiekvieną iš jų. Lygindamas finansinio skatinimo priemones pagal poveikio gimstamumui efektyvumą, autorius išskiria tiesiogines pinigines išmokas ir nemokamas ar subsidijuojamas paslaugas ir prekes vaikams, kaip mažinančias vaikų auginimo išlaidas ir galinčias teigiamai veikti apsisprendimą turėti daugiau vaikų. Priemonių padedančių tėvams derinti darbą ir šeimą, kategorija, į kurią įeina ir vaiko priežiūros atostogos bei paslaugos,

lankstūs darbo grafikai, sudaro sąlygas teigiamam apsisprendimui turėti vaikų (daugiau vaikų), nebijant iškristi iš darbo rinkos. Aptardamas vaikus ir tėvystę remiančius socialinius pokyčius, P. McDonald (2000) akcentuoja ypatingą lyčių lygybės užtikrinimo reikšmę visose institucijoje (o ypatingai šeimoje), bei pozityvių nuostatų vaikų ir tėvystės atžvilgiu visuomenėje formavimą.

1 lentelė

Paramos šeimai priemonių, skatinančių gimstamumą, sistema

Finansinio skatinimo priemonės	**Periodinės piniginės išmokos** Skiriamos pajamų testavimo principu ir priklausančios nuo vaikų amžiaus bei jų gimimo sekos.
	Vienkartinė išmoka ar paskola Pvz., paskola šeimos kūrimui, kurios dalis gimus kiekvienam vaikui nurašoma.
	Mokesčių nuolaidos, kreditai ir lengvatos Priklausančios nuo vaikų skaičiaus šeimoje, jų amžiaus, vaikų gimimo sekos ir kt.
	Nemokamos ar subsidijuojamos paslaugos ir prekės vaikams *Paslaugos*:: ugdymo, medicininės priežiūros, viešojo transporto ir kt. *Prekės*: vadovėliai, sporto ir laisvalaikio prekės ir kt. *Nuolaidos:* mokesčių už elektrą, draudimo paslaugų ir kt.
	Būsto subsidijos Būsto pašalpos, pirmo įnašo už perkamą būstą ar įmokos sumažinimas gimus kiekvienam vaikui, mokesčių sumažinimas ar lengvatos statant būstą ir kt.
Pagalba tėvams derinant darbą ir šeimą	**Motinystės, tėvystės ir vaiko priežiūros atostogos.**
	Vaikų priežiūros paslaugos.
	Lankstus darbo laikas bei trumpalaikės „atostogos“ ar neatvykimas į darbą dėl šeimyninių priežasčių.
	Įstatymai, draudžiantys diskriminaciją, bei lyčių lygybės užtikrinimas darbo vietoje.
	Darbo laikas (darbo valandų derinimas atsižvelgiant į darbuotojo galimybę derinti darbą ir šeimos rūpesčius).
Socialiniai pokyčiai remiant vaikus ir tėvus	**Užimtumo skatinimas** (darbo vietų moterims kūrimas, jų išsaugojimas motinystės ir vaiko priežiūros atostogų metu, švietimo ir apmokymų organizavimas motinystės ir vaiko priežiūros atostogų metu).
	Palankios vaikui aplinkos kūrimas (saugaus eismo užtikrinimas, saugios kaimynystės politika, viešųjų rekreacinių zonų kūrimas bei mokyklų ir vaiko priežiūros paslaugų infrastruktūra).
	Lyčių lygybės užtikrinimas visose institucijose: darbe ir šeimoje; mokesčių ir socialinės apsaugos sistemoje; parama tėčiams, dalyvaujantiems vaiko priežiūroje; priemonių, remiančių šeimos maitintojo modelį, panaikinimas.
	Parama santuokai ir šeimos santykiams (švietimas ir konsultavimas šeimos kūrimo bei santykių klausimais; ekonominis paskatinimas tuoktis)
	Teigiamo požiūrio į vaikus ir tėvystę skatinimas: ▪ atitinkančios poreikius, ekonominį ir kultūrinį kontekstą politikos kūrimas; ▪ šališkumo vengimas bevaikių atžvilgiu; ▪ nuostatos, kad prie vaikų auginimo išlaidų turi prisidėti ir neturintys vaikų, formavimas.

Šaltinis: McDonald (2000)

1. 2. Tarptautiniai dokumentai, susiję su šeimos politikos formavimu

Šeimos instituto kaita ir gyventojų demografinės elgsenos pokyčiai bei iš jų kylančios mažo gimstamumo, spartaus visuomenės senėjimo, didėjančio skirtumo tarp

kuriančios ir vartojančios visuomenės dalies pasekmės kelia vis didesnį išsivysčiusių šalių susirūpinimą.

XX a. paskutiniame dešimtmetyje įvairių tarptautinių organizacijų iniciatyva buvo organizuotos regioninės, kontinentinės ir pasaulio vyriausybinio lygio konferencijos skirtos gyventojų, moterų, socialinės gerovės problemoms nagrinėti. Jų metu priimtose tarptautinėse programose ir rekomendacijose (Stankūnienė ir kt., 2001) ypatingas dėmesys buvo skirtas lyčių lygybės visuomenėje ir šeimoje problemoms spręsti. 1993 metais Ženevoje vykusios Jungtinių Tautų ir Europos Tarybos organizuotos Europos gyventojų vyriausybinio lygio konferencijos Rekomendacijų nuostatose dėl šeimos, vaikų ir moterų problemų sprendimo atkreipiamas dėmesys į demografines problemas ir akcentuojama priemonių bei politikos, vykdomos spręsti šiuos klausimus įvairiose šalyse svarba. Buvo rekomenduojama visose visuomenės gyvenimo sferose skatinti kurti vaikams ir šeimai draugiškesnę aplinką, padėti derinti tėvams profesinio gyvenimo ir tėvų funkcijas, vystant ir plėtojant vaikų priežiūros paslaugas, įgyvendinant dalinio užimtumo ir lanksčių darbo grafikų priemones, didinti lyčių lygybę politinėje, ekonominėje ir socialinėje sferose bei atsakomybėje už šeimą. Šie tikslai taip pat nuskambėjo 1994 metais Kaire vykusioje tarptautinėje konferencijoje „Gyventojai ir visuomenės raida“ bei 1995 metais Pekine vykusioje Ketvirtojoje pasaulinėje konferencijoje moterų klausimais ir lėmė, jog į šeimos politikos plėtros tikslus buvo įtrauktas lyčių lygybės ir lygių galimybių siekis (Stankūnienė ir kt., 2001, p. 59-63).

Europos Sąjunga taip pat skiria didelį dėmesį demografinių problemų sprendimui bei šeimos ir gimstamumo pokyčius skatinančių priežasčių tyrimui bei šalinimui. Remiantis subsidiarumo principu atsakomybė už šeimos politiką ES paliekama valstybių narių kompetencijai. Tačiau taikant atvirąjį koordinavimo metodą šalys narės jaučia normatyvinį spaudimą, kuris skatina nacionaliniu lygmeniu siekti bendrai nusibrėžtų politikos gairių ir tikslų. Labiausiai su parama šeimai susiję Europos užimtumo strategija ir Atviro koordinavimo metodas socialinės atskirties srityje. Atviro koordinavimo metodo kontekste socialinės atskirties rizikos prevencija ypatingai siejama su poreikiu diegti tokias socialines programas, kurios išlaikytų šeimos solidarumą visais jos pavidalais. Europos užimtumo strategija siekiama skatinti darbo ir šeimyninio gyvenimo suderinamumą. Europos užimtumo strategijos gairės reikalauja:

- suteikti reikiamas priežiūros paslaugas vaikams ir kitiems išlaikytiniams;
- palengvinti grįžimą į darbą po priverstinio pasitraukimo iš jo;
- valstybes nares įsipareigoti šalinti kliūtis, mažinančias moterų dalyvavimą darbo rinkoje, sudaryti ikimokyklinio ir jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų priežiūros sąlygas tėvams.

Pagrindiniai ES dokumentai ir priemonės, susiję su parama šeimai [*]

- Europos teisės aktuose pirmosios konkrečios priemonės, susijusios su šeimomis, pradėtos taikyti po Europos Komisijos Komunikato šeimos politikos klausimais (išleistas 1989 m., įsigaliojo 1990 m.). Dokumente pirmą kartą akcentuota šeimos svarba ir jos jautrumas ekonomikai ir socialiniam kontekstui. Svarbiausi klausimai: vaikų apsauga, darbo ir šeimos gyvenimo derinimas dalijantis atsakomybe, dėmesys probleminėms šeimoms (vieno tėvo šeimoms, didelėms šeimoms, mažas pajamas gaunančioms šeimoms).
- 1989 m. įkurta Europos nacionalinės šeimos politikos observatorija, kurios uždavinys yra kontroliuoti valstybių narių šeimų politikos kryptis ir plėtrą. Vėliau pavadinimas pakeistas į Europos šeimos reikalų observatoriją ir jai suteikti platesni įgaliojimai.
- Pirmosios direktyvos, turėjusios tiesioginį poveikį šeimoms, kilo iš vyrų ir moterų lygių galimybių politikos, kur akcentuojamas darbo ir šeimos gyvenimo suderinamumas. Pirmieji pasiekimai buvo:
- 1992 m. priimtos Europos Tarybos rekomendacija dėl vaikų priežiūros (92/241/EEC) ir 1992 m. Europos Tarybos direktyva (92/85/EEB) dėl priemonių, užtikrinančių geresnę nėščiųjų ir neseniai pagimdžiusių arba maitinančių krūtimi darbuotojų saugą ir sveikatą darbe. Pastarojoje buvo priimti sprendimai dėl nėščiųjų darbuotojų ir darbuotojų, kurios pagimdė vaikus, saugumo ir sveikatos, numatantys minimalias motinystės atostogas bent 14 savaičių, į kurias turi įeiti bent 2 savaičių privalomos motinystės atostogos prieš ir (arba) po gimdymo. Direktyva reikalauja, kad valstybių narių teisės aktai numatytų pakankamą užmokestį ir/arba pakankamą pašalpą moterims, einančioms motinystės atostogų.
- 1996 m. išleistas ESSPROS (Europos vieningos socialinės apsaugos statistikos sistema) vadovas, kuriame išdėstyta išsami socialinių išmokų klasifikavimo sistema ir pateikta lanksti metodika. Dabartiniu metu ESSPROS duomenys yra mažiausias statistinis bendravardiklis, iki kurio gali būti suapvalinti įvairūs nacionalinių gerovės sistemų variantai. Į statistiką turi įeiti ne tik piniginiai kriterijai, bet ir nepiniginiai, atspindintys žmogiškuosius poreikius, t.y. galimybė naudotis visuotinės svarbos paslaugomis, kokybė ir dalyvavimas visuomenės gyvenime (Lietuvoje įdiegta 2002 m.).

[*] parengta pagal Davulis T., Usonis J. , 2004 ; Council, 1992 ; Europos, 1992 ; Europos, 1996 ; Europos, 1997; Europos, 2004 ; Europos, 2005 ; Europos, 2006 ; Europos Parlamento, 2002; Europos užimtumo strategija, 1997 ; Europos socialinė chartija (pataisytoji), 1997)

- 1996 m. Europos Tarybos direktyva dėl tėvystės atostogų (96/34/EB), kurios bendroje sutartyje numatyta, kad dirbantys vyrai ir moterys turi teisę gauti tris mėnesius vaiko priežiūros atostogų, susijusių su kūdikio gimimu ar vaiko iki 8 metų įvaikinimu.
- 1997 m. priimtoje Europos socialinėje chartijoje (pataisytoje) buvo įtvirtintos nuostatos dėl dirbančių moterų teisės į motinystės apsaugą, dėl šeimos teisės į socialinę, teisinę ir ekonominę apsaugą (taikoma ir nepilnoms šeimoms) ir dėl pareigų šeimai turinčių darbuotojų teisės į lygias galimybes ir vienodą padėtį (Lietuva pasirašė 1997 m., ratifikavo 2001 m.).
- 1997 m. priimta Europos Tarybos direktyva dėl darbo dalį darbo laiko (97/81/EB) bei 1997 m. Europos užimtumo strategija, kurioje siekiama įgyvendinti lyčių lygias galimybes integruojant jas į visas veiksmų sritis.
- 1999 m. Europos Komisija, laikydamasi komunikato „Suderinta strategija modernizuojant socialinę apsaugą“ tikslų, numatė, kad socialinė apsauga turėtų prisidėti derinant darbą ir šeimyninį gyvenimą: parama šeimoms ir galimybė suderinti darbą ir šeimyninį gyvenimą nėra vien tik lygių vyrų ir moterų galimybių klausimas, bet tai yra ir ekonominė būtinybė, esant nepalankiems demografiniams pokyčiams.
- 2001 m. išleistas Europos Komisijos darbo dokumentas dėl abipusio sprendimų pripažinimo dėl tėvų atsakomybės, kuris akcentuoja vaiko teises ir pabrėžia būtinumą priimti šeimos teisę Europos lygiu, sukuriant daugiau nuostatų dėl naujų šeimos situacijų, kurios atsiranda šiuolaikinėje visuomenėje.
- 2002 m. priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo darbo rinkoje įgyvendinimo (2002/73/EB). Joje šalims narėms nurodoma šį principą įtvirtinti nacionalinėse teisinėse sistemose bei panaikinti ar pakeisti prieštaraujančius teisės aktus.
- 2003 m. įvykdyta Europos užimtumo strategijos reforma, kuria buvo siekiama Europos užimtumo strategijos tikslus priartinti prie 2000 m. priimtos Lisabonos strategijos uždavinių. 2003 m. strategijos gairėse skirtas dėmesys lyčių lygybės klausimui, pabrėžiant, kad valstybės narės nustatytas gaires įgyvendintų vadovaudamosi lyčių lygybės integravimo strategija.
- 2005 m. Europos Tarybos sprendime dėl valstybių narių užimtumo politikos gairių (2005/600/EB) užsibrėžiama iki 2010 m. parūpinti vaikų priežiūrą mažiausiai 90 proc. vaikų nuo 3 iki privalomojo mokyklinio amžiaus ir mažiausiai 33 proc. vaikų iki 3 metų amžiaus.

1.3. Paramos šeimai politikos modeliai ir prioritetinės priemonės įvairiose gerovės valstybėse

Paramos šeimai politiką, įgyvendinamą įvairiose šalyse, apsprendžia konkrečios šalies istorinis paveldas, kultūrinės, ekonominės ir socialinės sanklodos, socialinės politikos tradicijos, politinės kultūros ypatumai bei politinių jėgų balansas. Tačiau iš egzistuojančios įvairovės išskiriami orientaciniai paramos šeimai politikos modeliai, leidžiantys nustatyti kuriamos paramos šeimai politikos padėtį pasaulyje.

Pagal nusistovėjusią praktiką išskiriami trys arba keturi gerovės valstybės modeliai, kurie išreiškia ir paramos šeimai politikos modelius. Gerovės valstybės modeliai skirstomi atsižvelgiant į keletą iš šių kriterijų (Maslauskaitė, 2005):

- ar valstybė užtikrina, kad individo socialinės teisės bus realizuotos nepriklausomai nuo individo padėties rinkoje (jo darbinės biografijos, statuso, įmokų);
- ar valstybė, įgyvendindama socialinio aprūpinimo politiką, palaiko egzistuojančią klasinę nelygybę (klasės, lyties, amžiaus atžvilgiu);
- kiek lėšų valstybė išleidžia socialinėms reikmėms;
- iš kokių šaltinių valstybė finansuoja socialines reikmes.

Remdamasis pagrindinių institucijų, besirūpinančių gerovės perskirstymu, t.y. rinkos – šeimos - valstybės santykiu Esping-Andersen gerovės valstybes suskirstė į modelius: liberalųjį, konservatyvųjį, socialdemokratinį, Viduržemio (nuo 1999m.), kuriuose skirtingai akcentuojama anksčiau minėtų institucijų svarba (Jančaitytė, 2004).

Apibūdinant gerovės valstybėse vykdomą paramos šeimai politiką ir prioritetines priemones atsižvelgsime į tai, kokiu požiūriu (familialistiniu ar individualistiniu) ji vykdoma, kadangi nuo to priklauso politikos dėmesio objektas bei paramos šeimai lankstumas. „Familializmas – tai vyro – šeimos maitintojo modeliu grindžiama socialinė apsauga bei šeimos atsakomybė rūpintis savo nariais, t.y. subsidiarumo principo akcentavimas.“ (Jančaitytė, 2004, p. 57) Taip pat svarbus akcentas – lyčių lygių galimybių politikos išvystymo lygis. Kalbant apie lyčių politiką, svarbu atsižvelgti į tai, ar skatinamas moterų dalyvavimas darbo rinkoje, ar remiamas jų nemokamas darbas šeimoje. Pagal tai Korpi (cit. pagal: Jančaitytė, 2004) išskyrė tris idealius lyčių politikos modelius: bendros paramos šeimai (pabrėžiamas tradicinis darbo pasidalijimas tiek visuomenėje, tiek šeimoje), dviejų darbo užmokesčių (skatinamas moterų dalyvavimas darbo rinkoje, o vaikų priežiūros našta perskirstoma visuomenėje ir šeimoje), į rinką orientuotas modelis (individai pasikliauja rinka, savo turimais ištekliais arba šeimos santykiais). Išvardintų akcentų išvystymo kryptis ir laipsnis tiesiogiai įtakoja vykdomos politikos pobūdžio ir gimstamumo lygio ryšį (Jančaitytė, 2004).

Paramos šeimai politikos prioritetai liberaliame gerovės valstybės modelyje

Liberaliame gerovės valstybės modelyje valstybė visiškai arba beveik nesikiša į rinką ir netrukdo laisvos rinkos veikimui. Tokios pačios pozicijos ji laikosi ir šeimos atžvilgiu: vaikai ir šeima yra individualus reikalas ir pasirinkimas, tad valstybė į tai nesikiša. Paramos šeimai politika šiame modelyje iki 1997 m. buvo grindžiama familialistiniu požiūriu. Tačiau, Finch teigimu, „nuo 1997 m. pastebimas paramos šeimai politikos poslinkis link labiau individualistinio požiūrio - plečiamos moterų teisės ir galimybės dirbti apmokamą darbą ir būti ekonomiškai savarankiškomis“ (cit. pagal: Stankūnienė ir kt., 2005, p. 139). Liberaliame gerovės valstybės modelyje paramos šeimai politikos objektas – individas. Paramos sistema šiame modelyje pasižymi ribotu lankstumu, intervencinis valstybės vaidmuo pasireiškia tik susidarius ribinėms situacijoms: nedarbui, smurtui ar skurdui. Tokiais atvejais valstybė teikia minimalią paramą individams ir šeimoms testuojamų socialinių išmokų ir pašalpų pagalba, kurios vis tik neišsprendžia skurdo problemos. Šio modelio šalyse menkai išplėtotos valstybinės vaiko priežiūros paslaugos, o privačios – nors ir išvystytos, tačiau brangios. M. L.Borjos teigimu, liberaliojo modelio šalyse „moterų užimtumo lygis palyginti aukštas, tačiau moterys turi nutraukti savo karjerą, kad galėtų auginti vaikus, o tai turi neigiamos įtakos moterų profesinei karjerai, ypač pajamoms ir socialinėms teisėms“ (cit. pagal: Jančaitytė, 2004, p. 59)

Liberaliam gerovės modeliui Esping-Andersen priskiria JAV, Kanadą, Australiją, Airiją, Jungtinę Karalystę ir Naująją Zelandiją.

Paramos šeimai politikos prioritetai socialdemokratiniame gerovės valstybės modelyje

Socialdemokratinio gerovės modelio valstybės maksimaliai įsiterpia tarp rinkos ir šeimos ir veikia kaip rinkos sukurtos nelygybės mažintojos, visiems savo piliečiams suteikdamos vienodas teises į socialines pašalpas ir išmokas. Šiame modelyje akcentuojama individo autonomija ir ekonominis savarankiškumas (Stankūnienė ir kt., 2005).

Socialdemokratinio gerovės modelio valstybėse vykdoma dviejų darbo užmokesčių politika, besiremianti universalizmo ir lygybės principais. „Svarbiausias dviejų darbo užmokesčių politikos akcentas yra moters išlaisvinimas iš nemokamo darbo šeimoje ir galimybės dalyvauti darbo rinkoje bei išlaikyti ir tęsti karjerą suteikimas.“ (Jančaitytė, 2004, p. 59) Šią galimybę užtikrina valstybinių vaikų priežiūros paslaugų (jauniausiems (0-2 metų amžiaus), 3-6 metų vaikams ir mokyklinio amžiaus vaikams iki ir po pamokų bei mokyklinių atostogų metu) išvystymas ir prieinamumas. Paramos šeimai politikos priemonės taip pat skatina abu tėvus dalyvauti vaiko priežiūroje. „Specialios mokamos atostogos tėvui (taip pat siejamos su pajamomis) yra tiesioginė priemonė, padedanti pakeisti šeimoje nusistovėjusius vaikų priežiūros

vaidmenis, t.y. skatina vyrus perimti dalį priežiūros naštos iš savo žmonų“ (Jančaitytė, 2004, p. 59).

Parama šeimai socialdemokratiniame gerovės valstybės modelyje pasižymi dideliu lankstumu ir teikiama tiek tradicinėms šeimoms, tiek vienišoms ar išsiskyrusioms moterims / vyrams (Stankūnienė ir kt., 2005; Andersson, 2005). Šeimos politikos priemonės, akcentuojančios socialines paslaugas (nemokamas arba subsidijuojamas) labiau nei socialines išmokas, sudaro galimybes moterims derinti darbą ir šeimos rūpesčius. Anot G. Andersson, Švedijoje šeimų gerovė remiasi jų uždirbtais pinigais, o ne pašalpomis (Andersson, 2005). „Čia akcentuojama dirbančių moterų teisė turėti vaikų, o ne motinų teisė į užimtumą“ (Stankūnienė ir kt., 2005, p. 141).

Socialdemokratiniam gerovės modeliui priskiriamos Švedija, Danija, Suomija ir Norvegija.

Paramos šeimai politikos prioritetai konservatyviame gerovės valstybės modelyje

Konservatyviose gerovės valstybėse taikomas bendros paramos šeimai politikos modelis, grindžiamas familialistiniu požiūriu ir nukreiptas į susituokusiųjų šeimą. Parama šeimai teikiama dosniai, tačiau nelanksčiai. Išmokos ir teisės į jas priklauso nuo šeimyninės padėties ir darbinio užimtumo. Pašalpos ir piniginės išmokos dažniausiai testuojamos, socialinis aprūpinimas susietas su turėta pozicija darbo rinkoje, gaunamomis pajamomis. Vienišoms motinoms, individams, neturintiems normalių darbinių santykių, taikomos likutinės programos. „Skirtingų klasių ir statuso šeimos turi teisę į skirtingas paslaugas ir išmokas, todėl čia vyrauja socialinio draudimo schemų įvairovė, kur išmokų dydis priklauso nuo mokėtų įmokų dydžio“ (Jančaitytė, 2004, p. 58).

R. Jančaitytės (2004) teigimu, viena iš stipriųjų šio modelio savybių yra tai, kad socialinė parama dirbantiesiems leidžia išlaikyti pajamų lygį, kur išmokos didėja, jei didėja įmokos. O dosni parama šeimai, didelės motinystės išmokos leidžia moterims vaikus auginti namuose, orientuojantis į tai, kad vaikams iki 3 metų nieko nėra geriau už motinos priežiūrą. Konservatyviame gerovės valstybės modelyje remiamas vyro maitintojo modelis, skatinantis moteris likti namie ir rūpintis vaikais. Tokia situacija visiškai neskatina vyrų pasinaudoti tėvystės atostogų galimybe ir taip perimti dalį su vaikų auginimu susijusios naštos iš žmonų.

Silpnai išvystytos valstybinės bei brangios privačios vaikų priežiūros paslaugos, taip pat priemonių, padedančių derinti darbą ir vaikų auginimą, stoka apsunkina moterų, turinčių mažamečių vaikų, galimybę grįžti į darbo rinką. „Šeimą ir darbą derinti leidžiančių sąlygų stoka verčia moteris atidėti vaikų gimdymą vyresniam amžiui, apriboti šeimos planavimą“ (Stankūnienė ir kt., 2005, p. 143). Itin mažo gimstamumo situaciją galima iliustruoti Vokietijos

pavyzdžiu, kuri pagal gimstamumo lygį patenka į mažiausio gimstamumo Europos šalių grupę (2004 m. suminis gimstamumo rodiklis buvo 1,37) (Stankūnienė ir kt., 2005, p. 142).

Šiam modeliui priskiriamos tokios šalys kaip Vokietija, Austrija, Belgija, Olandija, Prancūzija ir Japonija.

Paramos šeimai politikos prioritetai Vidužemio gerovės valstybės modelyje

Vidužemio gerovės modelio šalims būdingas krikščioniškasis socialinis mokymas, teigiantis, kad šeima atlieka svarbiausios gerovės kūrėjos vaidmenį. Šeimoje stebimas aiškus vaidmenų pasiskirstymas: vyras maitina šeimą, o žmona rūpinasi vaikų ir pagyvenusių giminaičių priežiūra ir namų ruoša. Tačiau R. Jančaitytės teigimu „nors ir ne taip ryškiai, kaip kai kuriose Europos valstybėse, Pietų Europos šalyse šeimos institucija išgyvena pokyčius, susijusius su kintančiais vyro ir moters vaidmenimis šeimoje“ (Jančaitytė, 2004, p. 58).

Socialinė rūpyba čia įvairuoja priklausomai nuo skirtingų užimtumo sektorių: mažos piniginės išmokos, neišplėtotos šeimos ir darbo derinimą palengvinančios paslaugos, mažai vaikų priežiūros įstaigų (Maslauskaitė, 2005, p. 55).

Vidužemio gerovės modelio šalims būdingas žemas gimstamumo lygis. 2003 m. duomenimis Italijoje suminis gimstamumo rodiklis buvo 1,29, Ispanijoje 1,3, Graikijoje 1,27 (2 priedas, 1 lentelė).

Šiam modeliui priskiriamos tokios šalys kaip Italija, Ispanija, Graikija, Portugalija.

Apibendrinant galime teigti, kad Esping-Andersen gerovės modelių tipologizacija išryškina skirtingus rinkos, valstybės ir šeimos santykius, besiremiančius institucijų, atsakingų už gerovės sukūrimą, akcentavimu. Liberaliajame modelyje už gerovę atsakinga rinka, konservatyviajame ir Vidužemio modeliuose – šeima, o socialdemokratiniame - valstybė ir rinka.

1.4. Paramos šeimai politikos prioritetų veiksmingumas didinant gimstamumo lygį: tarptautinis palyginimas

Gimstamumo lygis – tarsi „indikatorius“, rodantis paramos šeimai politikos ir jos taikomų priemonių efektyvumą. „Atliktų tyrimų ir teorinių apibendrinimų išvadose teigiama, kad svarbiausia žemo gimstamumo priežastis – stoka visuomenės adekvačios reakcijos į didėjantį moterų ekonominį aktyvumą ir profesinės veiklos motyvaciją. Nepaisant lyčių lygybės pasiekimų išsilavinimo srityje ir darbo rinkoje, moterų užimtumo galimybes vis dar riboja tai, jog trūksta sąlygų, leidžiančių darbą derinti su šeimos funkcijomis, moterims tenka

neproporcingai didelė, lyginant su vyrais, atsakomybės dalis už namų ruošą ir vaikų ugdymą. Tai daro neigiamą įtaką demografinei elgsenai“ (Stankūnienė ir kt., 2005, p. 29).

Remdamasi G. Esping-Andersen, P. McDonald ir J. Sleebos padarytomis išvadomis, V. Stankūnienė (Stankūnienė, 2005, p. 27) teigia, kad gimstamumo pokyčius teigiamai gali veikti:

- ekonominio stabilumo užtikrinimas;
- jaunimo integracijos į darbo rinką užtikrinimas;
- lyčių lygybės siekis privačioje ir viešojoje sferose (tai įvardijama kaip svarbiausia kryptis);
- priemonių, kurios padėtų derinti darbo ir šeimos sferas, įgyvendinimas;
- tinkamų vaiko ugdymo ir priežiūros sąlygų užtikrinimas;
- vaikų auginimo išlaidų mažinimas;
- naujų šeimos formų priėmimas ir reagavimas į jų poreikius.

Remdamiesi įvairių šalių patirtimi (Arnlaug, 2006; Neyer, 2003, 2006; McDonald, 2000, 2000a; Stankūnienė ir kt., 2001, 2003, 2005) plėtojant paramos šeimai politiką, galime daryti išvadą, kad gimstamumo lygį efektyviai didina arba bent jau jo nemažina tokios priemonės, kaip:

- lyčių lygybės užtikrinimas tiek į individą orientuotuose (darbo rinkoje, ugdymo sistemoje), tiek į šeimą orientuotuose institutuose (ypač pačioje šeimoje);
- priemonių, padedančių derinti darbą ir šeimos rūpesčius, įgyvendinimas;
- vaikų priežiūros paslaugų plėtra ir prieinamumas.

Daugelyje šalių nemažai pasiekta užtikrinant lyčių lygybę švietimo ir darbo rinkos sferose. „Kintantis lyčių santykis profesinio užimtumo srityje rodo, kad vyksta du skirtingi, bet susiję procesai – augantis motinų dalyvavimas darbo rinkoje bei vyro – šeimos maitintojo privilegijuoto vaidmens mažėjimas“ (Arnlaug, 2006, 60 p.). Deja, kaip teigia P. McDonald (2005), „tenka pastebėti, kad vyro maitintojo modelis vis dar išlieka pirmaeiliu pačiose šeimose, paslaugų sferoje, mokesčių sistemoje ir darbo santykiuose. Tai verčia moteris rinktis tarp vaikų ir darbo, todėl kai kurios apsisprendžia turėti mažiau nei norėtų vaikų, o tai lemia gimstamumą“.

Pagal šiuolaikines tendencijas šeimos kūrimas ir vaikų gimdymas atidedamas vėlesniam laikotarpiui. Moterys siekia įsitvirtinti darbo rinkoje, įgyti finansinį pagrindą. Tam įtakos turi ir santykių pažeidžiamumo suvokimas (savo tėvų skyrybų patirties, finansiškai priklausomų motinų matymas), kuris verčia moteris tapti finansiškai nepriklausomomis. O tai, pasak P. McDonaldo (2000a), atsispindi reprodukciniuose pokyčiuose, kurie ypač akivaizdūs „gimdančiųjų iki 25 metų amžiaus skaičiaus sumažėjime ir didelio skaičiaus 25 – 34 metų amžiaus moterų dalyvavime darbinėje veikloje (tai tinkamiausias amžius gimdyti pažengusiose šalyse). Produktyviausias moterų amžius sutampa su karjeros siekimo amžiumi.“

Įgyvendinti lyčių lygybę ir pakeisti nusistovėjusias tradicijas šeimoje labai sunku. Šeima atspindi kiekvienos visuomenės kultūros ir tradicijų charakterį ir kaip institutas sunkiai pasiduoda pokyčiams. „Kultūros pokyčiai lėti, o šeimos vertybės rezistentiškos pokyčiams. Tiesioginio valstybės poveikio šeimos vertybėms galimybės labai mažos.“ (McDonald, 2000a) Tačiau šeimos struktūros pokyčiai galimi kartų pagrindu. Konkretūs pokyčiai poros santykiuose yra sunkiai pasiekiami, tačiau vaikų socializacija gali lemti kitos kartos pokyčius. Remiantis tuo, žmonių santykių disciplina turėtų būti įtraukta į ugdymo programą. Vyrai turėtų suprasti, kad jei jie nepakeis savo vaidmens šeimoje, gali kilti pavojus neturėti palikuonių.

Šiaurės ir anglakalbėse šalyse bei Prancūzijoje (2 priedas, 1 lentelė), kur institucijos greičiau perėjo prie lyčių lygybės modelio, gimstamumas nenukrito iki tokio žemo lygio. Kita vertus, šalyse, kur vadovaujamasi šeimos maitintojo modeliu, kur motinų darbinę veiklą riboja paslaugų šeimai trūkumas ar kur išmokų sistema susieta su maitintojo modeliu, gimstamumo lygis krito. P. McDonald (2000a) daro išvadą, kad „šalys skiriasi perėjimo į lyčių lygybės modelį greičiu kiekvienoje iš šių institucijų, bet bendras vaizdas yra toks, kad šalyse, kur žemas gimstamumo lygis, yra žemesnis ir lyčių lygybės lygis.“

Esping Andersen teigia, kad kontinentinės Europos šalys, ryškiai besiskiriančios nuo šiaurės šalių, organizuodamos paramą šeimai, teikia mažiau paslaugų, tačiau daug išleidžia pašalpoms (McDonald, 2000a). Tai iliustruojama išlaidų paslaugoms ir išmokoms santykiu: Danijoje 0,33 ir Švedijoje 0,29, tačiau Vokietijoje 0,16 ir Italijoje 0,06. P. McDonald (2000a) nuomone, socialinėje sistemoje, kuri dar visiškai neperėjo prie lyčių lygybės modelio, išlaidos paslaugoms teikia daugiau naudos moterims nei vyrams, nes jos daugiausia atlieka vaikų ar senyvo amžiaus šeimos narių priežiūros darbus pačios (jei tokių paslaugų neteikia valstybinės ar privačios institucijos). Išlaidos išmokoms remiasi vyro maitintojo modeliu, kai tuo tarpu išlaidos paslaugoms – lyčių lygybės modeliu. Akivaizdu, kad tarp visų paslaugų šeimai, vaikų priežiūra yra labiausiai naudinga, nes sudaro galimybę moteriai dirbti, o taip įgyvendinama lyčių lygybė. Tai taikoma ir kitoms paslaugoms, įskaitant pagyvenusių priežiūrą, ugdymo, sveikatos priežiūrą, aprūpinimą būstu.

Priemonių, padedančių derinti darbo ir vaikų auginimo sferas, įtaką gimstamumui galima įrodyti Gustavsson ir Stafford pateiktu argumentu, kad santykinai aukštas gimstamumo lygis Švedijoje, susijęs su labiau lanksčiomis darbo sąlygomis, pvz., galimybe dirbti dalį darbo dienos, lanksčiu darbo laiku, liberaliu požiūriu į neatvykimą į darbą (cit. pagal: McDonald, 2000a). Giraldo ir kt. taip pat teigia, kad Italijoje ir Prancūzijoje gimstamumo lygis ėmė augti, padidėjus galimybėms derinti vaikų auginimą su darbu (cit. pagal: McDonald, 2005). Šalyse, kuriose mažai galimybių dirbti dalį darbo dienos, yra ir žemas gimstamumas (McDonald 2000). Šį faktą įrodo

duomenys apie moterų, dirbusių dalį darbo dienos, pasiskirstymą tarp šalių, pasižyminčių aukštu ir žemu gimstamumo lygiu (2 lentelė).

2 lentelė

Moterų, dirbusių dalį darbo dienos, pasiskirstymas aukšto ir žemo gimstamumo šalyse, proc.

Šalyse, kur aukštas gimstamumas		***Šalyse, kur žemas gimstamumas***	
Norvegija	48	Graikija	8
D. Britanija	45	Portugalija	11
Australija	42	Italija	12
Švedija	41	Ispanija	14
Danija	48	Austrija	21
N. Zelandija	36	Vokietija	31
Kanada	26	**Lietuva***	**11**
JAV	25		

Šaltinis: (McDonald, 2000a), *Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. duomenys

Kadangi darbdaviams nerūpi darbuotojo šeimyninė padėtis ir su tuo susijusios problemos, itin svarbus vyriausybės įsikišimas, kuris per pokyčius įstatymuose, susijusiuose su darbiniais santykiais, gali sudaryti palankesnes sąlygas lanksčių darbo formų įvedimui. 2004 m. Norvegijoje atlikti tyrimai nustatė, kad vėlesnių vaikų gimdymas priklauso nuo galimybių derinti darbą su šeima (McDonald, 2005).

Mažą gimstamumą taip pat įtakoja didelės vaikų auginimo išlaidos. Prekių ir paslaugų mokesčiai tampa didesne našta turintiems vaikus, nes vaikai yra tik vartotojai, negaunantys pajamų. Neyer (2006) manymu, valstybės paramos šeimai politikos priemonės, remiančios moterų užimtumą, mažinančios lyčių padėties darbo rinkoje, pajamų ir globos įsipareigojimų skirtumus, tampa svarbia sąlyga siekiant didesnio gimstamumo.

2. Lietuvos paramos šeimai kryptys ir prioritetai

2. 1. Paramos šeimai situacija Lietuvoje

Jau keturiasdešimt metų (prasidėjo apie 1965 metus) Vakarų šalyse besitęsianti šeimos transformacija neaplenkė ir Lietuvos. Nuo 1990 metų pradžios kartu su socialinių ekonominių pertvarkymų pradžia ėmė kisti ir lietuvių šeima: nyksta tradicinei šeimai būdingi bruožai ir vis labiau įsigali modernūs. Lietuvoje vykstanti šeimos transformacija pasižymi vedybų mažėjimu bei jų atidėjimu vyresniam amžiui, neregistruotų šeimų (kohabitacijos) plitimu, mažėjančiu gimstamumu (pirmųjų vaikų gimdymas atidedamas vyresniam amžiui, daugėja šeimų, turinčių tik vieną vaiką, plinta savanoriška bevaikystė), didėjančia ne santuokoje gimusių vaikų dalimi, nemaža dalimi žmonių, sąmoningai nekuriančių šeimų, liekančių vienišais (Stankūnienė ir kt., 2001).

Ypač didelį susirūpinimą kelia gimstamumo pokyčiai. Tai įrodo suminio gimstamumo rodiklio (vidutinio vaikų skaičiaus, kuriuos moteris pagimdo per savo gyvenimą) mažėjimas (3 lentelė). Remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

duomeninis, suminis gimstamumo rodiklis sumažėjo nuo 2,03 (1990 m.) iki 1,55 (1995 m.). Toliau kasmet (tik lėtesniais tempais) mažėjantis gimstamumas 2002 metais tesiekė 1,24. 2003 – 2004 metais suminis gimstamumo rodiklis išliko vienodas ir siekė 1,26, o 2005 m. šiek tiek pakilo iki 1,27. Kad karta pakeistų kartą, suminis gimstamumo rodiklis turi būti ne mažesnis už 2,1, o jam esant žemiau 1,3 – vadinamas ypač žemu. Nors visose ES šalyse suminis gimstamumo rodiklis dabartiniu metu yra žemiau 2 (ES šalių vidurkis – 1,48), tačiau Lietuvos gimstamumo rodikliai - vieni iš žemiausių (Stankūnienė ir kt., 2005).

3 lentelė

Suminio gimstamumo rodiklio pokyčiai Lietuvoje 1990 – 2005 metais

Metai	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Suminis gimstamumo rodiklis	2,03	1,55	1,49	1,47	1,46	1,46	1,39	1,30	1,24	1,26	1,26	1,27

Šaltinis: Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. duomenys

V. Stankūnienė teigia, kad „kintanti šeima meta naujus iššūkius paramos šeimai politikai, reikalauja pokyčius atitinkančių priemonių. Moderni paramos šeimai politika turi atsižvelgti į šeimos kitimo reiškinius bei naujus šeimos narių santykius, kurti paramos šeimai sistemą, padėsiančią spręsti naujų formų (nepilnų šeimų, neregistruotų santuokų ir pan.) problemas. O norint sukurti atitinkančią pokyčius ir efektyvią paramos šeimai sistemą, svarbu stebėti kaitą šeimoje bei vertinti visuomenės nuostatas į pokyčius“ (Stankūnienė ir kt., 2005, p. 53).

Savarankiškas paramos šeimai politikos kūrimas Lietuvoje prasidėjo tik atgavus nepriklausomybę. „Reikėjo ne tik sukurti priemonių sistemą, bet visų pirma suprasti šeimos politikos esmę, parengti konceptualiuosius pagrindus, strategiją.“ (Stankūnienė ir kt., 2003, p.30)

Šeimos politikos raida Lietuvoje nuo dešimto dešimtmečio pradžios nebuvo nuosekli, fragmentiška, plėtojama neatlikus išsamesnių šeimų padėties ir poreikių tyrimų, mažai vadovaujantis tarptautiniu patyrimu ir netgi turimomis konceptualiomis ir strateginėmis nuostatomis. O keičiantis vyriausybei bei valdančiajai partijai (partijoms), kito ir šeimos politikos plėtros motyvai bei priemonių sistema: nuo griežtai konservatyvių, akcentuojančių patriarchalines nuostatas, iki socialdemokratinių, išsakančių lyčių lygių teisių ir galimybių idėjas, bei vis aiškiau išsakomų liberalios gerovės valstybės idėjų, problemų sprendimą paliekant rinkai (Stankūnienė ir kt., 2003; Stankūnienė ir kt., 2005).

Šeimos politikos koncepcijoje (patvirtintoje 1996 m.) išsakytos pagrindinės kryptys ir tikslai (dėl vaikų priežiūros, užimtumo formų derinimo su šeimos ir darbo funkcijomis, lygių vyrų ir moterų teisių ir galimybių užtikrinimo ne tik socialiniame, ekonominiame, politiniame šalies gyvenime, bet ir šeimoje), atitinkantys laiko patikrintas ir prioritetinėmis tapusias kitų šalių priemones, nebuvo įgyvendinti. Paprasčiausiai šia koncepcija nebuvo vadovaujamasi, o

„buvo plėtojama piniginės paramos šeimai sistema ir iš esmės buvo užmiršta, jog svarbios ir kitos (nepiniginės) šeimos politikos priemonės“ (Stankūnienė ir kt., 2005, p. 152). Taikomų paramos šeimai priemonių neefektyvumą akivaizdžiai iliustruoja spartus gimstamumo mažėjimas (3 lentelė).

Paramos šeimai politika Lietuvoje daugiau dėmesio kreipia į finansinės paramos šeimoms, auginančioms vaikus, užtikrinimą bei vaiko priežiūros atostogų sąlygų tobulinimą.

2000-2004 m. Lietuvoje pasiekta esminių pasiekimų lyčių lygybės klausimais: buvo patobulintas Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, ratifikuotas JT Konvencijos dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims Fakultatyvinis protokolas, įsigaliojo naujasis Darbo, Baudžiamasis, Civilinis kodeksai, kuriuose tam tikri straipsniai įteisina lyčių lygias galimybes ir sankcijas dėl diskriminavimo lyčių pagrindu. Lietuva buvo įvardinta kaip pirmaujanti derinant teisės aktus su ES teisės aktais lyčių lygybės srityje integracijos į ES procese.

Nors paramos šeimai politika Lietuvoje vis dar yra kūrimo stadijoje, tebėra prieštaringa, pasižyminti nenuosekliais motyvais ir tikslais, tačiau, V. Stankūnienės (2003) manymu, jau galima įžvelgti jos kompleksiškumą.

Paramos šeimai sistema sudaryta iš šių priemonių grupių:

1. Pašalpų.
2. Šeimos dimensijos fiskalinėje politikoje (pajamų mokesčio nuolaidos auginantiems vaikus tėvams, mokesčio už vaikų priežiūrą ikimokyklinėse institucijose nuolaidos ir pan.)
3. Šeimos dimensijos darbo rinkoje (nėštumo, motinystės, tėvystės, vaiko priežiūros atostogų ir pan.)
4. Ikimokyklinio ugdymo sistemos.
5. Vaiko ir motinos sveikatos apsaugos sistemos.
6. Lengvatų įgyjant būstą.

7.Viešojo transporto nuolaidų (vaikams, moksleiviams, studentams ir pan.)

(Stankūnienė ir kt., 2003, p. 35).

2. Finansinė parama šeimai

Finansinės paramos šeimai tikslas – padengti ypatingas išlaidas, kurių turi tėvai ar kiti asmenys, augindami vaikus. Finansinė parama gali būti teikiama įvairių pašalpų, išmokų, mokesčių lengvatų, nemokamų ar subsidijuojamų paslaugų ir prekių vaikams formomis.

Ekonominė gimstamumo teorija teigia, kad kuo didesnės vaikų auginimo išlaidos, tuo mažesnis vaikų poreikis. Tačiau didinant šeimos išmokas gali kilti rizika, kad daugiau vaikų

gimdys žemiausio visuomenės sluoksnio moterys. Tokios šeimos labiau linkusios gyventi pašalpų už vaikus sąskaita nei dirbti mažai apmokamą darbą (Stankūnienė ir kt., 2005).

Pašalpų tikslas – atkurti bevaikių ir vaikus auginančių šeimų pusiausvyrą išlaidų vaikų auginimui dalinio kompensavimo sąskaita. Deja, nustatytas pašalpų dydis neatitinka realių vaikų auginimo išlaidų. Moteris (vyras) vaiko priežiūros atostogų metu pasitraukia iš darbo rinkos, t.y. negauna pajamų, o išlaidų tuo metu šeimoje padaugėja.

1994 metais Lietuvoje buvo pertvarkyta pašalpų šeimoms, auginančioms vaikus, mokėjimo tvarka. Buvo sumažintas valstybinių pašalpų, mokamų nepriklausomai nuo šeimos pajamų, skaičius, siekiant svaresnę paramą skirti šeimoms, kurios dėl objektyvių priežasčių neturi pakankamų pragyvenimo lėšų (Stankūnienė ir kt., 2001).

Lietuvoje egzistuoja dviejų tipų išmokos vaikams:

1. Periodiškai mokamos pašalpos (skiriamos tol, kol vaikas sulaukia tam tikro įstatyme numatyto amžiaus, bei priklauso nuo teisę į pašalpą turinčių vaikų skaičiaus šeimoje ir jų amžiaus).
2. Vienkartinės pašalpos (susijusios su vaiko gimimu ar įvaikinimu, pašalpa našlaičių įsikūrimui bei išmoka nėščiai nedirbančiai moteriai).

Tiek periodinės, tiek vienkartinės kategorinės pašalpos vaikams dažniausiai būna fiksuoto dydžio, išreikštos tam tikru MGL (minimaliu gyvenimo lygiu) dyžiu ir kinta kintant pačiam MGL (4 lentelė). Minimalaus gyvenimo lygio dydį tvirtina Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Šiuo metu MGL lygus 125 litams.

Dirbančioms, tam tikrą socialinio draudimo stažą turinčioms* ir vaiko besilaukiančioms moterims motinystės pašalpa (mokama nėštumo atostogų metu) lygi 100 proc. kompensuojamo mėnesinio darbo užmokesčio dydžio**, motinystės (tėvystės) pašalpa (mokama po nėštumo atostogų iki vaikui sueis 1 metai) - 70 proc. kompensuojamo mėnesinio darbo užmokesčio dydžio (LR ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas, 2000). Motinystės pašalpos vieno mėnesio suma negali būti mažesnė nei ketvirtadalis Vyriausybės patvirtintų einamųjų metų draudžiamųjų pajamų dydžio, galiojančio nėštumo ir gimdymo atostogų suteikimo metu (nuo 2006 m. liepos 1 d. sudarė 1212 Lt). Remiantis Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 6 straipsnio 2 dalies redakcija (LR valstybinių socialinio draudimo, 2002), įsigaliojusia nuo 2003 metų sausio 1 d., motinystės pašalpos gavėjo vidutinis mėnesinis

* Reikalingo pašalpai socialinio draudimo stažo sąlyga yra ta, kad iki pirmosios nėštumo ir gimdymo atostogų dienos moteris turi turėti ne trumpesnį kaip 3 mėnesių per paskutinius 12 mėnesių arba ne trumpesnį kaip 6 mėnesių per paskutinius 24 mėnesius ligos ir motinystės socialinio draudimo stažą (Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas, 2000).

** Kompensuojamasis uždarbis – apdraustojo asmens draudžiamųjų pajamų, turėtų užpraeitą kalendorinį ketvirtį, buvusį prieš laikinojo nedarbingumo nustatymo, profesinės reabilitacijos programos, nėštumo ir gimdymo, tėvystės atostogų ar vaiko priežiūros atostogų pradžios mėnesį, suma (Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas, 2000).

kompensuojamasis uždarbis pašalpoms skaičiuoti negali viršyti paskutinių Vyriausybės patvirtintų vidutinių mėnesinių draudžiamųjų pajamų 3,5 dydžio sumos (2006 m. – 4242 Lt).

Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas (LR ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas, 2000) numato, kad nuo 2007 m. sausio 1 d. kils motinystės (tėvystės) pašalpos dydis: nuo nėštumo ir gimdymo atostogų pabaigos iki tol, kol vaikui sueis 6 mėnesiai, bus 100 procentų pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio, o likusį laiką – 85 procentai pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio.

Iki 2006 m. liepos mėnesio galiojantis LR ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas motinystės, motinystės (tėvystės) pašalpų dydžius siejo su prarastomis darbo pajamomis, o ne su vaikų skaičiumi (išskyrus nuostatą, kai motinystės pašalpa mokama už 70 kalendorinių dienų gimus daugiu nei vienam vaikui). Tačiau nuo 2006 m. liepos 1 d. įsigaliojus naujosioms Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo pataisoms (LR ligos ir motinystės socialinio draudimo, 2006), jeigu gimsta du ir daugiau vaikų, motinai arba tėvui, esančiam šių vaikų iki vienerių metų priežiūros atostogose, motinystės (tėvystės) pašalpa mokama 100 procentų pašalpos gavėjo kompensuojamojo uždarbio dydžio.

Nedirbančioms ir besimokančioms nėščioms moterims nėštumo ir gimdymo laikotarpiu išmokamos fiksuoto dydžio išmokos ir pašalpos (4 lentelė).

4 lentelė

Mokamų nepriklausomai nuo šeimos turto ir pajamų pašalpų (kategorinių išmokų) sistema Lietuvoje

Pašalpos paskirtis	Pašalpos dydis	
	Įstatymu nustatytas MGL	Litais
Vienkartinė išmoka nėščiai nedirbančiai moteriai*	2 MGL	250 Lt
Vienkartinė pašalpa gimus kūdikiui	8 MGL	1000 Lt
Vienkartinė pašalpa įvaikintam vaikui	8 MGL	1000 Lt
Tėvystės/motinystės pašalpa auginantiems vieną ar du vaikus nuo gimimo iki 3 metų.**	0,75 MGL	93,75 Lt
Tėvystės/motinystės pašalpa auginantiems vieną ar du vaikus nuo 1 iki 3 metų.	0,75 MGL	93,75 Lt
Pašalpa šeimoms, auginančioms tris ir daugiau vaikų (kiekvienam vaikui iki 3 metų)	1,1 MGL	137,50 Lt
„Vaiko pinigai“	0,4 MGL	50 Lt
Pašalpa tikrosios krašto apsaugos tarnybos karių (prievolininkų) vaikams	1,5 MGL	187,5 Lt
Vaiko globos (rūpybos) pašalpa	4 MGL	500 Lt
Pašalpa našlaičiams ir be tėvų likusiems vaikams įsikurti	50 MGL	6250 Lt
Našlaičio stipendija	4 MGL	500 Lt
Motinystės pašalpa besimokančioms moterims	0,75 MGL	93,75 Lt

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija: http://www.socmin.lt

* išmoka skiriama nėščiai nedirbančiai moteriai, kuri pagal Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymą neturi teisės gauti motinystės pašalpos, iki gimdymo likus 70 kalendorinių dienų (suėjus 28 nėštumo savaitėms).

** šio dydžio išmoka skiriama tėvams, neturintiems pašalpai reikalingo socialinio draudimo stažo.

Po nėštumo ir gimdymo atostogų šeimai, kuri pagal Valstybinio socialinio draudimo įstatymą turi teisę gauti motinystės (tėvystės) pašalpą, 0,75 MGL pašalpa skiriama iki 3 metų. Neturintiems tokios teisės tėvams 0,75 MGL pašalpa mokama nuo vaiko gimimo iki vaikui sueis 3 metai.

Nuo 2006 m. liepos 1 dienos įsigaliojo Darbo kodekso bei Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo pakeitimai (Lietuvos Respublikos ligos, 2006; Lietuvos Respublikos darbo, 2006), kurie numato naują tikslinių atostogų rūšį – tėvystės atostogas. Tėvystės atostogos suteikiamos vyrams laikotarpiui nuo vaiko gimimo dienos iki tol, kol vaikui sukaks vienas mėnuo. Už šį atostogų laiką darbuotojui mokama Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo (Lietuvos Respublikos ligos, 2006) nustatyta pašalpa (tėvystės pašalpa), jeigu vaiko tėvas gyvena santuokoje su kūdikio motina. Tėvystės pašalpa mokama 100 procentų pašalpos gavėjo (tėvo) kompensuojamojo uždarbio dydžio, jei jis per paskutinius 24 mėnesius iki pirmosios tėvystės atostogų dienos turi ne trumpesnį kaip 7 mėnesių ligos ir motinystės socialinio draudimo stažą. Pašalpos gavėjo vidutinis mėnesinis kompensuojamasis uždarbis pašalpoms skaičiuoti negali viršyti paskutinių Vyriausybės patvirtintų einamųjų metų draudžiamųjų pajamų penkių dydžių sumos (šiuo metu tai sudaro 6060 Lt). Įstatymas numato, kad tėvystės atostogų metu tėvui, gaunančiam tėvystės pašalpą, motinystės (tėvystės) pašalpa nemokama (Lietuvos Respublikos ligos, 2006).

Reikia pastebėti, kad tam tikros visuomenės dalies nepasitenkinimą sukėlė šiais metais priimtų tėvystės pašalpų skyrimo tvarka. Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo $18^{(1)}$ straipsnio 4 punkte (Lietuvos Respublikos ligos, 2006) ir Lietuvos Respublikos darbo kodekso $179^{(1)}$ straipsnio 2 dalyje (Lietuvos Respublikos darbo, 2006) išdėstyta, kad teisė į tėvystės pašalpą suteikiama tik tėvams, gyvenantiems santuokoje su vaiko motina. Žinant, kad Lietuvoje kasmet per 8 tūkstančius vaikų gimsta ne santuokoje (2005 m. Statistikos departamento prie LR Vyriausybės duomenimis ne santuokoje gimė 8679 vaikai) ir didėja ne santuokoje gyvenančių porų skaičius, galima teigti, kad įstatymų pakeitimai diskriminuoja tokių šeimų ir joje gimusių vaikų teises, atima iš dalies motinų teisę į vyro (vaiko tėvo) pagalbą, atima galimybę stiprinti tėvo, motinos ir vaiko ryšį. Atsižvelgdami į šiuos prieštaravimus, dalis Seimo narių pateikė siūlymą dėl šių įstatymų dalių pakeitimo, tačiau iki šiol pakeitimai nepatvirtinti.

Viena iš naujai Lietuvoje atsiradusių išmokų vaikams formų yra „vaiko pinigai“, kuriuos tikimasi palaipsniui, bet ne vėliau kaip iki 2009 m. sausio 1 d. pradėti mokėti vaikui iki 18 metų. Nuo 2004 m. liepos 1 dienos 50 Lt išmoka vieną ar du vaikus auginančiose šeimose mokama iki vaikui sukaks 7 metai, o daugiau nei tris vaikus auginančioms šeimoms – iki 18 metų bei kol studijuoja, tačiau ne ilgiau nei iki 24 metų (LR išmokų vaikams, 2004). Nuo 2006 m. rugsėjo 1

dienos ši išmoka pradėta mokėti ir vaikams iki 9 metų ir Statistikos departamento duomenimis ją jau gauna 387000 Lietuvos vaikų.

Be jau minėtų finansinės paramos priemonių, Lietuvoje dirbantiems tėvams taikomas papildomas neapmokestinamųjų pajamų dydis už vaikus, tačiau jo įtaka šeimų pajamoms yra nedidelė.

Socialinės rizikos šeimos, remiantis Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymo (Lietuvos Respublikos išmokų, 1994, 2004) 17 straipsniu, išmokas gali gauti vienu iš šių būdų:

1) piniginėmis lėšomis vaiką prižiūrinčiai motinai ar tėvui (įmotei ar įtėviui);
2) piniginėmis lėšomis vyresniam kaip 16 metų vaikui;
3) maisto produktais, drabužiais, avalyne, higienos reikmenimis ir kitomis vaikams būtinomis prekėmis;
4) kortelėmis, skirtomis pirkti maisto parduotuvėse;
5) talonais maitinimui;
6) paslaugomis (numatytomis Socialinių paslaugų įstatyme) ;
7) apmokant vaikų maitinimo išlaidas mokyklose ar dienos centruose;
8) apmokant vaikų išlaikymo išlaidas ikimokyklinėse įstaigose;
9) kitais savivaldybių tarybų nustatytais būdais.

Pastaraisiais metais organizuojamas mokinių, augančių nepasiturinčiose šeimose, aprūpinimas būtiniausiais mokinio reikmenimis: mokymosi priemonėmis, kuprine, sportine apranga, avalyne, drabužiais ir pan. Ši parama teikiama dovanų čekių, skirtų įsigyti mokinio reikmenis nurodytame prekybos tinkle, forma arba individualiai sudarant mokinio reikmenų rinkinius. O nuo 2007 m. sausio 1 dienos tokia parama bus reglamentuota įstatymu, nes įsigalios Socialinės paramos mokiniams įstatymas (Lietuvos Respublikos socialinės, 2006), kuriuo bus įteisinta nauja socialinės paramos mokiniams iš nepasiturinčių šeimų rūšis, skirta pasirengti mokyklai. Kasmet kiekvienam nepasiturinčiai gyvenančios šeimos mokiniui pasiruošti mokyklai, t.y. įsigyti mokinio reikmenis, prieš prasidedant naujiems mokslo metams galės būti skiriama iki 150 litų.

Apibendrinant galima teigti, kad finansinės paramos šeimai priemonės Lietuvoje išvystytos plačiai, atsižvelgiant į vaikų skaičių šeimoje, neaplenkiant nedirbančių ir besimokančių moterų kategorijos. Taip pat remiami tikrosios krašto apsaugos tarnybos karių (prievolininkų) vaikai bei nemažas dėmesys skiriamas našlaičių ir įvaikintų vaikų rėmimui.

Tačiau tokios piniginės išmokos, kaip išmokos vaikui nuo 1 iki 3 metų, „vaiko pinigai“ bei neapmokestinamųjų pajamų dydis už vaikus, tam tikrai daliai šeimų nėra apčiuopiama parama ir nepalengvina vaikų auginimo naštos. Taigi šių priemonių įtaka apsisprendimui turėti

daugiau vaikų menka. Nepaisant to visos finansinės paramos priemonės rodo valstybės rūpestį vaikais ir šeima ir mokamos pagal šalies biudžeto išgales.

2. 3. Priemonės, padedančios derinti šeimos rūpesčius ir darbą

Paramos šeimai politikos priemonės, padedančios tėvams derinti vaikų auginimą su darbu, skirstomos į:

1) atostogas ir pašalpas, mokamas jų metu;
2) vaikų priežiūros paslaugas;
3) lanksčių darbo formų taikymą (Stankūnienė ir kt., 2005).

„Vaiko gimimas turi būti remiamas sudarant tokią infrastruktūrą, kuri leidžia moterims ir vyrams toliau siekti savo asmeninių tikslų tiek šeimyniniame, tiek ir profesiniame gyvenime“ (Andersson, 2005).

Kadangi vaiko priežiūros atostogų apmokėjimas buvo aptartas 2.2 skyriuje, daugiau dėmesio skirsime atostogų trukmei ir kitoms su jomis susijusiomis sąlygomis apžvelgti.

2.3.1. Vaiko priežiūros atostogos.

Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo (Lietuvos Respublikos ligos, 2006) 17 straipsnis numato, kad nėštumo ir gimdymo atostogos skaičiuojamos 70 dienų iki gimdymo ir 56 dienos po gimdymo. Tais atvejais, kai gimdymas komplikuotas ar gimsta daugiau nei vienas vaikas, atostogos po gimdymo motinai pratęsiamos iki 70 dienų. Apdraustam asmeniui, įvaikinusiam naujagimį ar paskirtam jo globėju, motinystės pašalpa mokama nuo įvaikinimo ar globos nustatymo dienos, kol kūdikiui sueis 70 dienų.

Remiantis LR Darbo kodekso (Lietuvos Respublikos darbo, 2002) 132 straipsnio 1 dalimi nėščioms moterims suteikiamos darbo vietos išsaugojimo garantijos. Šiame straipsnyje teigiama, kad darbo sutartis negali būti nutraukta su nėščia moterimi nuo tos dienos, kai darbdaviui buvo pateikta medicininė pažyma apie nėštumą ir dar vieną mėnesį pasibaigus nėštumo ir gimdymo atostogoms.

Vaiko priežiūros motinystės (tėvystės) atostogos prasideda pasibaigus motinystės atostogų laikui ir tęsiasi iki vaikui sueina 3 metai. Teisę pasinaudoti šiomis atostogomis turi vienas iš tėvų ir įtėvis ar globėjas. Tėvystės atostogų metu iki vaikui sueis 1 metai mokama motinystės (tėvystės) pašalpa. Tėvai, kurie pagal Valstybinio socialinio draudimo įstatymą neturi teisės gauti motinystės (tėvystės) pašalpą, 0,75 MGL pašalpa skiriama nuo vaiko gimimo iki 3 metų. (žr. 2.2 skyriuje).

Remiantis Darbo kodekso (Lietuvos Respublikos darbo, 2002) 132 straipsnio 2 dalimi darbo vietos išsaugojimo garantijos suteikiamos darbuotojams, auginantiems vaiką (vaikus) iki trejų metų ir nurodoma, kad nesant darbuotojo kaltės darbo sutartis šiuo laikotarpiu negali būti nutraukta.

Nuo 2006 m. liepos 1 dienos įvestos tėvystės atostogos, trunkančios nuo vaiko gimimo dienos iki jam sukaks 1 mėnuo. Šios atostogos skiriamos tėvams, gyvenantiems su vaiko motina santuokoje, jų metu išmokant 100 proc. kompensuojamojo uždarbio dydžio tėvystės pašalpą. Tėvui, išėjusiam tėvystės atostogų, tais pačiais metais paliekama teisė ir į jo kasmetines atostogas.

Jei tėvas ar motina, kuriam buvo suteiktos vaiko priežiūros atostogos, jų metu nusprendžia grįžti į darbą, tai motinystės (tėvystės) pašalpos mokėjimas jam nutraukiamas. Motinystės (tėvystės) pašalpos mokėjimas nenutraukiamas, jei asmuo yra išleistas vaiko priežiūros atostogų vienoje darbovietėje, o pradeda dirbti kitoje. Tuo atveju, kai asmuo yra išleistas vaiko priežiūros atostogų dviejose darbovietėse, jis gali sugrįžti dirbti į vieną darbovietę ir toliau gauti motinystės (tėvystės) pašalpą, perskaičiuotą pagal draudžiamąsias pajamas, gautas toje darbovietėje, kurioje jis vis dar yra išleistas vaiko priežiūros atostogų.

„Lyginant su kitomis Europos šalimis, motinystės atostogos Lietuvoje yra vienos ilgiausių, jų taikymo sąlygos vienos palankiausių“ (Stankūnienė ir kt., 2005, p. 159). Tiek tėvo, tiek motinos teisė į motinystės/tėvystės atostogas, tėvo atostogų įvedimas sudaro lygias lyčių galimybes pasidalinant vaikų auginimo rūpesčius, skatina tėvo didesnį įsitraukimą į vaikų priežiūrą, didina moterų galimybę susilaukus vaiko išlikti darbo rinkoje. Vyrų įsitraukimas į vaikų auginimą taip pat stiprina partnerių tarpusavio santykius, didina tėvo emocinį ryšį su vaiku, mažina šeimos ir profesinio gyvenimo nuolatinio derinimo įtampas.

2. 3. 2. Lanksčių užimtumo formų taikymas tėvams, auginantiems vaikus

ES politinėje darbotvarkėje darbo laiko organizavimo ir darbo bei gyvenimo pusiausvyros klausimai yra labai svarbūs. Greitai kintant ekonominėms sąlygoms lankstumas būtinas ir įmonėms, ir darbuotojams. Darbuotojų lojalumą organizacijai skatina ne tik galimybė užsidirbti, bet ir palankios darbo sąlygos. Darbo laiko organizavimas daro įtaką tiek darbuotojų gerovei ir motyvacijai, tiek įmonių darbo našumui, produktyvumui ir konkurencingumui: efektyviau panaudoja darbo apmokėjimui skirtus finansinius išteklius bei geriau prisitaiko prie struktūrinių rinkos ekonomikos pokyčių. Stengiantis įgyvendinti Lisabonos strategijos užimtumo tikslus, kuriais siekiama sukurti daugiau ir geresnių darbo vietų kiekvienam žmogui, vyriausybės

skatinamos įgyvendinti tokią politiką, kuri užtikrintų didesnę darbo ir šeimos gyvenimo harmoniją.

Kaip viena iš prioritetinių paramos šeimai priemonių įvardijamos lanksčios darbo formos, galinčios padėti šeimoms, auginančioms mažamečius vaikus, suderinti darbą ir vaikų auginimą. „Darbo ir šeimos derinimo galimybių buvimas arba stoka, kaip rodo Vakarų Europos šalių patyrimas, šiuolaikinėje visuomenėje tampa svarbia sąlyga, nulemiančia šeimų apsisprendimą dėl vaikų gimimo laiko ir jų skaičiaus“ (Stankūnienė ir kt., 2005, p. 147).

Lanksčios užimtumo formos gali būti:

- darbas dalį darbo laiko (ne visą darbo dieną, nevisą darbo savaitę),
- lankstus darbo grafikas,
- darbas namie,
- periodinis darbas,
- neatvykimas į darbą dėl šeimyninių priežasčių,
- trumpalaikės atostogos (prireikus vesti vaiką pas gydytoją ar kitą specialistą, dėl susirinkimų ar renginių darželyje ar mokykloje ir pan.),
- darbas savaitgaliais arba vakarais,
- nuotolinis darbas (pasitelkiant telekomunikacijas) ir pan.

Taikant lanksčias užimtumo formas, labai svarbu, kad pasikeitus šeimyninėms aplinkybėms (paūgėjus vaikams, atsiradus galimybei kitam šeimos nariui daugiau laiko skirti vaikų priežiūrai ar pan.) darbuotojui išliktų galimybė grįžti prie įprastinio darbo grafiko.

„Lietuvoje lanksčios užimtumo formos ir kitos priemonės, sudarančios sąlygas derinti motinystę (tėvystę) su ekonomine veikla, dar labai menkai išplėtotos. Tačiau sparčios pastarųjų metų socialinės ekonominės aplinkos permainos, ryškūs demografiniai Lietuvos šeimos pokyčiai, didėjanti šeimos struktūros ir gyvenimo būdo įvairovė neabejotinai verčia tobulinti paramos šeimai sistemą ir formuoti adekvačias, kintančius šeimos poreikius atitinkančias priemones“ (Stankūnienė ir kt., 2003, p. 184).

Kadangi vaikais rūpinasi daugiausiai moterys, tai joms darbo derinimo su vaikų auginimo rūpesčiais problema yra aktualesnė. Moterys, turinčios mažamečių vaikų, neretai susiduria su priešiška darbdavių nuostata tiek įsidarbinant, tiek grįžus į darbą po vaiko auginimo atostogų. Kadangi moterims tradiciškai tenka didesnis krūvis buityje, manoma, kad jos tiesiog negali būti visavertės darbuotojos. Nepaisant Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymo (Lietuvos Respublikos moterų, 1998) nuorodų, „dvigubi“ moterų vaidmenys tampa svarbiausia prielaida darbo rinkoje egzistuojančiai paslėptai ar net atvirai diskriminacijai pagal lytį. Trumpos vaikų lopšelių - darželių darbo valandos, ribotas vietų skaičius juose, vaikų slauga jiems susirgus, šventės ir susirinkimai vaikų ugdymo įstaigose ir panašios „bėdos“ - priežastys, dėl kurių

darbdaviai geriau renkasi vyrus. Negalėjimas suderinti darbo ir šeimos rūpesčių yra viena ir iš mažo gimstamumo priežasčių. Jau pirmo vaiko susilaukusi moteris susiduria su problemomis, kylančiomis dėl negalėjimo suderinti pilnos darbo dienos ir vaiko auginimo. Todėl tikėtina, kad kiti vaikai bus atidėti tolimesnei perspektyvai arba apsispręsta daugiau negimdyti. Ypač vėlesnių vaikų gimdymas priklauso nuo galimybės suderinti šeimą su darbu (McDonald, 2005).

Lanksčių užimtumo formų plėtojimas buvo įtrauktas į Lietuvos Respublikos užimtumo didinimo 2001-2004 m. programą. Socialinės apsaugos ir darbo ministrės įsakymu buvo paskelbtos rekomendacijos darbdaviams ir darbuotojams jų susitarimu taikyti lanksčias darbo organizavimo formas, kur pabrėžiama, kad nuostatos dėl lanksčių darbo formų, darbo nepilną darbo laiką gali būti nustatytos kolektyvinėse sutartyse ar įforminant individualią darbo sutartį (Lietuvos Respublikos socialinės, 2003).

Tačiau nepilną darbo laiką dirbančių vyrų ir moterų pasiskirstymas (žr. 5 lentelė) rodo, kad tokia darbo forma nepopuliari Lietuvoje. Tą sąlygoja ir tokių galimybių darbe nebuvimas, ir ekonominis darbuotojų nesuinteresuotumas, kurį lemia mažas darbo užmokestis. Pateikti skaičiai rodo, kad kasmet darbuotojų, dirbančių nepilną darbo laiką, skaičius mažėja, nors nežymus pakilimas buvo tik 2002 metais (vyrų – 9,4 proc., moterų – 12,3 proc.). Iš pateiktų duomenų matyti, kad tarp moterų ši užimtumo forma yra populiaresnė ir 2005 m. siekė 9,1 proc.

5 lentelė

Sutrumpintą darbo laiką dirbančių žmonių pasiskirstymas pagal lytį, proc.

	2000 m.	**2001 m.**	**2002 m.**	**2003 m.**	**2004 m.**	**2005 m.**
Vyrai	9,2	8,2	9,4	7,4	6,5	5,1
Moterys	11,1	11,5	12,3	11,7	10,5	9,1
Iš viso:	10,2	9,9	10,8	9,5	8,4	7,1

Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija http://www.socmin.lt

Sutelktos į lyčių lygybę darbo ir šeimos derinimo priemonės ne tik sustiprina moterų poziciją darbo rinkoje, bet taip pat drąsina vyrus būti aktyvesniais auginant vaikus.

Skatinant lanksčių užimtumo formų sklaidą didelę reikšmę turi nevyriausybinių organizacijų vaidmuo. Vykdomų projektų dėka jos veiksmingai įgyvendina priemones, skirtas sklaidai ir poveikiui politikai bei praktikai, ypač kuriant palankias šeimai organizacijas, kuriose darbuotojai jaučia organizacijos palaikymą vykdydami tiek savo darbo įsipareigojimus, tiek pareigas šeimai. Organizacijoje, taikančiose lankstų darbo organizavimo stilių, darbuotojų, turinčių šeimas, darbo produktyvumas keliamas, padedant jiems išvengti streso dėl šeiminių problemų. Taip laimi ir darbuotojas, ir darbdavys. Tokius projektus remia Bendrijos iniciatyva EQUAL, skirta naujiems kovos būdams su visų formų diskriminacija ir nelygybe darbo rinkoje. Lietuvoje šia kryptimi dirbama pagal 2004–2006 metų Europos Bendrijų iniciatyvos EQUAL bendrojo programavimo dokumentą, patvirtintą Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu Nr.1458, priimtu 2004 m. lapkričio 17 d.

Siekiant užtikrinti vyrų ir moterų lygias galimybes darbo rinkoje, skatinant moterų ekonominį savarankiškumą, buvo vykdomas Moterų informacijos centro projektas „Lygiaverčiai partneriai ekonominėje veikloje ir šeimoje“. Šis projektas buvo viena iš Lietuvos 2004-2006 metų bendrojo programavimo programos „Socialinės atskirties prevencija ir socialinė integracija“ priemonių.

2. 3. 3. Ikimokyklinio ugdymo sistemos plėtra.

Vaikų priežiūros paslaugos – viena iš svarbių paramos šeimai politikos priemonių, kuriomis siekiama padėti tėvams derinti vaikų auginimą su profesine veikla. Vaiko priežiūros paslaugos gali būti teikiamos vaikų lopšeliuose, lopšeliuose-darželiuose, darželiuose, darželiuose-mokyklose, bendrojo lavinimo mokyklose, turinčiose ikimokyklines grupes, mokyklose, kur organizuojama pradinių klasių mokinių dienos priežiūra po pamokų.

Iki nepriklausomybės atgavimo Lietuvoje buvo gerai išplėtotas vaikų lopšelių - darželių tinklas, vyravo aukštas šių įstaigų lankomumas. „1987 m. Lietuvoje lopšelius – darželius lankė 74 proc. ikimokyklinio amžiaus vaikų: darželius – per 71 proc. 3 – 6 metų, o lopšelius – apie pusė (46 proc.) 1 – 2 metų amžiaus vaikų. Miestuose ikimokyklines įstaigas lankančių vaikų dalis buvo dar didesnė: darželius lankė 80 proc., o lopšelius apie 60 proc. atitinkamo amžiaus vaikų“ (Stankūnienė ir kt., 2001, p. 163). Lietuvai atgavus nepriklausomybę, nykstant gamybai, didėjant nedarbui, vis labiau įsivyravus nuostatoms, kad vaiką auginti geriausia tik namuose, buvo uždaromi vaikų lopšeliai – daželiai (ypač kaimuose, kur 1990 – 1991 metais buvo uždaryta daugiau kaip 500 lopšelių – darželių). „Per pirmuosius penkerius nepriklausomybės metus ikimokyklinio ugdymo įstaigų kaime sumažėjo nuo 868 iki 239, mieste – nuo 813 iki 502“ (Stankūnienė ir kt., 2005, p. 164).

Nuo 1994 m. ikimokyklinio amžiaus vaikų priežiūros ir ugdymo sistemos reorganizacija tapo nuoseklesnė: pertvarkytas darbo stilius (atsirado laisvi lankymo grafikai, imtos teikti įvairesnės vaikų individualaus ugdymo programos. Pertvarkos suteikė ikimokyklinio ugdymo įstaigoms patrauklumo, panaikino sovietmečiu susiformavusį neigiamą požiūrį į jas ir padidino vaikų lankomumą. Plečiant vaikų priežiūros paslaugas iš esmės buvo laikomasi šeimos politikos koncepcijoje (1996 m.) suformuluotų pagrindinių ikimokyklinio amžiaus vaikų ugdymo tikslų, principų ir veiklos krypčių (Stankūnienė ir kt., 2001; Stankūnienė ir kt., 2005).

Pastaraisiais metais Lietuvoje stebima vis didesnė ikimokyklinio ugdymo įstaigų paklausa. Tai įrodo ikimokyklinių ugdymo įstaigų lankomumo pokyčiai kaime ir mieste (6 lentelė). Palyginus vaikų dalyvavimą ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme mieste ir kaime akivaizdžiai matyti didžiulis skirtumas – 2005 m. duomenimis 54,4 proc. vaikų lankomumas buvo didesnis mieste. Palyginus pastarųjų metų ikimokyklinių ugdymo įstaigų

lankomumą mieste, galima teigti, kad lankančių šias įstaigas vaikų skaičius kasmet vis didėjo ir 2005 m. pasiekė 72,7 proc. lygį. Per 2000 – 2005 metus vaikų lankomumas pakilo 14,7 proc., o tai galima paaiškinti didėjančia moterų darbine veikla. Kaime 2000 – 2004 m. taip pat buvo stebimas ikimokyklinių ir priešmokyklinių įstaigų lankomumo padidėjimas, kuris siekė 8,1 proc. Tačiau 2005 m. duomenimis ikimokyklinių ir priešmokyklinių įstaigų lankomumas kaime smuktelėjo 1,6 proc. ir sudaro 18,3 proc. visų kaimo vietovėse gyvenančių vaikų. Šį faktą galima paaiškinti mažesniu ikimokyklinių ugdymo įstaigų kiekiu kaime (7 lentelė) bei didesniu tėvų ir senelių nedarbo lygiu.

6 lentelė

Vaikai, dalyvaujantys ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme (procentais)

	Mieste		**Kaime**	
	1-6 metų vaikai, dalyvaujantys ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme	1-6 metų vaikai, nedalyvaujantys ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme	1-6 metų vaikai, dalyvaujantys ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme	1-6 metų vaikai, nedalyvaujantys ikimokykliniame ir priešmokykliniame ugdyme
2000 m.	58,0	42,0	11,8	88,2
2001 m.	59,3	40,7	13,3	86,7
2002 m.	61,5	38,5	14,1	85,9
2003 m.	65,2	34,8	19,8	80,2
2004 m.	68,2	31,8	19,9	80,1
2005 m.	72,7	27,3	18,3	81,7

Šaltinis: Švietimas (2005)

Ir per pastaruosius 2000 – 2005 m. toliau mažėja vaikų priežiūros įstaigų skaičius. Per šį laikotarpį kaimo vietovėse buvo uždarytos 48 ikimokyklinio ugdymo įstaigos (7 lentelė). Tuo tarpu mieste per tą patį laikotarpį jų sumažėjo dešimčia.

Lyginant pastarųjų metų vaikų ikimokyklinių įstaigų lankomumą pagal amžiaus grupes (7 lentelė), pastebime, kad per 2000 – 2005 m. vaikų, vyresnių kaip 3 metų amžiaus, lankomumas mažėjo, ir šis skirtumas siekė 2971 (ypač 2003- 2004 m.). Tačiau vaikų iki 3 metų amžiaus lankomumas per tą patį laikotarpį ikimokyklinio ugdymo įstaigose padidėjo beveik 3 tūkstančiais.

Statistiniai duomenys rodo, kad kasmet didėja (ypač mieste) pačių mažiausių (iki 1,5 metų) vaikų lankomumas, kuris 2000 – 2005 m. pakilo iki 779. Taip pat kilo ir vaikų nuo 1,5 iki 3 metų vaikų priežiūros įstaigų lankomumas. Per tą patį laikotarpį šio amžiaus vaikų skaičius pakilo 2,1 tūkstančio. Šie pokyčiai įrodo faktą, kad didesnė motinų dalis į darbą grįžta anksčiau, nesulaukusios įstatymais numatytų motinystės (tėvystės) atostogų pabaigos. Šį grįžimą ankstina išmokų auginantiems vaikus nuo 1 iki 3 metų amžiaus dydis, nesiekiantis nei 100 litų.

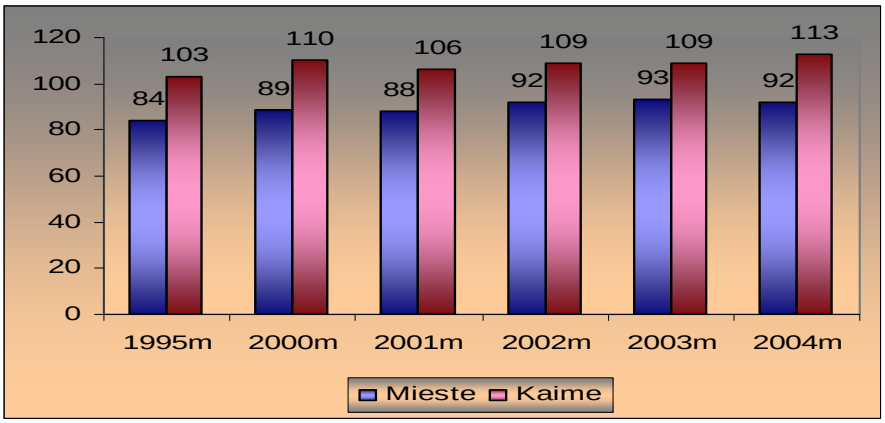
7 lentelė

Ikimokyklinio ugdymo įstaigos mieste ir kaime

	2000 m.	2002 m.	2003 m.	2004 m.	2005 m.
Ikimokyklinių ugdymo įstaigų	**714**	**686**	**672**	**655**	**656**
mieste	501	493	489	486	491
kaime	213	193	183	169	165
Jose vaikų	**90087**	**90850**	**89469**	**88423**	**90021**
mieste	80565	80943	80066	79741	79916
kaime	9522	9907	9403	8682	10105
Iš bendro vaikų skaičiaus					
Vaikai iki 1,5 metų (imtinai)	274	567	772	934	1053
mieste	223	516	737	897	994
kaime	51	51	35	37	59
Vaikai, vyresni nei 1,5 m. ir jaunesni nei 3 m.	9675	10156	10127	10658	11801
mieste	8858	9365	9286	9848	10810
kaime	817	791	841	810	991
Vaikai 3 metų ir vyresni	80138	80127	78570	76831	77167
mieste	71484	71062	70043	68996	68112
kaime	8654	9065	8527	7835	9055

Šaltinis: Švietimas (2004), Švietimas (2005).

Lyginant ikimokyklinių ugdymo įstaigų vaikų ir vietų skaičiaus santykį (žr. 1 pav.), 1995 – 2004 m. galima teigti, kad kaimo vietovėse esančios įstaigos nėra pilnai komplektuotos. Tuo tarpu mieste dalis vaikų dėl vietų trūkumo neturi galimybės lankyti vaikų lopšelius – darželius.

1 pav. Ikimokyklinių ugdymo įstaigų vaikų ir vietų skaičiaus santykis (vietų skaičius, tenkantis 100 vaikų)

Šaltinis: Lietuvos vaikai (2005), Švietimas (2004).

Tėvams, derinantiems darbą ir vaikų priežiūrą, ypač dirbantiems ilgą darbo dieną ar pamaininį darbą, labai aktualus vaikų priežiūros įstaigų darbo laikas. Beveik visos ikimokyklinio ugdymo įstaigos, t.y. 622 iš 656 esančių Lietuvoje, dirba 5 dienų per savaitę režimu (8 lentelė). Likusios 34 įstaigos prižiūri vaikus visą savaitę. Analizuojant ikimokyklinių ugdymo įstaigų darbo trukmę, matome, kad tik 2 įstaigos dirba itin trumpai, t.y. 3 – 4 valandas per dieną ir 15 įstaigų – 5 – 6 valandas per dieną. Tuo tarpu didžiosios dalies ikimokyklinių ugdymo įstaigų (paplitusių mieste ir kaime) darbo laikas trunka 9 – 10 valandų. 12 darbo valandų dirbančių

ikimokyklinių ugdymo įstaigų (iš viso yra 190) paplitimas didesnis mieste. Kaime tokių įstaigų yra tik 13. Ikimokyklinių įstaigų, turinčių grupių, dirbančių ištisą parą, Lietuvoje yra 90, iš kurių 87 proc. pasiskirstę miestuose. Šie statistiniai duomenys leidžia daryti išvadą, kad vaikų priežiūros įstaigos dirba per trumpai ir nėra pritaikytos prie ilgiau dirbančių tėvų darbo grafiko. Nepatogumų tėvams bei stresą vaikams sukelia ir daugumos lopšelių – darželių uždarymas vasaros metu. Tą įtakoja vaikų skaičiaus darželiuose sumažėjimas dėl tėvų atostogų bei ilgos pedagogų atostogos (56 kalendorinės dienos).

8 lentelė

Ikimokyklinio ugdymo įstaigų darbo režimas ir darbo dienos trukmė 2005 metų pabaigoje

	Įstaigų*			**Jose vaikų**		
	iš viso	mieste	kaime	iš viso	mieste	kaime
Iš viso	**656**	**491**	**165**	**90021**	**79916**	**10105**
Įstaigų darbo režimas						
5 dienos per savaitę	622	454	163	84075	74268	9807
visą savaitę	34	32	2	5946	5648	298
Įstaigų darbo dienos trukmė						
3 – 4 val.	2	1	1	381	167	214
5 – 6 val.	15	11	4	2886	2079	807
9 – 10 val.	359	224	135	43597	36922	6675
9 – 10 ir 24 val.**	38	34	4	5775	5064	711
12 val.	190	177	13	29369	28043	1326
9 – 12 ir 24 val.**	52	44	8	8013	7641	372

Šaltinis: Švietimas (2005)

* - Mokyklos-darželiai ir bendrojo lavinimo mokyklos, turinčios ikimokyklinio ugdymo grupes, į ikimokyklinio ugdymo įstaigų skaičių neįeina.

** - Ikimokyklinės įstaigos, turinčios grupių, dirbančių ištisą parą.

Reaguodama į gausybę tėvų skundų dėl vietų stygiaus, vaikų maitinimo, apmokėjimo tvarkos, taip pat netinkamo požiūrio į mažylius ikimokyklinėse įstaigose, Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolierė iniciavo tyrimą „Dėl ikimokyklinio ugdymo įstaigų Lietuvoje sistemos ir teikiamų paslaugų problemų“. Taip pat šiame tyrime ypatingas dėmesys bus skirtas klausimams, kodėl naujųjų rajonų statybose nenumatyti vaikų darželiai ir lopšeliai, kokios šiuo metu yra norinčiųjų patekti į vaikų lopšelius-darželius eilės.

2004 metais pradėtas vykdyti projektas „FORWARD! Šeima ir darbas - suderinami“, skirtas ikimokyklinio amžiaus vaikus auginančioms socialiai pažeistoms, nepilnoms, mažas pajamas gaunančioms šeimoms, kurių tėvai dirba pamainomis arba pagal slenkantį grafiką ir nustatytas vaikų darželių darbo laikas jiems nepatogus. Nuo 2005 lapkričio mėnesio Vilniaus miesto Naujamiesčio seniūnijoje esančiuose lopšeliuose darželiuose „Kurpaitė“ ir „Mažylis“ ir Vilniaus rajono Pagirių darželyje „Pelėdžiukas“ veikia pailginto darbo dienos grupės. Sostinės lopšeliai – darželiai dirba 5 dienas per savaitę nuo 6.30 val. iki 21.30 val., o rajono darželis – visą parą 5 dienas per savaitę. Tikimasi, kad gera patirtis pasklis ir ilgiau dirbančių darželių atsiras daugiau.

2005 metų lapkričio mėnesį, vykdant Europos Bendrijos iniciatyvos projektą „ŠEIMOS PLANETA: šeimai palanki organizacija“, kurio tikslas – formuoti šeimai palankią studijų ir darbo aplinką, Šiaulių universitete Lyčių studijų institutas atidarė Vaikų priežiūros centrą 3-12 m. amžiaus vaikams. Šios naujovės tikslas – sudaryti palankias studijų ir darbo sąlygas universiteto darbuotojų ir studentų šeimoms. Čia tėvai gali ramiai dirbti ar studijuoti, žinodami, kad tuo metu jų vaikai bus saugūs ir prižiūrėti. Planuojama, kad Vaikų priežiūros centras veiks iki 2007 m. pabaigos, o veiklai pasiteisinus vėliau jis gali būti išlaikomas iš Šiaulių universiteto lėšų.

Vietų ikimokyklinėse ugdymo įstaigose trūkumas (žr. 1 pav.), darbo laiko nelankstumas (8 lentelė) bei nepaplitusios lanksčios užimtumo formos tėvams, auginantiems mažamečius vaikus, leidžia daryti išvadą, kad Lietuvoje nesudarytos palankios galimybės derinti darbą ir vaikų auginimą, tai atsiliepia gimstamumo lygiui.

3. Paramos šeimai politikos prioritetų pagrindimo tyrimas

3.1. Tyrimo metodika

Tyrimas “Paramos šeimai politikos prioritetų vertinimas” atliktas Vilniuje 2006 metų birželio-rugpjūčio mėnesį, vadovaujantis tyrimų atlikimo metodika ir naudojant bendrą anketavimo struktūrą. Buvo apklausti Vilniaus miesto gyventojai, auginantys vaikus. Respondentai buvo Vilniaus miesto vaikų lopšelių-darželių auklėtinių tėvai. Anketas respondentai pildė savarankiškai, anonimiškai, nedalyvaujant tyrimo vykdytojai.

Šio tyrimo anketos (žr. 1 priedą) pagrindu buvo paimta anketa iš Lietuvoje atlikto „Gyventojų politikos vertinimo“ tyrimo, kuris buvo sudėtinė tarptautinio lyginamojo projekto „Acceptance of Population – Related Policines“ (PPA2) dalis. Buvo atrinkti tinkami tyrimui klausimai, kai kurie papildyti, įdėti nauji. Anketą buvo stengiamasi sudaryti kuo trumpesnę, nes ilgoje anketoje galimi paviršutiniai atsakymai. Dėl šios priežasties tyrimo anketa yra sudaryta iš 25 klausimų. Anketoje dominuoja uždari klausimai, į kuriuos atsakydami respondentai turėjo pasirinkti vieną iš pateiktų atsakymo variantų, ir keletas atviro tipo klausimų, kur reikėjo savarankiškai formuluoti atsakymą, atspindintį atsakančiojo nuomonę. Siekiant sugrupuoti per anketinę apklausą gautus duomenis buvo naudojamos nominalinės ir ranginės skalės. Demografinei anketos daliai buvo naudojamos nominalinės, o respondentų nuomonei sugrupuoti – ranginės skalės.

Atliktas “Paramos šeimai politikos prioritetų vertinimas” tyrimas nėra visuminis, o atrankinis – tiriama dalis atrinkta atsitiktinės atrankos būdu. Gauti duomenys statistiškai apdoroti bei išanalizuoti kiekybinės metodologijos būdu.

Duomenų statistinė analizė atlikta ir duomenys grafiškai apipavidalinti naudojant „Microsoft Office Exel 2003“ programinį paketą. Darbas redaguotas „Microsoft Word 2003“ programa.

3. 2. Socialinės demografinės respondentų charakteristikos

Siekiant nustatyti, kaip paramos šeimai politikos priemonių efektyvumą vertina patys paramos gavėjai, kokią įtaką šios priemonės turi jų prokreacinėms nuostatoms, kuria linkme turėtų būti tobulinama paramos sistema, pagrindiniu tyrimo objektu pasirinkta 20–50 metų amžiaus Vilniaus miesto gyventojų grupė, turinti vaikų. 100 respondentų, buvo atrinkta taikant atsitiktinės atrankos metodą. Anketas užpildė 69 moterys (69 proc.) ir 31 vyras (31 proc.). Galima pastebėti, jog tiriamųjų pasiskirstymas pagal lytį nebuvo tolygus.

Tyrime dalyvavusių respondentų pasiskirstymas pagal lytį ir amžių pateikiamas 9 lentelėje. Didžiausią procentą sudarė 30-39 metų grupė (63 proc.), iš jų 31,8 proc. vyrų ir 68,3 proc. moterų. Tiriamųjų amžius vidurkis - 32 metai.

9 lentelė

Tyrime dalyvavusių respondentų pasiskirstymas pagal lytį ir amžių, proc.

Amžius	Vyrai	Moterys	Iš viso
	procentai		
20-29	25,8	30,4	29
30-39	64,5	62,3	63
40-49	9,7	4,4	6
50 ir vyresni	0,0	2,9	2
Iš viso	100	100	100

Išanalizavus respondentų pasiskirstymą pagal išsilavinimo lygį (10 lentelė), buvo pastebėta, kad net 63 proc. respondentų turi aukštąjį universitetinį išsilavinimą ir 29 proc. – aukštesnįjį. Aukštąjį išsilavinimą įgijo apie 67 proc. moterų ir 55 proc. vyrų.

10 lentelė

Tyrime dalyvavusių respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą, proc.

Amžius	Vyrai	Moterys	Iš viso
	procentai		
Pradinis	0,0	0,0	0
Nebaigtas vidurinis	6,5	1,5	3
Vidurinis	9,7	10,1	10
Aukštesnysis	29,0	21,7	24
Aukštasis	54,8	66,7	63
Iš viso	100	100	100

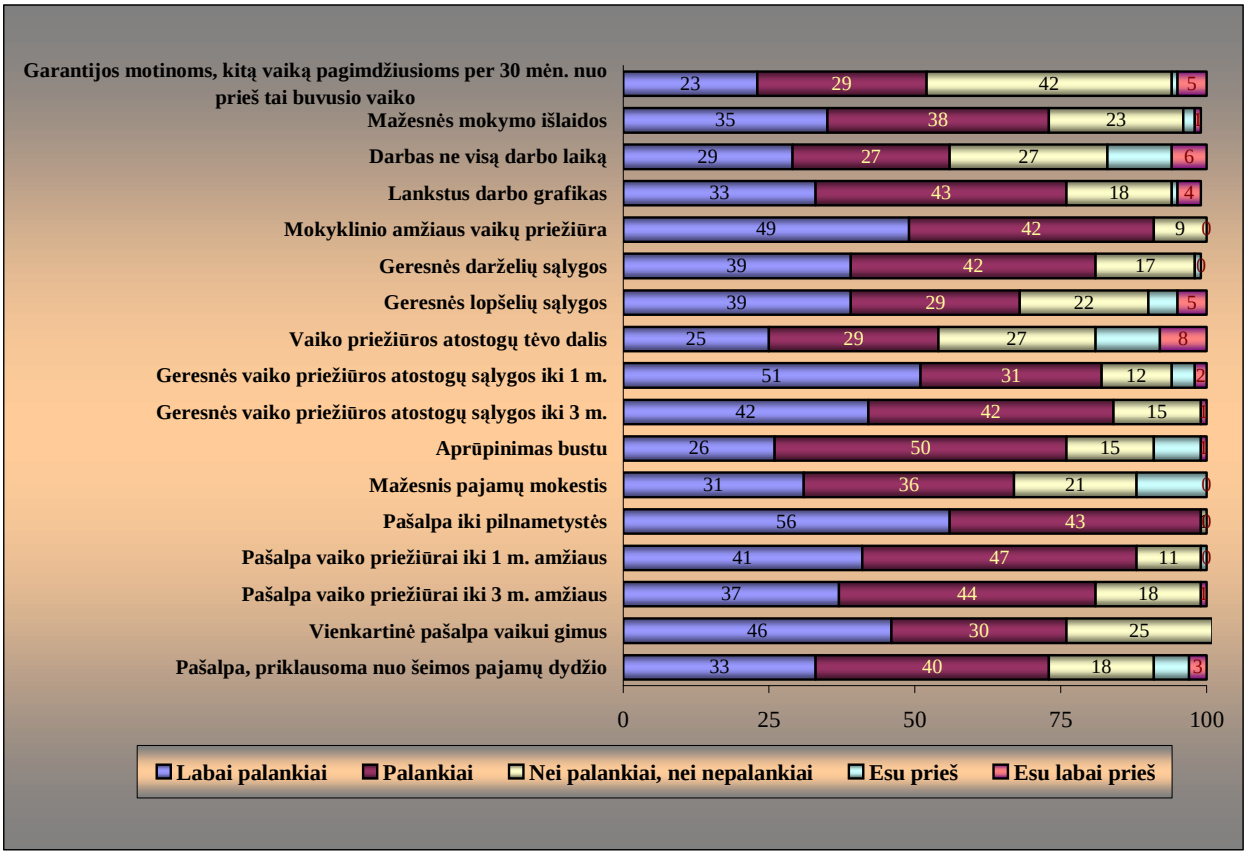
Didžioji dauguma respondentų (94 proc. vyrų ir 78 proc. moterų) dirba visą darbo dieną. Dalį darbo laiko dirba daugiau moterų (16 proc.) nei vyrų (3 proc.). Tyrimo metu nedirbo 6 proc. moterų ir 3 proc. vyrų (4 priedas, 3 lentelė).

3. 3. Tyrimo rezultatų analizė

3. 3. 1. Paramos šeimai priemonių vertinimas

Tyrimo metu ypatingas dėmesys buvo skiriamas šeimos politikos priemonių vertinimui. Tiriant paramos šeimai priemonių efektyvumą, respondentų vertinimui buvo pateiktas paramos šeimai, auginančiai vaikus, pagrindinių priemonių sąrašas. Didžioji dauguma iš šių priemonių jau yra aukštesniu ar žemesniu lygiu įgyvendintos Lietuvoje, o dėl keleto įvedimo dar vyksta diskusijos politiniu lygmeniu, tačiau jos sėkmingai taikomos užsienio šalių praktikoje.

Išanalizavus paramos šeimai, auginančiai vaikus, priemonių įvertinimo duomenis (2 pav.) pastebėta, kad beveik visų priemonių vertinimai yra panašūs: dauguma (75 proc.) respondentų visas išvardintas priemones vertina palankiai („labai palankiai“ ir „palankiai“). Vidutiniškai penktadalis respondentų (18 proc.) priemones vertino neutraliai („nei palankiai, nei nepalankiai“) ir labai maža respondentų dalis (6 proc.) – nepalankiai („esu prieš“, „esu labai prieš“). Tokį rezultatą galima komentuoti kaip labai didelius visuomenės lūkesčius dėl įvairiapusės valstybės paramos šeimai, auginančiai vaikus. Iš atsakymų sprendžiama, kad dauguma respondentų palankiai (vidutiniškai 80 proc.) vertina finansinės paramos priemones (pašalpas iki pilnametystės, pašalpas vaiko priežiūrai iki 1 ir 3 m., vienkartinę pašalpą gimus vaikui, geresnio aprūpinimo būstu galimybes, mažesnį pajamų mokestį ir pašalpas, priklausančias nuo šeimos pajamų dydžio). Iš visų finansinės paramos priemonių mažiausiai įvertinimo susilaukė mažesnio pajamų mokesčio taikymas. Galbūt tokį respondentų vertinimą lėmė menkai jaučiamas šios paramos dydis. Palankiai vertinamos (vidutiniškai 77 proc.) ir paramos šeimai priemonės, sudarančios sąlygas derinti darbą su vaikų auginimo rūpesčiais (motinystės (tėvystės) atostogų sąlygos, mokyklinio amžiaus vaikų priežiūra, geresnės lopšelių/darželių sąlygos, tėvystės atostogos). Iš šios priemonių grupės mažiausiai buvo įvertintos tėvystės atostogos. Šią priemonę palankiai („labai palankiai“ ir „palankiai“) įvertino tik 54 proc. respondentų. Tokį pasirinkimą galėjo sąlygoti tai, kad panaši priemonė Lietuvoje įvesta tik prieš kelis mėnesius (praktiškai tyrimo atlikimo metu) ir respondentai mažai buvo su ja susipažinę.

2 pav. Paramos šeimai, auginančiai vaikus, priemonių vertinimo analizė, proc.

Tačiau negalima atmesti prielaidos, kad tokį vertinimą įtakojo Lietuvoje dar vyraujančios nuostatos, kad vaikus prižiūrėti privalo motina. Taip pat reikia atsižvelgti į tai, kad šios paramos formos nepalankus vertinimas gali būti siejamas ir su baime, kad ilgiau nedirbant tėvui, pasunkėtų šeimos ekonominė padėtis, nes Lietuvoje vyro ir moters uždarbis nėra vienodas (anketoje minimas Švedijos pavyzdys, kai tėvui suteikiama teisė į 180 dienų atostogas, skirtas vaiko priežiūrai).

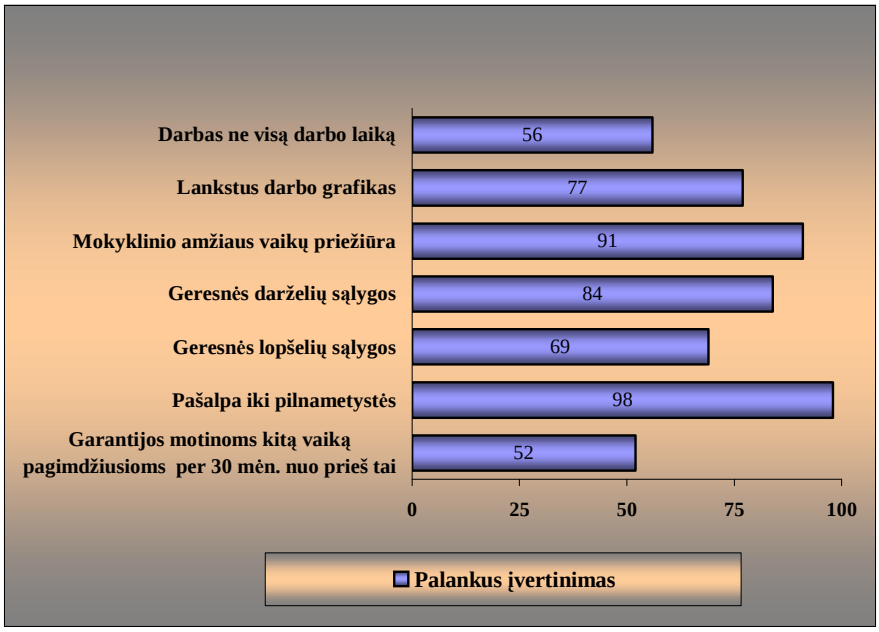
Mažesnio įvertinimo taip pat sulaukė galimybė dirbti ne visą darbo dieną bei garantijos motinoms, greitai susilaukusioms kito vaiko. Pastaroji priemonė dar Lietuvoje neįvesta, tačiau sėkmingai taikoma Švedijoje (vadinama „greičio premija“). O darbo ne visą darbo dieną galimybė visuomenei asocijuojasi su mažesne alga, mažesnėmis socialinėmis garantijomis, neužtikrinta ateitimi, todėl tikėtina, kad šios priežastys nulėmė mažesnį įvertinimą.

Apžvelgus visų paramos šeimai priemonių vertinimą, galima daryti išvadą, kad šeimoms, auginančioms vaikus, reikalinga valstybės parama ir palankiu įvertinimu (net 75 proc. visų respondentų) jie išsako didžiausius lūkesčius dėl šių priemonių įgyvendinimo.

Analizuojant respondentų paramos šeimai, auginančiai vaikus, priemonių įvertinimą, pagal respondentų socialines bei demografines charakteristikas (3 priedas, 1 pav.) didelių

skirtumų nepastebėta, moterys šiek tiek dažniau (1-6 proc.) nei vyrai šias priemones vertino palankiau.

Išanalizavus duomenis, matome, kad palankiai („labai palankiai“ ir „palankiai“) vertinamos ir tos priemonės (3 pav.), kurios gana menkai išvystytos Lietuvoje ar dar nėra įdiegtos (vidutiniškai 75 proc.). Todėl galima teigti, kad respondentai mato galimą realią šios valstybės paramos naudą ir ateityje tikisi didesnio šių priemonių išvystymo.

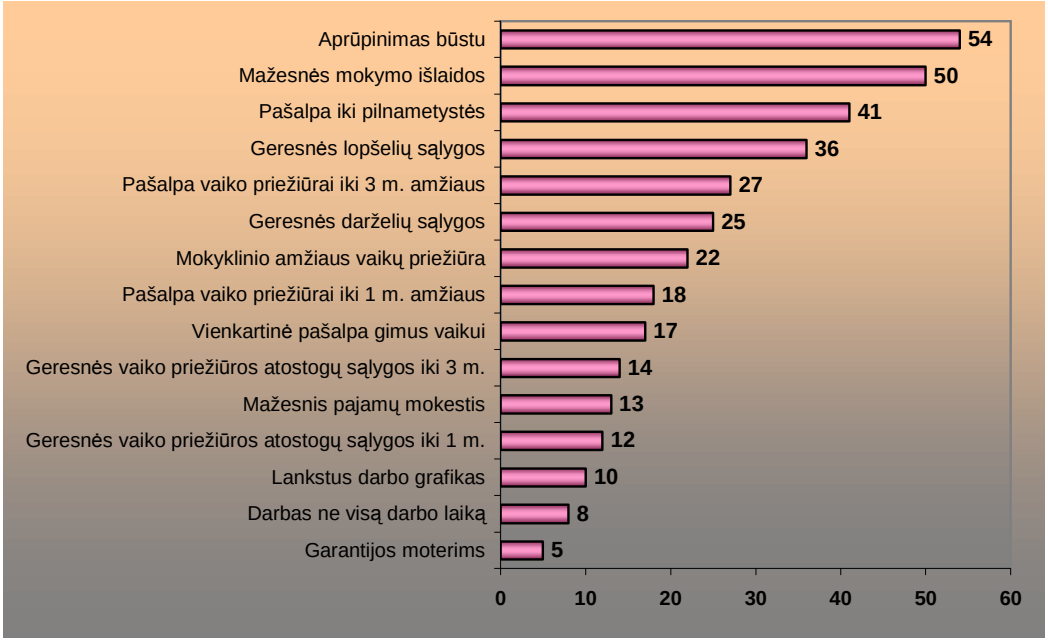

3 pav. Menkai išvystytų arba dar netaikomų Lietuvoje paramos šeimai priemonių vertinimas, proc.

Apklausos metu respondentams buvo užduotas atviras klausimas, kokių paramos šeimai priemonių įgyvendinimo jie norėtų labiausiai. Išanalizavus respondentų pasirinktų prioritetinių priemonių dažnį (4 pav.), pastebėta, kad labiausiai šeimoms, auginančioms vaikus, aktualus apsirūpinimas būstu (nurodė 54 proc. respondentų). Antroje vietoje atsidūrė noras sumažinti išlaidas, skirtas vaikų išsilavinimui (50 proc. visų respondentų). O trečioje – pašalpų mokėjimas vaikams iki pilnametystės (41 proc. visų respondentų). Kitos trys prioritetinės pozicijos atitenka vaikų priežiūros paslaugoms bei pašalpai, mokamai vaikams iki 3 metų amžiaus. Respondentai išsakė norą geresnių lopšelių (36 proc.), darželių (25 proc.) sąlygų ir didesnės motinystės (tėvystės) pašalpos vaiko priežiūrai nuo 1 iki 3 metų (27 proc.).

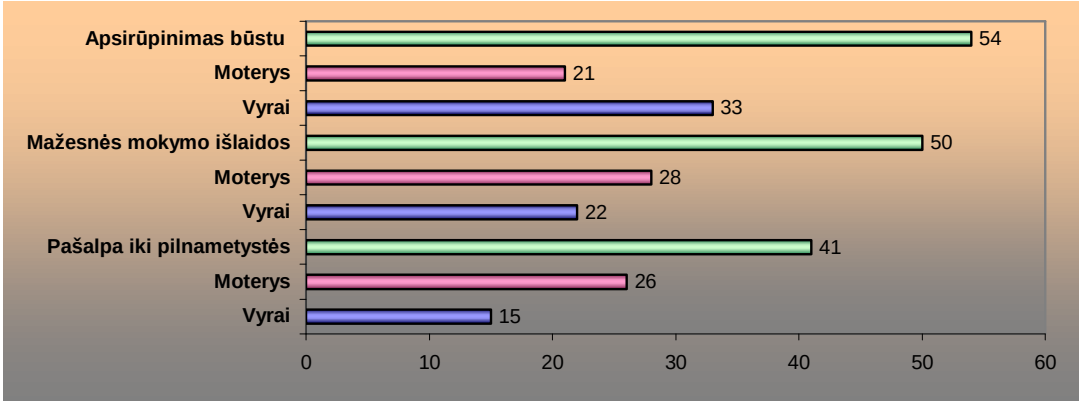
Galima daryti išvadą, kad šitoks respondentų pasirinkimas parodo problemines šeimos gyvenimo sritis. Būsto įsigijimo problema vaikų turinčioms šeimoms pasireiškia tuo, kad buto įsigijimo subsidijos mažai pritaikytos nedideles pajamas turinčioms ir vaikus auginančioms šeimoms. Be to, Lietuvoje vis dar paplitęs atlyginimo mokėjimas „vokelyje“, varžantis dirbančiųjų socialines garantijas. Vaikų priežiūros paslaugų teikimo problema pasireiškia vietų ikimokyklinėse ugdymo įstaigose trūkumu, labai silpnai išvystytomis lopšelių paslaugomis, taip

pat nelanksčiu šių įstaigų darbo grafiku (tėvams sunku derinti darbą ir rūpestį vaikais). Vaiko priežiūros atostogų (kai vaikas yra nuo 1 iki 3 m.) metu mokama pašalpa simbolinė (nesiekianti nei 100 Lt), o sąlygos dirbti ir auginti tokio amžiaus vaikus nesudarytos (silpnai išplėtotos lopšelių paslaugos, lanksčių užimtumo formų pasirinkimas problematiškas). Visos šios priežastys trukdo šeimoms normaliai funkcionuoti, todėl vyriausybė turėtų jas peržiūrėti ir imtis strateginių veiksmų joms pašalinti.

4 pav. Respondentų nuomonės dėl paramos šeimai priemonių, kurių įgyvendinimo labiausiai norėtų, vertinimas, proc.

Išanalizavus dažniausiai pasirinktų paramos priemonių pasiskirstymą pagal lytį (5 pav.), paaiškėjo, kad dėl šeimos aprūpinimo būstu labiau susirūpinę vyrai (33 proc. iš 54 proc. pasirinkusių). Tuo tarpu moterys labiau rūpinasi per didelėmis vaikų mokymo išlaidomis (28 proc. iš 50 proc. pasirinkusių) bei pašalpų vaikams mokėjimu iki pilnametystės (26 proc. iš 41 proc. pasirinkusių).

5 pav. Respondentų nuomonės pasiskirstymas pagal lytį, analizuojant tik prioritetines paramos šeimai priemones, proc.

3. 3. 2. Paramos šeimai priemonių įtaka prokreacinėms nuostatoms

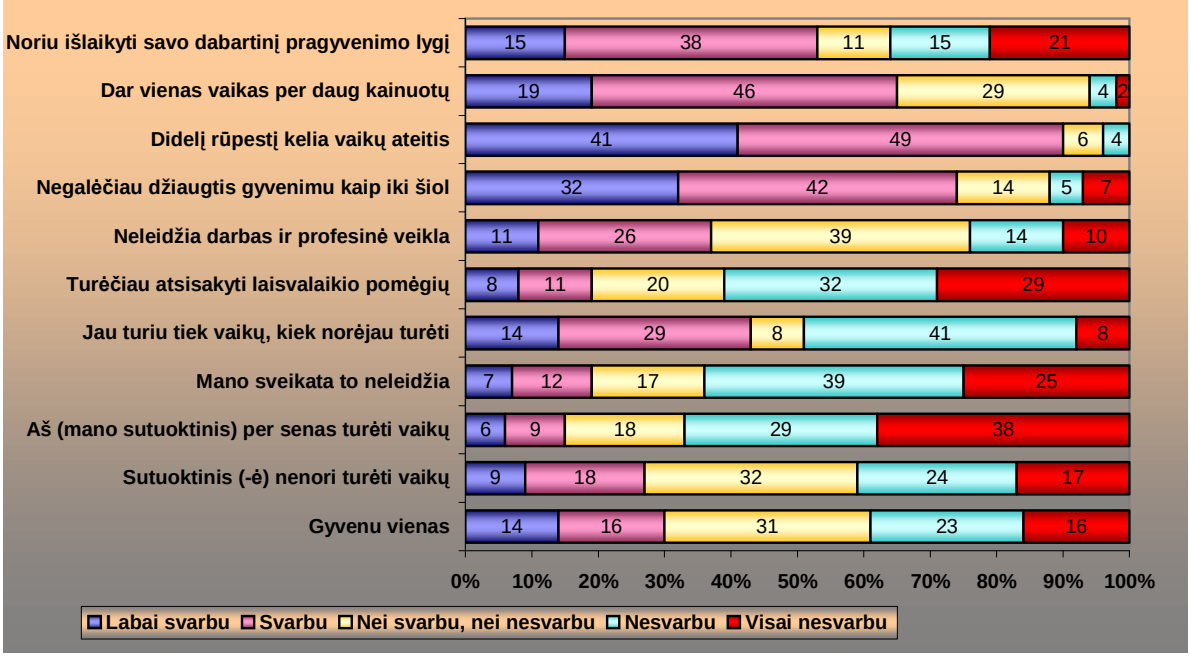
Išanalizavus pasirinktų prioritetinių paramos šeimai priemonių įtaką respondentų prokreacinėms nuostatoms (11 lentelė), paaiškėjo, kad šių priemonių efektyvesnis išvystymas 37 proc. respondentų padėtų lengviau turėti norimą vaikų skaičių (taip mano 33 proc. visų moterų ir 45 proc. visų vyrų), 28 proc. dar kartą pamąstytų apie galimybę turėti daugiau vaikų (jų tarpe 23 proc. visų vyrų ir 30 proc. visų moterų), 24 proc. mano, kad tikriausiai apsispręstų turėti daugiau vaikų (tarp jų 26 proc. visų vyrų ir 24 proc. visų moterų) ir tik 11 proc. respondentų mano, kad tai pagreitintų apsisprendimą dėl kito vaiko (7 proc. visų vyrų ir 13 proc. visų moterų). Surinkti duomenys rodo, kad daugiau moterų linkusios manyti, kad efektyvesnis pasirinktų paramos priemonių išvystymas paskatintų jas susimąstyti apie galimybę turėti daugiau vaikų, o dauguma vyrų teigia, kad tada būtų lengviau turėti norimą vaikų skaičių. Iš to matyti, kad moterys atsargesnės apsisprendžiant dėl didesnio vaikų skaičiaus: didžioji dauguma tik „pamąstytų“ apie tokią galimybę. Panašią išvadą galima daryti ir išanalizavus moterų atsakymus į konkretų klausimą apie planuojamą ateityje vaikų skaičių (žr. 4 priedas, 2 lentelė ir 2 pav.). Matome, kad 33 proc. visų moterų nėra tikros, ar ateityje turės daugiau vaikų. 30 proc. moterų daugiau vaikų nenorėtų ir tik 36 proc. ateityje planuoja susilaukti vaiko (vaikų). Galima teigti, kad moterys jau susidūrusios su sunkumais auginant vaikus ir yra mažiau linkusios pasitikėti valstybės teikiama parama. Tokį požiūrį galėjo suformuoti menkai Lietuvoje išvystytos darbo ir vaikų auginimo derinimo galimybės (vaikų priežiūros prieinamumas ir kokybė, lanksčių darbo formų taikymas ir lyčių lygybės užtikrinimas tiek viešajame, tiek privačiame sektoriuje).

11 lentelė

Pasiriktų prioritetinių pagalbos šeimai priemonių įtaka respondentų prokreacinėms nuostatoms

Poveikis	Vyrai	Moterys	Iš viso
	procentai		
Man būtų lengviau turėti tiek vaikų, kiek ketinu	45,2	33,3	37,0
Tai leistų man kito vaiko susilaukti anksčiau	6,5	13,0	11,0
Dar kartą pamąstyčiau apie galimybę turėti vaiką (daugiau vaikų)	22,6	30,4	28,0
Aš tada tikriausiai nuspręsčiau turėti vaiką (daugiau vaikų)	25,8	23,2	24,0
Iš viso	100	100	100

Yra daugybė priežasčių, dėl kurių žmonės nenori turėti vaikų (daugiau vaikų). Vienu iš respondentams skirtų klausimų buvo siekta išsiaiškinti, kokios priežastys lemia žmonių sprendimą dėl vaikų neturėjimo ar jų skaičiaus apribojimo. Analizuojant respondentų atsakymus, priežastys buvo sugrupuotos pagal pobūdį į ekonomines, demografines, tėviškos atsakomybės, gyvenimo vertybių ir prioritetų grupes. Respondentų atsakymai dėl vaikų neturėjimo priežasčių pateikti 6 paveiksle.

6 pav. Priežasčių, dėl kurių neketinama turėti vaikų (daugiau vaikų), prioritetinis vertinimas, proc.

Svarbiausia priežastis, dėl kurios žmonės nenori turėti vaikų (daugiau vaikų), įvardijama kaip didelis susirūpinimas dėl vaikų ateities – net 90 proc. respondentų pažymėjo šią priežastį kaip "labai svarbią" ir "svarbią".

Akivaizdu, kad respondentų sprendimą turėti didesnį kiekį vaikų stipriai varžo ir ekonominės priežastys: 53 proc. nori išlaikyti savo dabartinį pragyvenimo lygį ir net 65 proc. teigia, kad „dar vienas vaikas per daug kainuotų". Esant toms pačioms pajamoms ir didesniam vaikų skaičiui atsiranda tikimybė šeimai nusmukti į žemesnę socialinę klasę. Tai yra viena iš priežasčių, skatinančių neturėti daug vaikų. Kad jau turi tiek vaikų, kiek ketino turėti, nurodė net 43 proc. respondentų. Pastebėta, kad didžiausią susirūpinimą savo vaikų ateitimi ypač jaučia 30–39 metų amžiaus respondentai (12 lentelė).

12 lentelė

Labiausiai susirūpinusių dėl vaikų ateities respondentų pasiskirstymas pagal amžių, proc.

Amžius	Vyrai	Moterys	Iš viso
	procentai		
20-29	25,8	30,4	29,0
30-39	48,4	62,3	58,0
40-49	0,0	4,3	3,0
50 ir vyresni	0,0	0,0	0,0
Iš viso	100	100	100

Prioritetinį vertinimą šiai problemai suteikė beveik pusė visų dalyvavusių tyrime vyrų (48,4 proc.) ir net 62,3 proc. šio amžiaus moterų. Dėl vaikų ateities susirūpinę taip pat 30,4 proc.

tyrime dalyvavusiųjų 20-29 metų amžiaus moterų ir 25,8 proc. šio amžiaus vyrų. Tačiau 40-49 metų amžiaus ir vyresniems vyrams ši priežastis visai nesvarbi (jos nenurodė nei vienas iš respondentų).

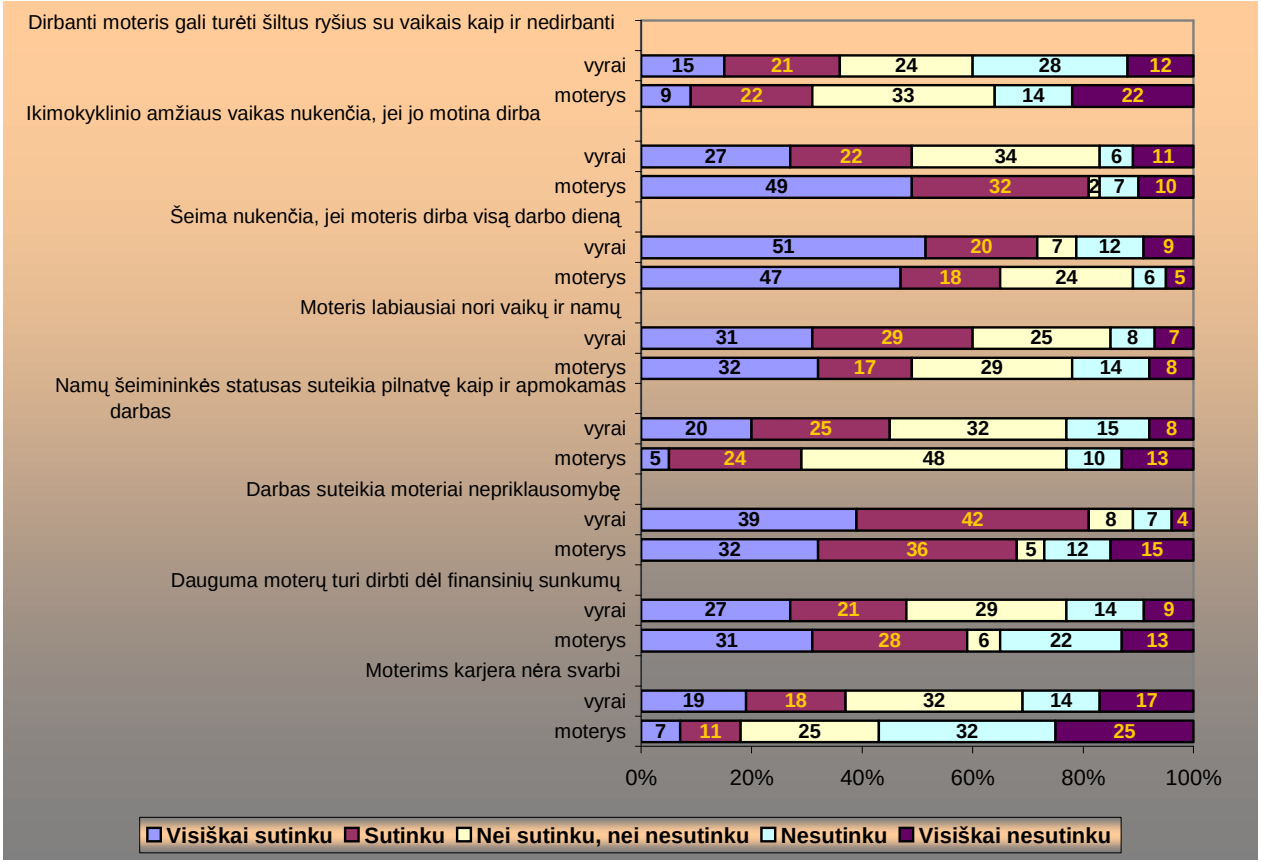
Lietuvoje kaip ir daugelyje pasaulio šalių stebimas didėjantis moterų ekonominis užimtumas. Tam įtakos turi lyčių lygių galimybių užtikrinimas užimtumo ir švietimo sistemose. Nemažai išsilavinusių moterų puikiai įsitvirtina darbo rinkoje. Tačiau daugumoje šeimų vis dar vyrauja tradicinis pareigų pasidalijimas tarp vyrų ir moterų. Kadangi rūpinimasis namais ir vaikais išlieka visų pirma moters pareiga, profesinių ir šeimyninių interesų derinimas moterims yra aktuali problema. Didėjant vaikų skaičiui šeimoje bendras darbo krūvis moterims auga, o kartu stiprėja konfliktas tarp pareigų darbe ir rūpesčių šeimoje.

3. 3. 3. Vyrų ir moterų vaidmenų pokyčiai

Respondentų nuomonė apie šiuo metu kintančius vyrų ir moterų vaidmenis pateikiama 7 paveiksle. Tyrimo metu paaiškėjo, kad dirbančioms moterims visgi labai sunku suderinti darbą ir šeimą. Kad dėl mamos darbo nukenčia ikimokyklinio amžiaus vaikai mano net 81 proc. („visiškai sutinka“ ir „sutinka“) moterų ir 49 proc. („visiškai sutinka“ ir „sutinka“) vyrų, o kad dėl moterų darbo visą darbo dieną nukenčia visa šeima, galvoja 71 proc. vyrų ir 65 proc. moterų. Esant pareigų pasiskirstymui tarp partnerių šeimoje, moterims lieka daugiau laiko pailsėti, pabendrauti su vaikais ir taip išlaikyti šiltus santykius su jais. Į klausimą: „Ar dirbanti moteris gali turėti šiltus ir draugiškus santykius su vaikais, kaip ir nedirbanti“ teigiamai atsakė 36 proc. vyrų ir 31 proc. moterų. Galima teigti, kad šių respondentų šeimose rūpesčiai vaikais ir namų ruošos darbai pasidalijami tarp partnerių. Kitu atveju, kai prie mokamo darbo naštos moteris viena turi rūpintis buitimi ir vaikais, jai paprasčiausiai nebelieka pakankamai laiko nei vaikams, nei sau. Galima teigti, kad tokių šeimų atstovai į pastarąjį klausimą atsakė neigiamai: 40 proc. vyrų ir 36 proc. moterų.

Ištyrus darbo reikšmę moters gyvenime, paaiškėjo, kad nors vaikai ir šeima moterims labai svarbūs (su tuo sutiko beveik 46 proc. vyrų ir moterų), tačiau nemažiau svarbi ir profesinė veikla. Su teiginiu, kad „namų šeimininkės statusas suteikia moteriai tokios pat pilnatvės kaip ir apmokamas darbas“ sutinka daugiau vyrų (45 proc. „visiškai sutinka“ ir „sutinka“) nei moterų (29 proc. „visiškai sutinka“ ir „sutinka“). Tačiau moterys daugiau (moterų - 48 proc., vyrų – 32 proc.) pasirinko atsakymą „nei sutinku, nei nesutinku“, o tai reiškia abejones. Kad darbas suteikia moterims nepriklausomybę mano didžioji dalis tiek vyrų (81 proc.), tiek moterų (58 proc.), o kad moterims karjera nesvarbi mano 37 proc. vyrų, tačiau su tuo nesutinka 57 proc. moterų. Su teiginiu, kad „dauguma moterų turi dirbti, kad prisidėtų prie šeimos biudžeto“ sutiko 59 proc. moterų ir kiek mažiau vyrų (48 proc.).

Galima daryti išvadą, kad nors moterys teikia prioritetą vaikams ir šeimai, tačiau darbas taip pat užima svarbią vietą jos gyvenime: tiek dėl finansinės nepriklausomybės, tiek dėl šeimos biudžeto didinimo, tiek dėl saviraiškos siekio profesinėje veikloje, nepaisant iškylančių sunkumų derinant darbą ir vaikų auginimą.

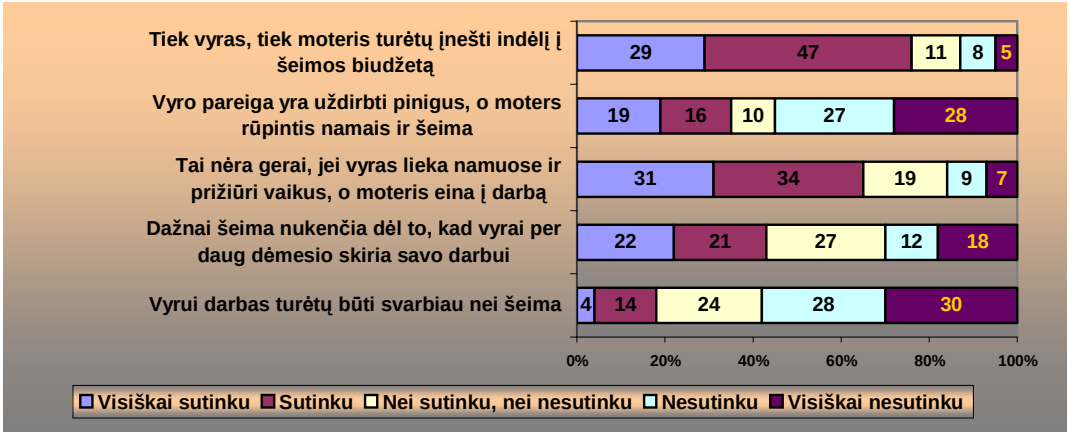

7 pav. Kintančio moters vaidmens vertinimas, proc.

Galima teigti, kad šeima, kuri nėra visiškai įsitikinusi, kad galės tinkamai organizuoti vaiko auginimą ir derinti jį su profesiniais interesais, nusprendžia apsiriboti vienu vaiku, jo gimimą atidėti vėlesniam laikui arba vaikų neturėti. Tokiu būdu priemonės, lengvinančios šeimos ir apmokamo darbo derinimą, skatina ir didesnį vaikų skaičių šeimoje.

Tyrimo rezultatai rodo (8 pav.), kad didžioji dauguma respondentų („visiškai sutinka“- 29 proc., „sutinka“- 47 proc. visų respondentų) mano, kad šiuolaikinėje šeimoje tiek vyras, tiek moteris turėtų įnešti indėlį į šeimos biudžetą ir prieštarauja teiginiams, kad vyro pareiga uždirbti pinigus, o moters – rūpintis vaikais ir šeima („visiškai nesutinka“- 28 proc., „nesutinka“- 27 proc.). Kad abu sutuoktiniai turėtų įnešti indėlį į šeimos biudžetą (13 lentelė) teigia didžioji dauguma aukštąjį išsilavinimą turinčių respondentų (42 proc.) ir daugiau moterų (82 proc.) nei vyrų (71 proc.). Respondentai mano (43 proc. „visiškai sutinka“ ir „sutinka“), kad vyras turėtų daugiau dėmesio skirti šeimos rūpesčiams, nes dažnai šeima nukenčia, jei jis per daug atsidavęs

darbui ir prieštarauja nuomonei (58 proc. „visiškai nesutinka“ ir „nesutinka“), kad darbas vyrui turėtų būti svarbesnis nei šeima.

8 pav. Požiūris į vyro vaidmenį šeimoje, proc.

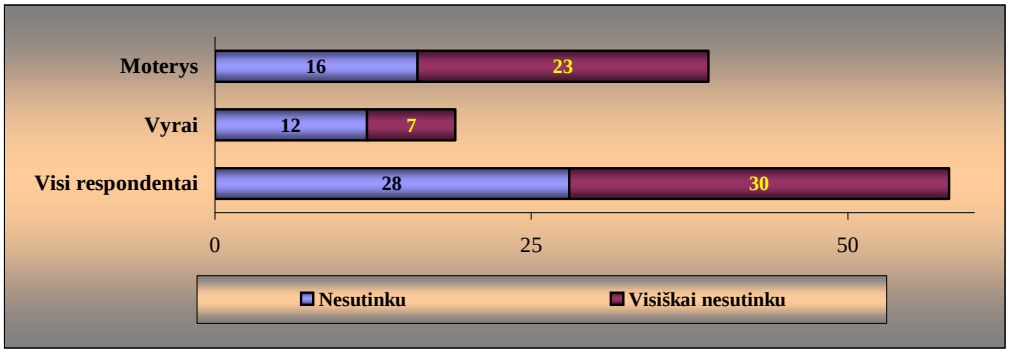
13 lentelė

Manančių, kad abu sutuoktiniai turėtų įnešti indėlį į šeimos biudžetą, pasiskirstymas pagal išsilavinimą ir lytį, proc.

Amžius	Vyrai	Moterys	Iš viso
	procentai		
Pradinis	0	0	0
Nebaigtas vidurinis	100	100	3
Vidurinis	100	88	9
Aukštesnysis	89	93	22
Aukštasis	53	72	42
Iš viso	71	81,6	76

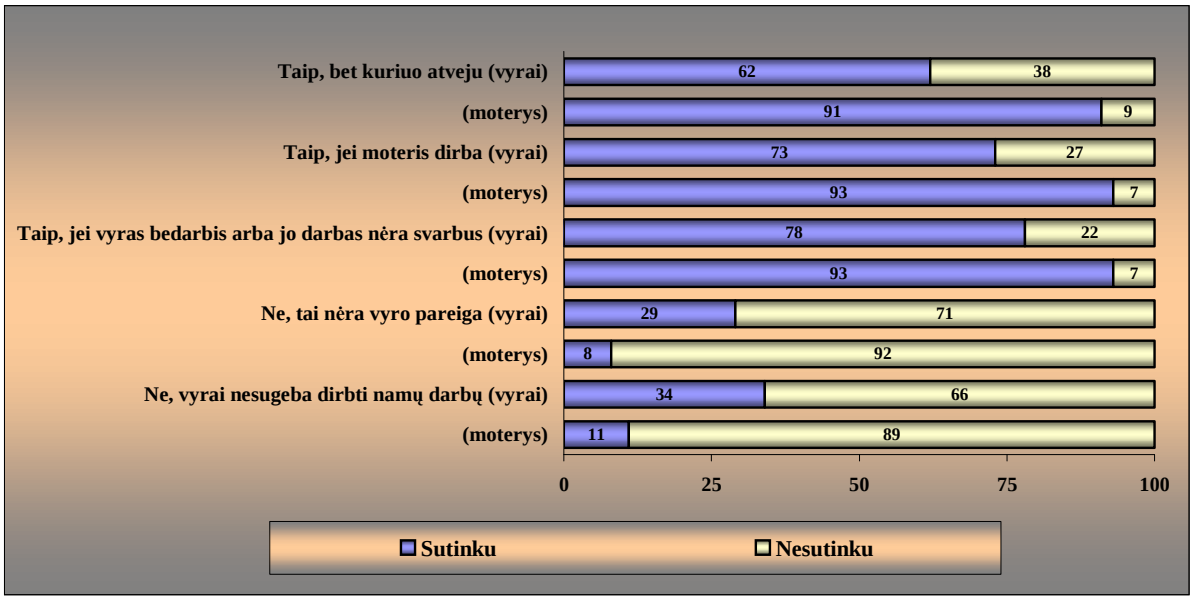
Kad šeima nukenčia, jei vyras per daug dėmesio skiria darbui, dažniausiai pritaria aukštąjį išsilavinimą turintys vyrai. Tarp moterų atsakymai pagal išsilavinimą pasiskirstė gana vienodai, ir išsilavinimas šiuo atveju nėra reikšmingas veiksnys.

Tam, kad vyrui darbas turėtų būti svarbiau negu šeima, nepritaria net 58 proc. respondentų, iš jų – 30 proc. visiškai nepritaria. Šiuo klausimu pastebėtas didelis nuomonių skirtumas tarp vyrų ir moterų: tokią nuomonę išsakiusių vyrų yra beveik dvigubai mažiau (32,7 proc.) negu moterų (67,3 proc.) (9 pav.).

9 pav. Teiginio, kad vyrui darbas svarbesnis už šeimą, vertinimas pagal lytį, proc.

Nekyla abejonių, jog aktyvesnis vyro dalyvavimas namų ruošoje ir vaikų auklėjime gerokai palengvintų moters dalią, padėtų geriau derinti profesinę ir šeimos sritis, tai sumažintų dvigubą darbų naštą. Lietuvoje istoriškai susiklosčiusi nuostata, kad su namų ūkiu susijusi ruoša buvo laikoma „ne vyro darbu“. Šiuolaikinėje visuomenėje šios nuostatos po truputį keičiasi. Tą iliustruoja ir respondentų nuomonė (10 pav.): dauguma vyrų ir moterų nesutinka su teiginiu, kad namų ruošos darbai „nėra vyro pareiga“ (atitinkamai 71 proc. ir 92 proc.). Vyrams su šiuo teiginiu sutikti sunkiau – pastebimas nuomonių skirtumas, tačiau dominuojanti pozicija tiek tarp moterų, tiek tarp vyrų labai aiški.

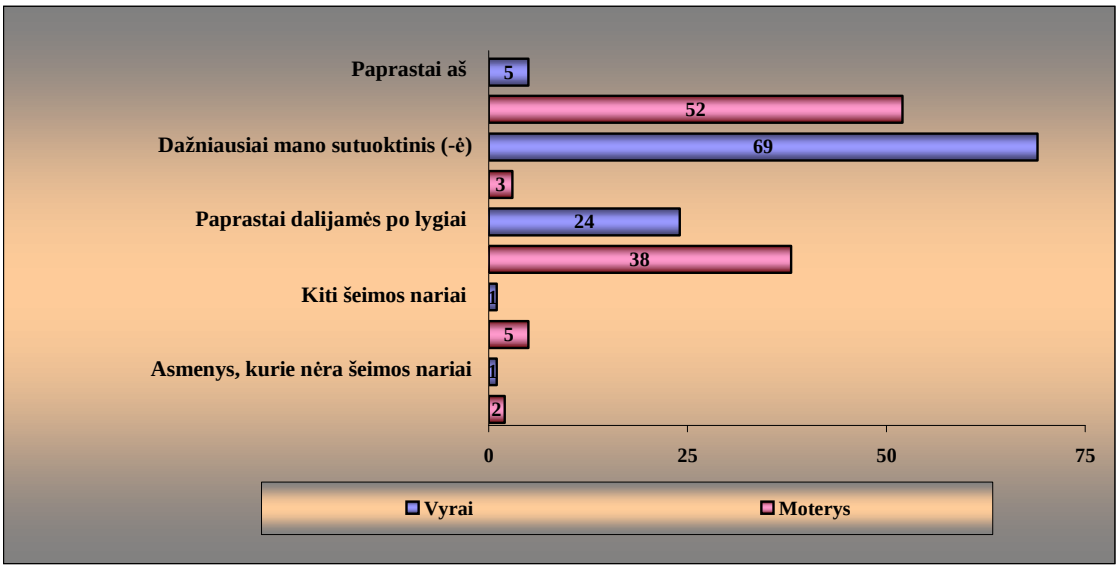

10 pav. Respondentų nuomonės apie vyrų įsitraukimą į namų ruošos darbus pasiskirstymas pagal lytį, proc.

Norint sužinoti atsakymą į klausimą, ar vyrai turėtų įsijungti į namų ruošos darbus, buvo pateiktos kelios situacijos (10 pav.). Viena iš situacijų teigė, jog bet kuriuo atveju vyrai turėtų įsitraukti į namų ruošos darbus. Iš gautų rezultatų matyti, kad taip galvojančių vyrų yra penktadaliu mažiau nei moterų (sutiko 62 proc. vyrų ir 91 proc. moterų). Vadinasi, tam tikra dalis vyrų laikosi nuomonės, kad vyro pareiga uždirbti pinigus, o moters - rūpintis namais.

Išanalizavus atsakymus, galima daryti prielaidą, kad viena iš priežasčių, kodėl vyras gali neprisidėti prie namų ruošos, yra nedirbanti, namie liekanti moteris arba mažiaus svarbesnis (dažniausiai finansiniu atžvilgiu) moters darbas. Kitais atvejais, kai moteris dirba arba vyras yra bedarbis ar vyro darbas nėra toks svarbus kaip moters, vyrų ir moterų nuomonė vienareikšmė – vyrai turėtų įsitraukti į namų ruošos darbus. Susumavus visus pasisakymus, galima padaryti išvadą, kad vidutiniškai 92 proc. moterų ir 70 proc. vyrų mano, kad vyras turėtų ir sugebėtų dirbti namų ruošos darbus. Atsakymų pasiskirstyme pagal amžių ir išsilavinimą žymių skirtumų nepastebėta. Tarp įvairaus amžiaus ir skirtingą išsilavinimą turinčių respondentų vyrauja nuomonė, jog vyrai sugeba ir turėtų dalyvauti tvarkant namų ūkį.

Tačiau realiai lygaus darbų pasidalijimo šeimoje nėra. Į klausimą, kas paprastai namie atlieka namų ruošos darbus, 52 proc. moterų nurodė, kad tai atlieka jos, o 69 proc. vyrų nurodė, kad paprastai - sutuoktinė (11 pav.). Kita vertus, yra šeimų, kur darbus sutuoktiniai dalijasi po lygiai. Taip nurodė 38 proc. moterų ir 24 proc. vyrų. Galima daryti išvadą, kad nors 70 proc. visų tyrime dalyvavusių vyrų teigė, kad vyrai bet kokiu atveju turėtų (ir sugebėtų) įsitraukti į namų ruošą, tačiau realiai taip nėra, nes vidutiniškai 61 proc. šių darbų tenka moterims. Reikia pastebėti, kad daugiau kaip pusė (52 proc.) tyrime dalyvavusių dirbančių moterų priverstos nešti dvigubą naštą: dirbti apmokamą darbą darbe ir nemokamą – namie.

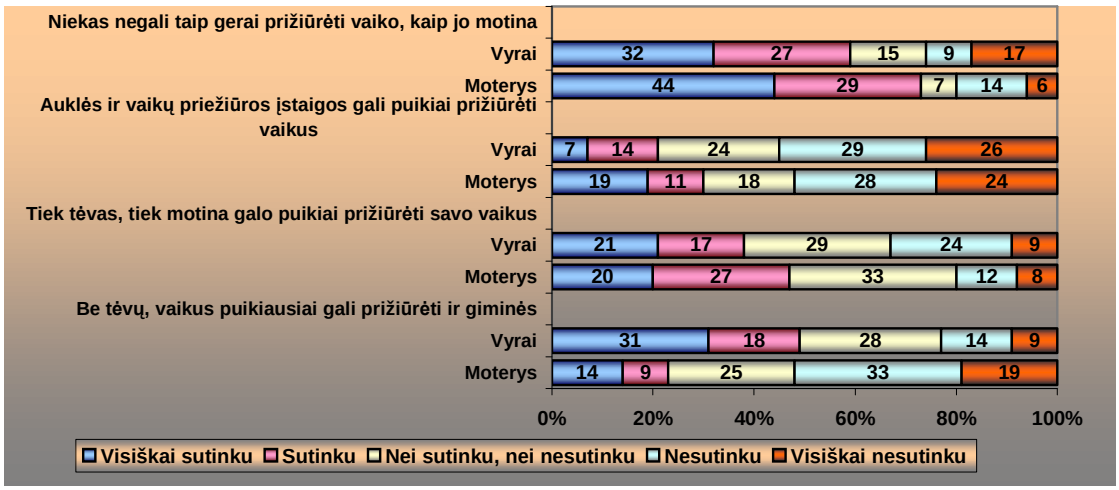

11 pav. Atsakymų, kas paprastai atlieka namų ruošos darbus šeimoje, pasiskirstymas pagal lytį, proc.

Duomenų analizė rodo, kad labai retai namų ruošos darbus atlieka kiti šeimos nariai arba kiti asmenys, kurie nėra šeimos nariai. Taigi buitimi paprastai rūpinasi sutuoktiniai, o tiksliau vienas iš jų – moteris. Toks darbų pasidalijimas namų ūkyje susiklosto netgi tada, jei moteris dirba visą darbo dieną.

Tyrimo metu buvo siekta sužinoti respondentų nuomonę apie lyčių vaidmenų pasiskirstymą prižiūrint vaikus. Analizės rezultatai rodo (12 pav.), kad didelė dalis tyrimo metu apklaustų respondentų (59 proc. visų vyrų ir 73 proc. visų moterų) mano, jog niekas negali taip gerai pasirūpinti vaiku kaip jo motina. Žymiai mažiau yra manančių, jog šias pareigas sėkmingai gali atlikti ir tėvas - tokią nuomonę pareiškia 38 proc. vyrų ir 47 proc. apklausoje dalyvavusių moterų. Daugiau moterų (30 proc. visų moterų) mano, kad vaikus puikiai gali prižiūrėti ir auklės bei vaikų priežiūros įstaigos. Tuo tarpu daugiau vyrų (49 proc. visų vyrų) galvoja, kad, be tėvų, vaikus puikiai gali prižiūrėti ir giminės. Amžiaus atžvilgiu ryškios diferenciacijos nepastebėta.

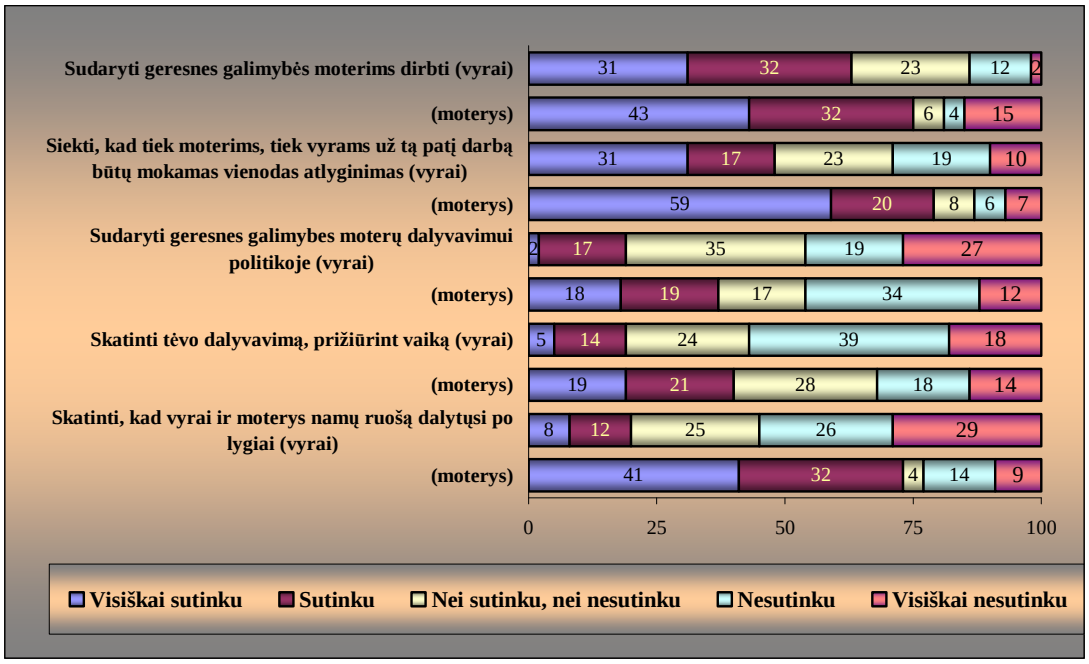
Apibendrinant galime teigti, kad moterys vaikų priežiūros vaidmenį linkusios daugiau priskirti motinai ir kiek mažiau tiek tėvui, tiek motinai. Tuo tarpu vyrų nuomone, vaikus geriausiai prižiūri mamos ir kiek mažiau giminės.

12 pav. Lyčių vaidmenų, prižiūrint vaikus, pasiskirstymas, proc.

Respondentams buvo užduotas klausimas, ar vyriausybė turėtų skatinti lygias vyrų ir moterų galimybes užimtumo, politikos ir šeimos sferose. Iš gautų rezultatų (13 pav.) matyti, kad visi respondentai pritaria vyriausybės priemonėms, gerinančioms moterų padėtį darbo rinkoje (66 proc. „visiškai sutinka“ ir „sutinka“). Už tai, kad būtų gerinamos moterų galimybės dirbti, pasisakė („visiškai sutiko“ ir „sutiko“) 63 proc. vyrų ir 75 proc. moterų. Tačiau dėl atlyginimo už tą patį darbą suvienodinimo tarp vyrų ir moterų teigiamai pasisakė 79 proc. moterų ir tik 48 proc. vyrų. Reikia pastebėti, kad vyrai skeptiškiau nusiteikę dėl geresnių galimybių moterims dalyvauti politikoje sudarymo („už“ pasisakė 19 proc., iš kurių tik 2 proc. „visiškai sutiko“) ir dėl vyriausybės įsikišimo į šeimos gyvenimą. Tik 19 proc. vyrų mano, kad vyriausybė turėtų įtakoti jų dalyvavimą vaiko priežiūroje ir 20 proc. sutiktų, kad tokiu būdu jie būtų skatinami namų ruošos darbus dalytis po lygiai. Tuo tarpu moterys aktyviausiai pasisakė dėl vyriausybės veiksmų, skatinant darbų namuose pasidalijimą tarp sutuoktinių (net 73 proc. visų moterų).

Apibendrinant galime teigti, kad dauguma vyrų norėtų išlaikyti jiems patogią „vyro - šeimos maitintojo“ poziciją ir taip išvengti papildomų rūpesčių šeimoje, visą buitį užkraudami ant moters pečių. Vyrų nuomone moterims ne vieta politikoje (nors Seime moterys sudaro tik 22 proc. narių ir iš 60 Lietuvos savivaldybių tik dvi moterys užima mero postą).

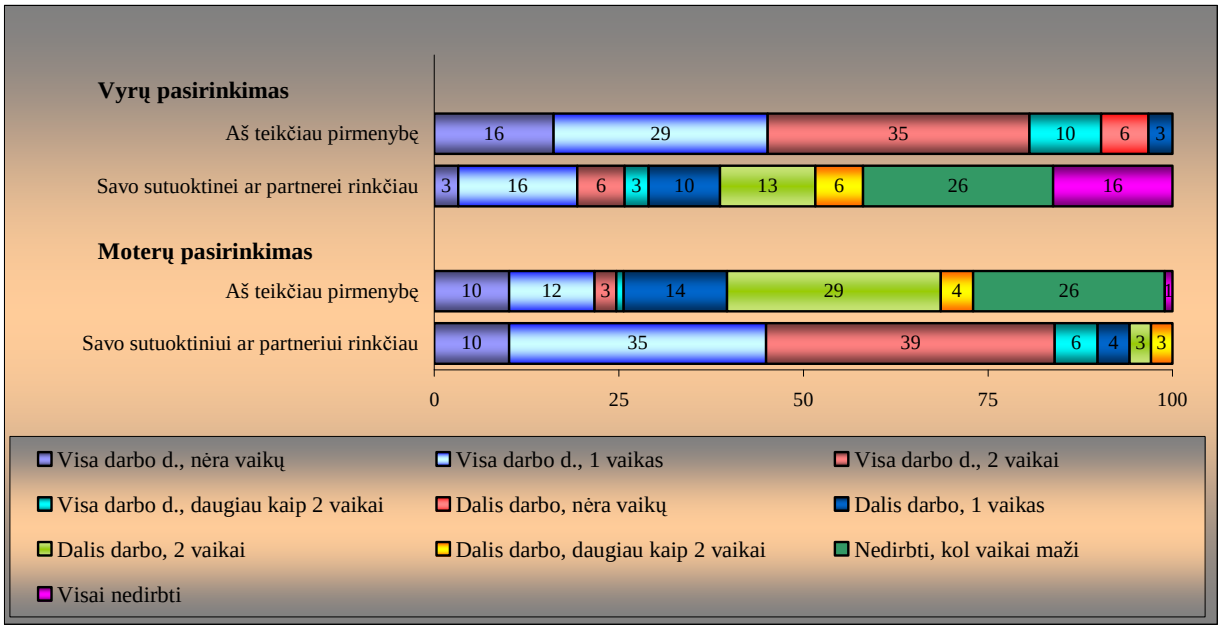
13 pav. Vyriausybės priemonių, skatinančių lygias vyrų ir moterų teises, vertinimas pagal lytį, proc.

3. 3. 4. Šeimos ir darbo suderinamumas

Kadangi daugelis moterų ir vyrų susiduria su vaikų auginimo ir darbo derinimo problema, respondentų buvo prašoma nurodyti, kaip jie įsivaizduoja idealų šeimos ir darbo derinimo variantą, tinkamą jam pačiam ir tinkamą sutuoktiniui (14 pav.). Susumavus rezultatus paaiškėjo, kad dauguma vyrų mano, kad jiems idealiausia būtų dirbti „visą dieną ir turėti 2 vaikus“ (35 proc.) bei „dirbti visą dieną ir turėti 1 vaiką“ (29 proc.). Matome, kad vyrai daugiau linkę dirbti „visą darbo dieną ir turėti 2 vaikus“. Vyrų nuomone, sutuoktinei idealiausia būtų „nedirbti, kol vaikai maži“ (26 proc. visų vyrų). Po 16 proc. balsų vyrai atidavė trims darbo ir šeimos derinimo galimybėms: „visa darbo diena ir 1 vaikas“, „dalis darbo dienos ir 1 vaikas“ ir „visai nedirbti, kol vaikai maži“.

Tyrime dalyvavusių moterų pasirinkimų analizės rezultatai rodo, kad 29 proc. moterų norėtų auginti 2 vaikus ir dirbti dalį dienos, 26 proc. - nedirbti, kol vaikai yra maži, 14 proc. - dirbtų dalį dienos ir turėtų 1 vaiką ir 12 proc. – dirbtų visą dieną ir turėtų 1 vaiką. Tuo tarpu, išanalizavus dalyvavusių tyrime moterų užimtumo darbo rinkoje lygį, matome (4 priedas, 3 lentelė), kad 78,3 proc. visų moterų dirba visą darbo dieną, 5,8 proc. šiuo metu nedirba ir tik 16 proc. dirba ne visą darbo dieną). Idealiu variantu savo sutuoktiniui ar partneriui 39 proc. respondenčių išrinko darbą visą darbo dieną ir du vaikus. O 35 proc. apklausos dalyvių mano,

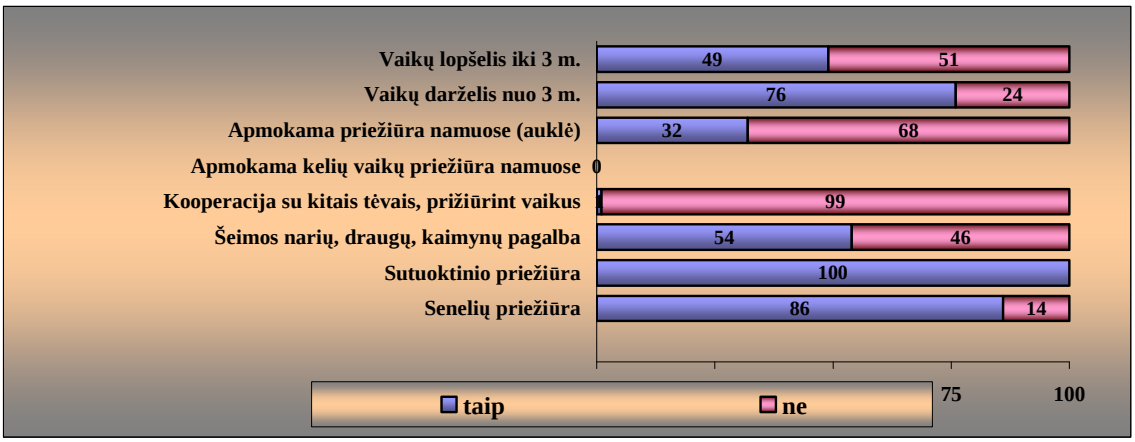
kad jų vyrams geriausiai būtų dirbti visą darbo dieną ir turėti 1 vaiką. Reikia pastebėti, kad nors tyrimo dalyviai visi augina vaikus, tačiau dalis respondenčių manė, kad pats idealiausias variantas šeimai – dirbti visą darbo dieną ir neturėti vaikų.

14 pav. Idealus vaikų auginimo ir darbo derinimo variantas pagal lytį, proc.

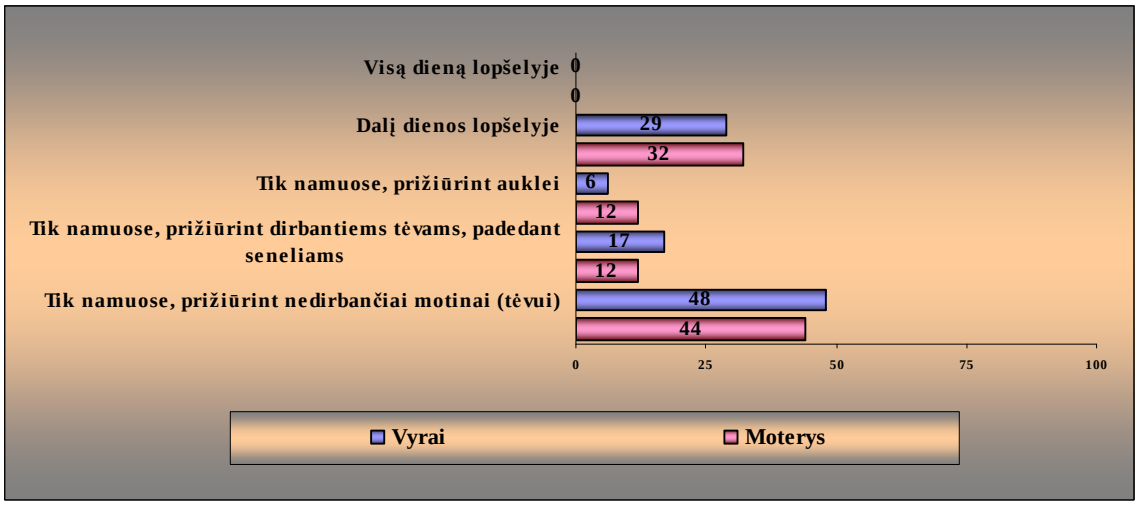
Apibendrinant galima teigti, kad daugumai vyrų idealus variantas auginant vaikus dirbti visą darbo dieną ir išlaikyti šeimą. Tuo tarpu dauguma moterų mano, kad moterims, auginančioms vaikus, geriausiai dirbti tik dalį dienos arba visai nedirbti, kol vaikai maži.

Kad turinčios vaikų moterys galėtų dirbti, būtina sąlyga - vaikų priežiūra. Tyrime buvo norima sužinoti, kokiomis vaikų priežiūros priemonėmis teko pasinaudoti respondentams auginant vaikus. Iš gautų rezultatų matyti (15 pav.), kad be išimties visų respondentų vaikams teko būti prižiūrimiems mamos arba tėčio, 86 proc. vaikų teko prižiūrėti seneliams, 76 proc. lankė vaikų darželį ir 49 proc. – lopšelį iki 3 metų. Tik 32 proc. tėvų gali sau leisti naudotis apmokamos auklės paslaugomis. Visai nepopuliaru prižiūrint vaikus naudotis apmokama kelių vaikų priežiūra namuose, kooperacija su kitais tėvais. Matome, kad tėvai stengiasi prižiūrėti vaikus patys arba su senelių pagalba bei renkasi valstybines vaikų priežiūros įstaigas (lopšelius ir darželius).

15 pav. Vaikų priežiūros formų paplitimas, proc.

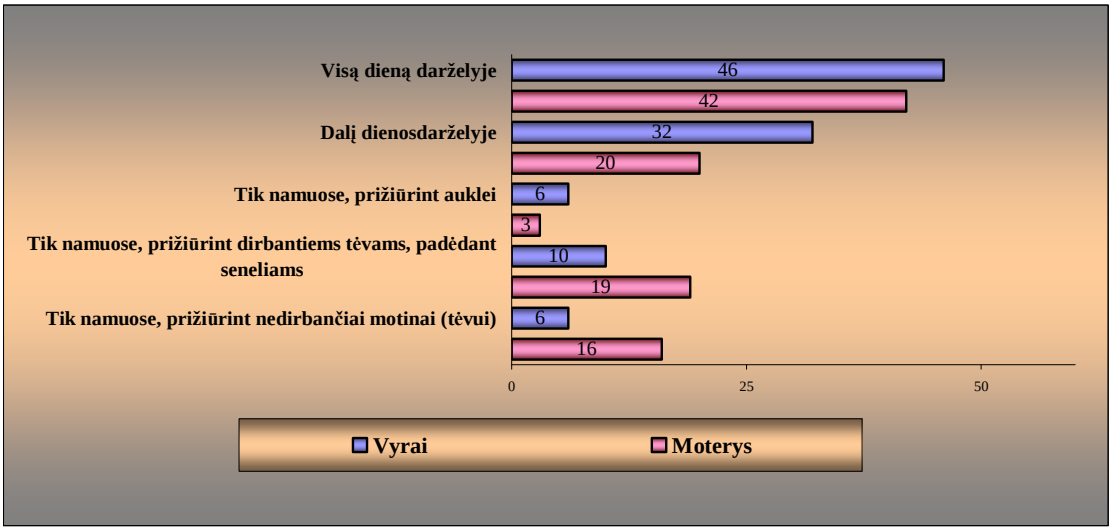
Atsakant į klausimą: „kaip geriausiai reikėtų prižiūrėti vaikus iki 3 metų“ - beveik 50 proc. vyrų ir moterų nuomonė sutapo (16 pav.). Jų manymu, geriausia iki 3 metų vaiką prižiūrėti namuose nedirbančiam tėvui arba motinai. Apie 30 proc. vyrų ir moterų mano, kad tokio amžiaus vaikus geriausia prižiūrėti dalį dienos juos paliekant lopšelyje. O 13 proc. respondentų galvoja, kad idealiausia vaiką iki 3 metų auginti namie, o jo priežiūra rūpintis dirbantiems tėvams, padedant seneliams. Tačiau reikia pasakyti, kad vaiką dalį dienos paliekant lopšelio priežiūrai ar dirbantiems tėvams prižiūrint vaikus su senelių pagalba ypatingai svarbu, kad tokiu atveju vienas iš tėvų dirbtų ne visą darbo vieną ar lanksčiu grafiku. Deja, tokios darbo formos nėra populiarios Lietuvoje.

16 pav. Geriausia vaiko iki 3 metų priežiūros forma, proc.

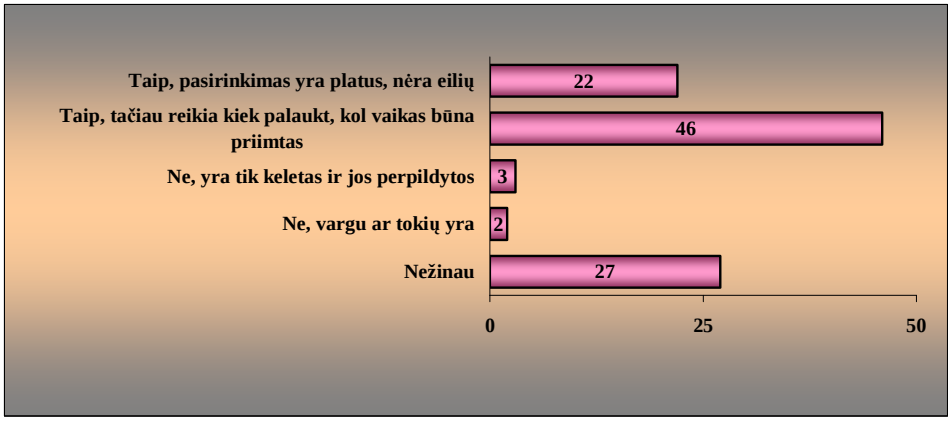
Kiek kitaip respondentų nuomonė pasiskirstė dėl geriausios vaikų nuo 3 metų priežiūros. Didžioji dalis respondentų tiek vyrų, tiek moterų (17 pav.) išsakė nuomonę, kad nuo 3 metų vaikas gali visą dieną praleisti darželyje. Taip mano 46 proc. vyrų ir 42 proc. moterų. Kita populiari nuomonė, kad vaikai nuo 3 metų darželyje praleistų tik pusę dienos. Taip mano 32 proc.

vyrų ir 20 proc. moterų. Apie aštuntadalis respondentų (13 proc. visų respondentų) mano, kad vaikas turėtų būti auklėjamas ir prižiūrimas namie vieno iš nedirbančių tėvų. Šeštadalis respondentų mano (vidutiniškai 16 proc. visų respondentų), kad vaiko priežiūrą galima organizuoti paeiliui prižiūrint vaiką dirbantiems tėvams, padedant seneliams. Mažiausiai respondentų pasisakė už tik auklės priežiūrą namuose (4 proc. visų respondentų).

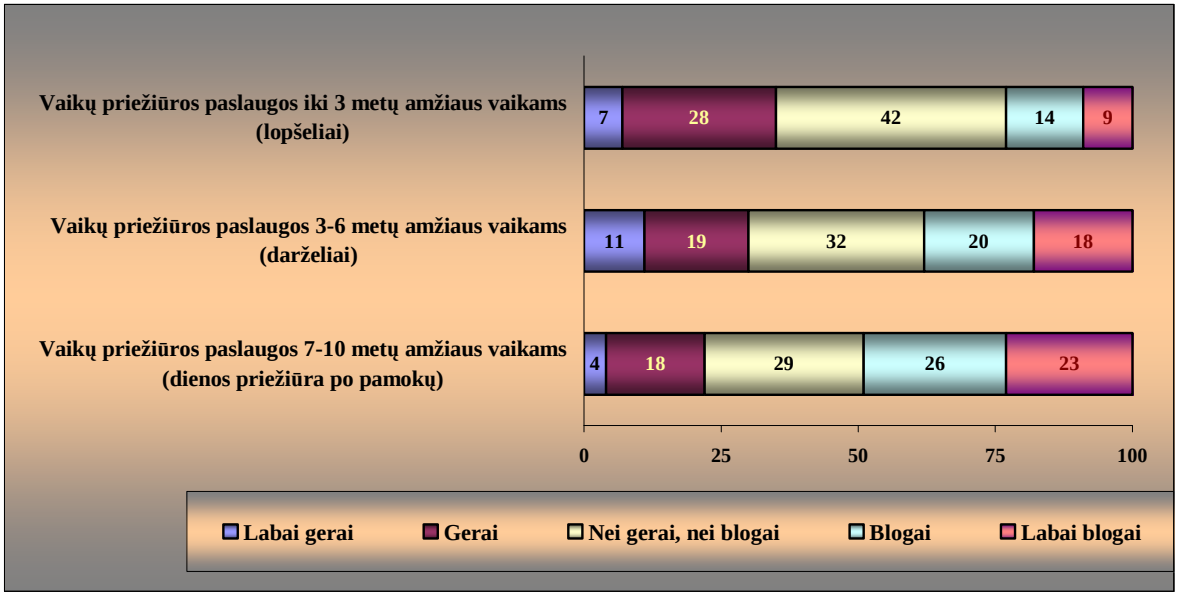
17 pav. Geriausia vaiko nuo 3 metų priežiūros forma, proc.

Statistiniai duomenys byloja, kad Lietuvoje nėra pakankamai išplėtotas ikimokyklinių vaikų priežiūros įstaigų tinklas. Vaikų lopšeliai – darželiai netolygiai pasiskirstę miesto ir kaimo teritorijose. Spaudoje dažnėja skundų, kad sunku patekti į vaikų lopšelius – darželius, jie perpildyti arba susidariusios ilgos eilės. Tėvų teigimu, norint patekti į artimiausią ar geros reputacijos vaikų darželį, vaiką reiktų užrašyti ką tik gimusį. Tyrimo metu buvo užduotas klausimas apie lopšelių – darželių prieinamumą respondentų gyvenamoje vietovėje. Iš gautų rezultatų (18 pav.) matyti, kad 46 proc. respondentų patvirtina apie eilių buvimą, 27 proc. nežino ar yra jų trūkumas (daugiausiai nežinojo vyrų), 22 proc. teigia, kad pasirinkimas platus ir nėra jokių eilių.

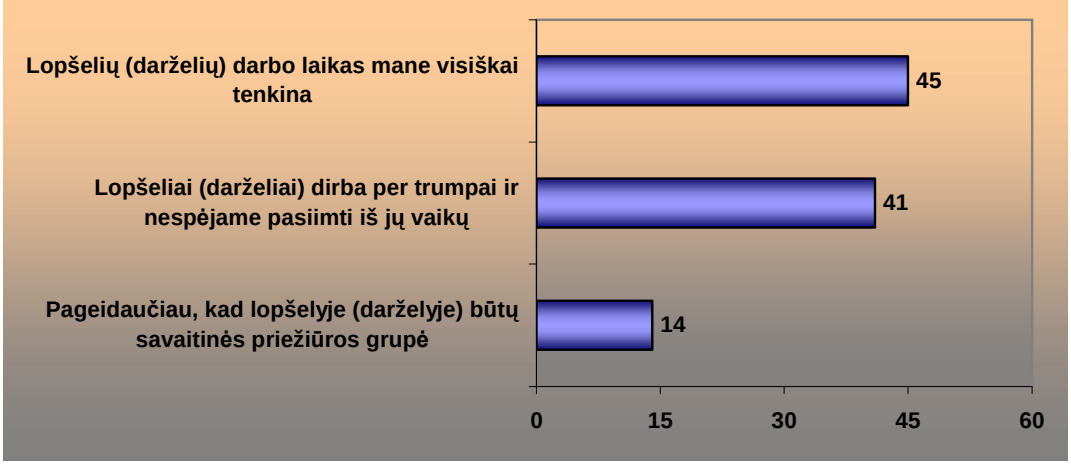
18 pav. Vaikų priežiūros įstaigų prieinamumo vertinimas, proc.

Viena iš pagrindinių sąlygų, leidžiančių šeimoms suderinti darbą ir vaikų auginimą, yra vaikų priežiūros įstaigų teikiamų paslaugų prieinamumas ir kokybė. Tyrime dalyvavę respondentai išsakė savo nuomonę apie valstybės teikiamų vaikų priežiūros priemonių kokybę. Iš gautų rezultatų (19 pav.) matome, kad apie trečdalis visų respondentų vaikų priežiūros paslaugų kokybę linkę vertinti neutraliai, t.y. nei gerai, nei blogai. Kitas trečdalis respondentų mano, kad paslaugų kokybė lopšeliuose ir darželiuose yra gera. Tačiau reikia pastebėti, kad „labai geras“ įvertinimas tesudarė 7 proc. lopšelių ir 11 proc. darželių teikiamų paslaugų. Prasčiausiai respondentai atsiliepė apie 7 – 10 metų vaikų (pradinių klasių moksleivių) dienos priežiūros organizavimą po pamokų: tik 22 proc. visų respondentų įvertino gerai (iš to skaičiaus 4 proc. „labai gerai“). Išanalizavus vaikų priežiūros paslaugų kokybės vertinimą, esminių skirtumų tarp respondentų pasisakymų nei pagal amžių, nei pagal išsilavinimą nepastebėta. Apibendrinant šiuo klausimu gautus rezultatus, galima teigti, kad tėvai nėra visiškai patenkinti vaikų priežiūros institucijų darbu, o ypač pradinių klasių moksleivių priežiūros po pamokų organizavimu.

19 pav. Valstybės teikiamų vaikų priežiūros priemonių paslaugų kokybės vertinimas, proc.

Lietuvoje nėra išvystytos lanksčios užimtumo formos, tik apie 9 proc. moterų dirba ne visą dalį darbo dienos. Tuo tarpu daugiausiai vaikų lopšelių darželių dirba 9 – 10 valandų per dieną, dažniausiai iki 19 val. vakaro. Remiantis respondentų vertinimais, paaiškėjo (20 pav.), kad 45 proc. apklaustų tėvų visiškai patenkinti lopšelių – darželių darbo valandomis, 41 proc. teigė, kad vaikų lopšeliai – darželiai dirba per trumpai ir tėvai nespėja iš jų pasiimti vaikų. Tik 14 proc. respondentų norėtų palikti savo atžalas savaitinės priežiūros grupėje. Remiantis gautais duomenimis, galima teigti, kad didesnė dalis respondentų mano, kad geriau suderinti šeimos ir darbo pareigas jie galėtų, jei ikimokyklinio ugdymo įstaigos dirbtų tėvams patogiu laiku.

20 pav. Valstybės teikiamų vaikų priežiūros įstaigų darbo laiko vertinimas, proc.

Apibendrinant visus tyrimo rezultatus, galima teigti, kad didžioji dauguma respondentų palankiai („labai palankiai“ ir „palankiai“) vertina visą paramos šeimai priemonių sistemą, netgi ir tas priemones, kurios dar menkai įgyvendintos Lietuvoje arba tik ruošiamasi jas įvesti.

Prioritetinėmis priemonėmis respondentai dažniausiai rinkosi ilgalaikio poveikio priemones, nukreiptas į pagalbą šeimoms, auginančioms vaikus iki pilnametystės, užtikrinančias visavertes gyvenimo sąlygas. Tai aprūpinimas būstu, mokymosi išlaidų sumažinimas, pašalpos vaikams iki pilnametystės. Prioritetinėmis priemonėmis taip pat dažnai buvo pasirinktos ir vaikų priežiūros paslaugos (lopšeliai/darželiai) ir pašalpa, mokama vaiko priežiūros atostogų nuo 1 iki 3 metų laikotarpiu. Pastarieji pasirinkimai rodo silpnąją paramos šeimai politikos grandį. Motinystės (tėvystės) atostogų išmokos vaikams nuo 1 iki 3 metų amžiaus – simbolinės, neatitinkančios vaiko auginimo kaštų. Kita vertus, nėra alternatyvos šiai priemonei. Prastai išvystytas vaikų priežiūros paslaugų šio amžiaus vaikams (lopšelių) tinklas bei menkos galimybės dirbti dalį darbo dienos arba lanksčiu darbo grafiku – nesudaro sąlygų tėvams derinti darbą su vaikų auginimu. Pasirinktos paramos priemonės respondentų teigimu, sudarytų sąlygas ar bent paskatintų juos turėti daugiau vaikų.

Prokreacines nuostatas, respondentų nuomone labiausiai įtakoja nerimas dėl vaikų ateities bei ekonominės priežastys. Nenorą gimdyti daugiau vaikų skatina ir pačių tėvų ateities neužtikrintumas. Po žodžiais „negalėčiau džiaugtis gyvenimu kaip iki šiol“ matomai slypi sunkumai (ekonominiai, darbo ir šeimos derinimo, laisvalaikio suvaržymo ir pan.) didėjantys didėjant vaikų skaičiui. Čia aiškiai pasireiškia rizikos vengimo teorija, aiškinanti, kad esant neaiškioms ekonominėms, socialinėms ar asmeninėms perspektyvoms, individai vengia rizikuoti ir pasirenka saugesnį gyvenimą be vaikų.

Tyrimo rezultatai rodo, kad keičiasi vyrų ir moterų vaidmenys, pamažu vaduojamasi iš „vyro – šeimos maitintojo, moters – vaikų augintojos“ modelio. Moterims taip pat kaip ir vyrams svarbi saviraiška, profesinė karjera, įsitvirtinimas darbo rinkoje. Didžioji dauguma respondentų mano, kad tiek vyrai, tiek moterys turi įnešti indėlį į šeimos biudžetą, o vyrai turėtų ir sugebėtų pasirūpinti vaikais ir buitimi. Tačiau realybėje didžioji dauguma buities ir vaikų auginimo rūpesčių gula ant visą darbo dieną dirbančios moters pečių (vyrai linkę šių rūpesčių išvengti ir rūpintis tik darbu). Tai rodo, kad lietuvių šeimose dar gajos patriarchalinės nuostatos.

Remiantis tyrimo duomenimis, matome, kad dauguma moterų pritaria vyriausybės siekiui sudaryti lygias galimybes moterims ir vyrams užimtumo, politikos ir šeimos sferose. Tuo tarpu vyrai skeptiškiau vertina geresnių sąlygų sudarymą moterims dalyvauti politikoje ir vyriausybės įsikišimą į privatų šeimos gyvenimą, skatinant namų ruošos darbus dalytis po lygiai.

Pasirenkant idealų vaikų auginimo ir darbo derinimo atvejį, vyrų ir moterų nuomonė beveik sutapo. Respondentų nuomone, vyrams geriausiai būtų dirbti visą darbo dieną ir turėti vieną ar du vaikus, o moterims – nedirbti, kol vaikai maži arba dirbti tik dalį darbo dienos ir turėti vieną arba du vaikus.

Derinant darbą ir vaikų auginimą labai svarbią reikšmę turi vaikų priežiūros įstaigų paslaugų kokybė ir prieinamumas. Tyrimo duomenys rodo, kad norint patekti į vaikų lopšelį/darželį dažnu atveju tenka palaukti eilėje. Kad šių įstaigų paslaugų kokybė yra gera, mano trečdalis respondentų (o neutraliai įvertino kitas trečdalis). Blogiausiai buvo atsiliepta apie mokyklinio amžiaus (7 – 10 m.) vaikų priežiūros po pamokų organizavimo kokybę. Beveik panašus kiekis respondentų (po 40 proc.) ikimokyklinės vaikų priežiūros įstaigų darbo laiką vertino teigiamai arba teigė, kad jos dirba per trumpai. Akivaizdu, kad vyriausybė turėtų susirūpinti šia sritimi ir šalinti susikaupusias problemas.

Paramos šeimai politika Lietuvoje koncentruojasi į finansinę pagalbą šeimoms, auginančioms (mažus) vaikus, tačiau, kaip rodo tyrimo duomenys, respondentams aktualios ir vaikų priežiūros ir darbo derinimo priemonės.

Išvados

1. Paramos šeimai politika – vyriausybinių ir nevyriausybinių institucijų veiksmai, kuriantys palankias sąlygas normaliam šeimos funkcionavimui, skatinantys ir padedantys realizuoti šeimos funkcijas.
2. Paramos šeimai politika įgyvendinama per priemonių sistemą, kuriomis bandoma sudaryti palankesnes sąlygas šeimos kūrimui, jos funkcionavimui bei prokreacinių lūkesčių įgyvendinimui. Paramos šeimai priemonės persipina tarpusavyje, papildo viena kitą ir apima tokias pagrindines sritis, kaip įstatymus ir normas, pašalpas ir lengvatas bei paslaugas.
3. Šeimos transformacijos, gimstamumo mažėjimo, visuomenės senėjimo reiškiniai kelia naujus uždavinius paramos šeimai politikai, skatina keisti veiksmų kryptį, kelti kitus prioritetus. Turi būti vykdomas paramos šeimai politikos monitoringas, pritaikoma geriausia kitų šalių patirtis.
4. ES teisės aktuose, skirtuose paramos šeimai politikos problemų nagrinėjimui, atkreipiamas dėmesys į lyčių lygybės užtikrinimą, pagalbą derinant tėvų darbą su šeimos rūpesčiais, užtikrinant prieinamą ir kokybišką vaikų priežiūros organizavimą bei lanksčių užimtumo formų taikymą. Remiantis subsidiarumo principu atsakomybė už šeimos politiką ES paliekama valstybių narių kompetencijai. Tačiau taikant atvirąjį koordinavimo metodą šalys narės jaučia normatyvinį spaudimą, kuris skatina nacionaliniu lygmeniu siekti bendrai nusibrėžtų politikos gairių ir tikslų.
5. Gimstamumo lygis – indikatorius, rodantis paramos šeimai politikos veiksmingumą ir taiklumą.
6. Socialdemokratinio gerovės valstybės modelio šalys vykdo pažangiausią paramos šeimai politiką, sąlygojančią aukštą gimstamumo lygį. Užtikrindamos kokybiškas ir prieinamas valstybines vaikų priežiūros paslaugas vaikams nuo gimimo iki mokyklinio amžiaus, suteikdamos galimybę dirbti lanksčiomis užimtumo formomis, skatindamos abu tėvus dalyvauti vaikų priežiūroje, paramos šeimai priemonės išlaisvina moterį nuo nemokamo darbo šeimoje ir suteikia galimybę dalyvauti darbo rinkoje, puikiai suderinant šeimos rūpesčius ir darbą.
7. Paramos šeimai politika Lietuvoje pasižymi nenuoseklumu, fragmentiškumu, vykdoma nesivadovaujant turimomis konceptualiomis ir strateginėmis nuostatomis bei užsienio šalių patirtimi. Paramos šeimai politikos motyvai ir priemonių sistema keitėsi, keičiantis vyriausybei ir valdančiajai partijai: nuo konservatyvių link socialdemokratinių ir galiausiai iki liberalių idėjų.

8. Paramos šeimai politika Lietuvoje koncentruojasi ties finansine parama šeimai. Finansinės paramos šeimai priemonės Lietuvoje išvystytos plačiai, atsižvelgiant į vaikų skaičių šeimoje, neaplenkiant nedirbančių ir besimokančių moterų kategorijos. Remiami tikrosios krašto apsaugos tarnybos karių (prievolininkų) vaikai bei nemažas dėmesys skiriamas našlaičiams ir įvaikintiems vaikams. Tačiau tokios piniginė išmokos, kaip išmokos vaikui nuo 1 iki 3 metų, „vaiko pinigai“ bei neapmokestinamųjų pajamų dydis už vaikus, tam tikrai daliai šeimų nėra apčiuopiama parama ir nelengvina vaikų auginimo naštos.
9. Lyginant su kitomis Europos šalimis, motinystės atostogos Lietuvoje yra vienos ilgiausių, o jų taikymo sąlygos vienos palankiausių. Tiek tėvo, tiek motinos teisė į motinystės/tėvystės atostogas, tėvo atostogų įvedimas sudaro lygias lyčių galimybes pasidalinant vaikų auginimo rūpesčius, skatina didesnį tėvo įsitraukimą į vaikų priežiūrą, didina moterų galimybę susilaukus vaiko išlikti darbo rinkoje.
10. Lietuvoje mažai dėmesio skiriama vystyti priemonėms, padedančioms suderinti darbą ir šeimos rūpesčius. Vaikų priežiūros įstaigos perpildytos, jų darbo kokybė bei darbo laikas neatitinka tėvų lūkesčių (41 proc. respondentų nuomone šios įstaigos dirba per trumpai, 14 proc. pageidautų savaitinės vaikų priežiūros grupių įsteigimo), nesudarytos sąlygos vaikų nuo 1 metų ir jaunesnių priežiūrai. Prastai išvystytos pradinių klasių mokinių dienos priežiūros paslaugos po pamokų ir mokyklinių atostogų metu (gerai šias paslaugas įvertino 22 proc. respondentų, blogai – 49 proc.). Galimybė dirbti ne visą darbo dieną arba pagal lankstų darbo grafiką menka, nors teisiškai įmanoma.
11. Lygios lyčių galimybės užtikrintos švietimo sferoje. Darbo rinkoje į moteris žiūrima pro šeimyninių pareigų prizmę, jaučiama moterų, auginančių vaikus, diskriminacija. Šeimoje po truputį keičiasi tradicinis požiūris į moters ir vyro vaidmenis. Sutuoktiniai pasisako už dviejų darbo užmokesčių šeimos biudžetą (76 proc. respondentų), neprieštarauja nuomonei, kad vyrai sugebėtų pasirūpinti buitimi ir vaikais (su tuo sutiko 70 proc. respondentų vyrų). Tačiau šeimose dominuojanti nelygybė dalijantis namų ruošos bei vaikų priežiūros darbus, akivaizdžiai rodo, kad mūsų visuomenėje dar gajos patriarchalinės nuostatos. Daugiau kaip pusė (52 proc.) tyrime dalyvavusių dirbančių moterų priverstos nešti dvigubą naštą: dirbti apmokamą darbą darbe ir nemokamą – namie.
12. Gimstamumo lygį įtakoja aukšti vaikų auginimo kaštai (taip mano 63 proc. respondentų) bei tėvų rūpestis dėl vaikų ateities (90 proc. respondentų). Parama šeimai labiau orientuota į pagalbą šeimoms, auginančioms mažus vaikus. Tačiau vaikams augant didėja ir išlaidos, svarbu ne tik vaikus išmaitinti, bet suteikti išsilavinimą, padėti įsitvirtinti visuomenėje. Esant toms pačioms pajamoms ir didesniam vaikų skaičiui atsiranda tikimybė šeimai nusmukti į žemesnį socialinį sluoksnį.

Rekomendacijos

1. Šalies demografines problemas reikėtų spręsti ne tik kompensuojant dalį vaikų auginimo išlaidų, bet sudarant sąlygas derinti darbą ir pareigas šeimai:
    - turi būti sprendžiamas vaikų priežiūros paslaugų plėtros (ypatingai naujuose gyvenamuosiuose rajonuose) klausimas;
    - kontroliuojama teikiamų vaikų priežiūros paslaugų kokybė;
    - vaikų priežiūros įstaigų darbo grafikai derinami atsižvelgiant į tėvų poreikius (bent keliuose seniūnijos darželiuose reikėtų įsteigti prailginto darbo grupes);
    - plėtojamos pradinių klasių mokinių dienos priežiūros paslaugos po pamokų ir mokinių atostogų metu;
    - darbdaviai ir darbuotojai skatinami kolektyvinėse darbo sutartyse numatyti galimybę dėl šeimyninių priežasčių dirbti ne visą darbo dieną ar lanksčiu darbo grafiku.

   Užtikrintos, aukštos kokybės vaikų priežiūros paslaugos, galimybė pasinaudoti lanksčiomis užimtumo formomis sudarys tvirtą pagrindą moterims dirbti ir auginti vaikus.
2. Paramos šeimai priemones reikėtų taikyti atsižvelgiant į egzistuojančią šeimos formų įvairovę, nediskriminuojant nesantuokinį gyvenimo būdą pasirinkusių šeimų bei jų vaikų.
3. Skleisti šeimai palankios organizacijos idėjas, skatinti didesnių įstaigų vadovus steigti darbovietėse vaikų priežiūros paslaugas.
4. Skirti dėmesį taikomų darbo ir šeimos rūpesčių derinimo priemonių įtakos darbuotojų darbo našumui ir kokybei, lojalumui organizacijai, geram psichologiniam klimatui darbe tyrimams. Tyrimų rezultatus skleisti visuomenėje populiarinant lanksčių užimtumo formų galimybę bei pranašumą.

Literatūros sąrašas

1. Lietuvos Respublikos darbo kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Darbo kodeksas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 64-2569.
2. Lietuvos Respublikos darbo kodekso 170 ir178 straipsnių pakeitimo ir kodekso papildymo $179^{(1)}$ straipsniu įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 72-2677.
3. Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 111-3574.
4. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymo, valstybinio socialinio draudimo įstatymo, ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo, nelaimingų atsitikimų darbe ir profesinių ligų socialinio draudimo įstatymo, žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinojo įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 123-5535.
5. Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo 2, 3, 5, 6, 7, 8, 10, 16, 17, 19, 20, 21, 22 straipsnių pakeitimo ir papildymo, trečiojo straipsnio pavadinimo pakeitimo ir įstatymo papildymo $18^{(1)}$, $18^{(2)}$, $18^{(3)}$ straipsniais įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr. 72-2676.
6. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr. 89-1706.
7. Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 88-3208.
8. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 112- 3100.
9. Lietuvos Respublikos socialinės paramos mokiniams įstatymas // Valstybės žinios. 2006, Nr.73-2755), įsigalios nuo 2007-01-01.
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gegužės 8 d. nutarimas Nr.529 „Dėl Lietuvos Respublikos užimtumo didinimo 2001–2004 metų programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr. 40-1404.
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. lapkričio 22 d. nutarimas Nr.1270 „Dėl nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programos“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 139-5019.
12. Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro 2003 m. spalio 17 d. įsakymas Nr. A1-160 „Dėl rekomendacijų darbdaviams ir darbuotojams jų susitarimu taikyti lanksčias darbo organizavimo formas patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 101-4573.
13. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. rugsėjo 26 d. nutarimas Nr. 1042 „Dėl valstybinės moterų ir vyrų lygių galimybių 2005 – 2009 metų programos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 116-4202.

14. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. spalio 28 d. nutarimas Nr.1350 „Dėl nacionalinės demografinės (gyventojų) politikos strategijos patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 159-5795.
15. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. lapkričio 17 d. nutarimas Nr. 1458 „Dėl 2004–2006 metų Europos Bendrijų iniciatyvos EQUAL bendrojo programavimo dokumento patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 169-6223.
16. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. vasario 17 d. nutarimas Nr. 184 „Dėl Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005 - 2012 metų plano patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2005, Nr. 25-802 .
17. Council recommendation of 31 March 1992 on child care, 92/241/EEC // http://europa.eu.int/eur-lex/lex/staging/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31992H0241:EN:HTML, prisijungimo laikas: 2006-08-25.
18. Europos Tarybos direktyva 92/85/EEB dėl priemonių, skirtų skatinti, kad būtų užtikrinta geresnė nėščių ir neseniai pagimdžiusių arba maitinančių krūtimi darbuotojų sauga ir sveikata darbe, priėmimo (dešimta specialioji direktyva, kuri remiasi Direktyvos 89/391/EEB 16 straipsnio 1 dalimi) 1992 m. spalis. // http://www.lygus.lt/gm/article.php?id=72, prisijungimo laikas: 2006-08-25.
19. Europos Tarybos direktyva 96/34/EB, 1996 m. birželio 3 d. dėl Bendrojo susitarimo dėl tėvystės atostogų, sudaryto tarp UNICE, CEEP ir ETUC // http://europa.eu.int/eur-lex/lt/dd/docs/1996/31996L0034-LT.doc , prisijungimo laikas: 2006-08-28.
20. Europos Tarybos direktyva dėl Bendrojo susitarimo dėl darbo ne visą darbo dieną, kurį sudarė Europos pramonės ir darbdavių konfederacijų sąjunga (UNICE), Europos įmonių, kuriose dalyvauja valstybė, centras (CEEP) ir Europos profesinių sąjungų konfederacija (ETUC) 97/81/EB 1997 m. gruodžio 15 d. // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=10240, prisijungimo laikas: 2006-08-25.
21. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/73/EB iš dalies pakeičianti Tarybos direktyvą 76/207/EEB dėl vienodo požiūrio į vyrus ir moteris principo taikymo įsidarbinimo, profesinio mokymo, pareigų paaukštinimo ir darbo sąlygų atžvilgiu, 2002 m. rugsėjo 23 d. // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=32473, prisijungimo laikas: 2006-09-12.
22. Europos socialinė chartija (pataisytoji) // http://www.hrmi.lt/downloads/structure//EUROPOS_SOCIALINE_CHARTIJA.pdf#search=%22Europos%20gyventoj%C5%B3%20konferencija%20%C5%BDenevoje%22, prisijungimo laikas: 2006-07-25.
23. Europos užimtumo strategija // http://ec.europa.eu/employment_social/employment_strategy/index_en.htm, prisijungimo laikas: 2006-09-12.

24. Europos Tarybos rekomendacija dėl valstybių narių užimtumo politikos įgyvendinimo 2004/741/EB, 2004 m. spalio 14 d. // http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/oj/2004/l_326/l_32620041029lt00470063.pdf, prisijungimo laikas: 2006-10-16.
25. Europos Tarybos sprendimas dėl valstybių narių užimtumo politikos gairių 2005/600/EB: 2005 m. liepos 12 d. // http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=50044, prisijungimo laikas: 2006-08-25.
26. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/54/EB dėl moterų ir vyrų lygių galimybių ir vienodo požiūrio į moteris ir vyrus užimtumo bei profesinės veiklos srityje principo įgyvendinimo (nauja redakcija) 2006 m. liepos 5 d. // http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/lt/oj/2006/l_204/l_20420060726lt00230036.pdf, prisijungimo laikas: 2006-10-26.
27. Andersson, G. (2005). A study on policies and practices in selected countries that encourage childbirth: The case of Sweden. MPIDR working paper WP 2005-005 March 2005.
28. Arnlaug L. (2006) Dirbantys tėvai ir socialinės gerovės valstybė: kintanti šeima ir politikos reforma Skandinavijoje.- Vilnius: Eugrimas, 2006.
29. Davulis T., Usonis J. Europos Sąjungos socialinė teisė: norminių teisės aktų rinkinys. – Vilnius: Teisės informacijos centras, 2004.
30. Holter Ø. G. (2005) Ar vyrai sugebės?: Vyrai ir lyčių lygybė: Šiaurės šalių patirtis. – Vilnius: Apostrofa: Lygių galimybių plėtros centras, 2005.
31. Jančaitytė R. (2004) Šeimos politika socialinės gerovės valstybėse.- Vilnius: Sociologija. Filosofija, 2004, Nr. 4, P.57 – 63.
32. Kardelis K. (2002) Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai. 2-asis pataisytas ir papildytas leidimas. - Kaunas: Judex, 2002.
33. Lietuvos statistikos metraštis 2005. – Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2005.
34. Lietuvos vaikai.- Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2005.
35. Maslauskaitė A. (2005) Lietuvos šeima: tarp rinkos ir politikos.-Vilnius: Demokratinės politikos institutas, 2005.
36. McDonald, P. (2000). The “Toolbox” of Public Policies to Impact on Fertility – a Global View. *Paper presented at the seminar “Low Fertility, Families and Public Policies”, organized by the European Observatory on Family Matters in Sevilla.* September 15-16, 2000.

37. McDonald, P. (2000a). Gender Equity, Social Institutions and the Future of Fertility. *Journal of Population Research.* Vol. 17. No 1, pp. 1-16.
38. McDoland, P. (2005). Fertility and the State: the Efficacy of Policy. *Paper for the XXVth International Population Conference,* Tour. 18-23 July 2005.
39. Moterys ir vyrai Lietuvoje 2004. – Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2005.
40. Neyer, G. (2003), Family policines and low fertility in Western Europe. MPIDR working paper WP 2003-021 July 2003. // http://www.demogr.mpg.de.
41. Neyer, G. (2006). Family policies and fertility in Europe: Fertility policies at the intersection of gender policies, employment policies and care policies. MPIDR working paper WP 2006-010 April 2006.
42. Socialinė apsauga Lietuvoje.- Vilnius, Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2006.
43. Stankūnienė V., Eidukienė V., Gruževskis B. ir kt. (2001) Paramos šeimai politika: samprata ir patyrimas.- Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, 2001.
44. Stankūnienė V., Jonkarytė A., Mikulionienė S. ir kt. (2003) Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai.- Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2003.
45. Stankūnienė V., Jasilionienė A., Jančaitytė R. (2005) Šeima, vaikai, šeimos politika: modernėjimo prieštaros.- Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, 2005.
46. Švietimas 2004. – Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2005.
47. Švietimas 2005. - Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2006.
48. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija // http://www.socmin.lt
49. Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės // http://www.std.lt/lt/pages/view/?id=1295
50. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (Sodra) // http://www.sodra.lt/lt.php/sodros_vykdomos_ismokos/pasalpos/tevystes_pasalpa/1877
51. Vilniaus miesto savivaldybės bendrais planas iki 2015 m. (projektas) // http://www.vilnius.lt/bplanas/download.php?file_id=67, prisijungimo laikas: 2006-11-04.
52. http://www.lygus.lt, prisijungimo laikas: 2006-09-04.
53. http://www.dadcomehome.org/, prisijungimo laikas: 2006-08-16.

Santrauka

PARAMOS ŠEIMAI POLITIKOS PRIORITETAI: LIETUVOS ATVEJIS

Šeimos transformacijos, gimstamumo mažėjimo, visuomenės senėjimo reiškiniai kelia naujus uždavinius paramos šeimai politikai, skatina keisti veiksmų kryptį, kelti kitus prioritetus, taikyti geriausią kitų šalių patirtį. Peržiūrint prioritetų veiksmingumą, tiriant naudojamų priemonių efektyvumą, vykdomas tobulinimas, siekiant reformomis taikliau ir efektyviau panaudoti šeimos paramai skirtas lėšas, pagalbą suteikiant toms šeimoms, kurioms jos labiausiai reikia.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti Lietuvos paramos šeimai politikos krypčių silpnąsias ir stipriąsias puses. Tyrime buvo apklausti Vilniaus miesto vaikų lopšelių-darželių auklėtinių tėvai. Duomenys rinkti anketinės apklausos būdu.

Tyrimo rezultatų išvados:

- Paramos šeimai politika Lietuvoje koncentruojasi ties finansine parama, kurios priemonės išvystytos plačiausiai, atsižvelgiant į vaikų skaičių šeimoje, neaplenkiant nedirbančių ir besimokančių moterų kategorijos, taip pat našlaičių ir įvaikintų vaikų. Tačiau piniginės išmokos, bei neapmokestinamųjų pajamų dydis, tam tikrai daliai šeimų nėra apčiuopiama parama ir nelengvina vaikų auginimo naštos.
- Lietuvoje mažai dėmesio skiriama priemonių, padedančių derinti darbą ir šeimą, vystymui. Vaikų priežiūros įstaigos perpildytos, jų darbo kokybė bei darbo laikas neatitinka tėvų lūkesčių, nesudarytos sąlygos vaikų nuo 1 metų ir jaunesnių priežiūrai. Prastai išvystytos pradinių klasių mokinių dienos priežiūros paslaugos. Mažai galimybių dirbti ne visą darbo dieną arba pagal lankstų darbo grafiką, nors teisiškai tai įmanoma.
- Darbo rinkoje į moteris žiūrima pro šeimyninių pareigų prizmę, jaučiama moterų, auginančių vaikus, diskriminacija. Šeimoje po truputį keičiasi tradicinis požiūris į moters ir vyro vaidmenis. Sutuoktiniai pasisako už dviejų darbo užmokesčių šeimos biudžetą, tačiau dominuojanti nelygybė šeimose dalijantis namų ruošos bei vaikų priežiūros darbus akivaizdžiai rodo, kad mūsų visuomenėje dar gajos patriarchalinės nuostatos.
- Gimstamumo lygį įtakoja aukšti vaikų auginimo kaštai bei tėvų rūpestis dėl vaikų ateities. Parama šeimai labiau orientuota į pagalbą šeimoms, auginančioms mažus vaikus. Tačiau vaikams augant didėja ir išlaidos. Svarbu vaikus ne tik išmaitinti, bet suteikti išsilavinimą, padėti įsitvirtinti visuomenėje. Esant toms pačioms pajamoms ir didesniam vaikų skaičiui atsiranda tikimybė šeimai nusmukti į žemesnį socialinį sluoksnį.

Summary

PRIORITIES OF FAMILY POLICY: CASE OF LITHUANIA

Transformations of family, a very low level of fertility, the phenomenon of society's aging raise new goals to family policies, stimulate to change the trend of the actions, to raise other priorities, to put into practice the best experience of other countries. Reconsidering the efficiency of priorities, studying the use of means there is carried out the improvement seeking to use more effectively funds, assigned to family support, rendering the assistance to those families which need it most.

The aim of this research is to analyse the weakest and strongest points of the family policy in Lithuania. In this research there have been questioned parents of pupils of kindergartens in Vilnius city. The data have been collected by the questionnaire inquest.

The conclusions drawn by the results of the research:

- In Lithuania the family policies is concentrated on financial support whose means are developed most widely considering the number of children in a family, non-working or studying women, also orphans and adopted children. But money payments and non-taxed incomes are not appreciable support for many families and do not make childbearing easier.
- In Lithuania there are not enough means which could help parents to combine work and family life. Childcare institutions are overcrowded, neither their quality, nor working hours do not satisfy parents, there are no conditions for public care of children under one year. In primary schools childcare service after classes is not developed very well, too. There is almost no possibility to work a part-time job or have more flexible work hours, although according the laws it should be possible .
- In the labour-market women are seen in the light of family responsibilities; childbearing women are discriminated. The traditional view on men's and women's roles in the family is changing. Spouses are for the family budget of two work-incomes but there is an obvious inequality in housekeeping and childcaring. It shows that in our society there still exists a patriarchal standpoint.
- The level of fertility is influenced by the high cost of childbearing and parents' care about the future of their children. The allowances in our family policies are more orientated into families bearing young children. But when children grow up the expenses for their maintenance increases. It is important not only to maintain the child but also to ensure his/her education, to help him/her to find his/her position in our society. Having the same incomes and growing up more children the family may come down to the lower social background.

Priedai

1 priedas

Anketa

Paramos šeimai politikos prioritetų vertinimas

Tyrimą vykdo: Mykolo Romerio universiteto Viešojo administravimo fakulteto Viešojo administravimo magistratūros studijų studentė Rasa Šimkuvienė.

Lietuvos paramos šeimai politika išreiškia valstybės reakciją į sudėtingas šeimos funkcionavimo sąlygas, šeimų gyvenimo problemų gilėjimą, sparčius šeimos instituto pokyčius, neatitinkančius vyraujančių visuomenės nuostatų bei sukeliančius demografinės pusiausvyros nebuvimą (pasiekta riba, kai nebeužtikrinama kartų kaita). Be valstybės paramos šeimai sunku išspręsti visas jai iškilusias problemas, atlikti savo funkcijas.

Paramos šeimai politikos tikslai ir veiksmai priklauso ir nuo realių valstybės galimybių. Todėl tiriant naudojamų priemonių efektyvumą, vykdomas tobulinimas, siekiant reformomis taikliau ir efektyviau panaudoti šeimos paramai skirtas lėšas, pagalbą suteikti toms šeimoms, kurioms jos labiausiai reikia, sudaryti palankias sąlygas šeimų gerovei.

Tyrimo tikslas: išsiaiškinti Jūsų nuomonę apie Lietuvos paramos šeimai politikos priemonių efektyvumą bei problemas, kurias reikėtų atidžiau spręsti valstybiniu lygmeniu.

Anketa anoniminė

Tikiuosi Jūsų geranoriškumo dalyvaujant šiame tyrime

Atsakymų žymėjimas:

1. Jums tinkamą atsakymą prašau pažymėti kryželiu ⊗

2. Kiekvienoje eilutėje pažymėkite jums tinkamą atsakymą, išskyrus klausimus, kur nurodyta kitaip.

1. Kaip Jūs vertintumėte šias priemones, skirtas palengvinti vaikų priežiūrą ir auklėjimą?

Kelios iš šių priemonių sėkmingai diegiamos kai kuriose Europos šalyse, o Lietuvoje dar nėra įgyvendintos, tačiau diskutuojama dėl jų įdiegimo ir mūsų šalyje.

	Labai palan-kiai	Palan-kiai	Nei palan-kiai, nei nepalankiai	Esu prieš	Esu labai prieš
a. (1) Geresnės vaiko priežiūros atostogų (iki vaikui sueis 1 metai) sąlygos dirbantiems ir auginantiems kūdikį moterims (ar vyrams)	O	O	O	O	O
a. (2) Geresnės vaiko priežiūros atostogų (kai vaikas yra nuo 1 iki 3 metų) sąlygos dirbantiems ir auginantiems kūdikį moterims (ar vyrams)	O	O	O	O	O
b. Mažesnis pajamų mokestis žmonėms, auginantiems nepilnamečius	O	O	O	O	O
c. Geresnės lopšelių sąlygos vaikams iki trejų metų amžiaus	O	O	O	O	O
d. Geresnės darželių sąlygos vaikams nuo trejų metų iki mokyklinio amžiaus	O	O	O	O	O
e. Pašalpos vaikų turinčioms šeimoms, priklausančios nuo šeimos pajamų dydžio	O	O	O	O	O
f. Vienkartinė pašalpa vaikui gimus	O	O	O	O	O
g. (1) Pašalpa nedirbančiai motinai (ar tėvui) ir prižiūrinčiai (-iam) vaikus iki	O	O	O	O	O
g. (2) Pašalpa nedirbančiai motinai (ar tėvui) ir prižiūrinčiai (-iam) vaikus nuo 1 iki 3 metų amžiaus	O	O	O	O	O
h. Pakankamai didelės pašalpos vaikams, mokamos iki pilnametystės	O	O	O	O	O
i. Mokyklinio amžiaus vaikų priežiūros organizavimas iki pamokų, po pamokų ir mokyklinių atostogų metu	O	O	O	O	O
j. Lankstus darbo grafikas tėvams (motinai ir tėvui), auginantiems mažamečius vaikus	O	O	O	O	O
k. Didesnės galimybės vaikus auginantiems tėvams dirbti ne visą darbo laiką	O	O	O	O	O
1. Ženklus sumažinimas išlaidų, reikalingų vaikams išmokslinti	O	O	O	O	O
m. Geresnės apsirūpinimo būstu sąlygos šeimoms, turinčioms vaikų	O	O	O	O	O
n. Garantijos motinoms sekantį vaiką pagimdžiusioms per 30 mėnesių nuo prieš tai gimusio vaiko *	O	O	O	O	O
o. Vaiko priežiūros atostogų (kai vaikas yra nuo 1 iki 3 metų) tėvo dalis**	O	O	O	O	O

*- Moteriai, pagimdžiusiai antrą vaiką per 30 mėnesių po pirmojo vaiko gimimo, suteikiama teisė gauti tokio pat dydžio pašalpą kaip ir gimus pirmajam vaikui, net jai negrįžus į darbą.

** - Kiekvienam tėvui suteikiama dalis (minimali 30 dienų, maksimali 180 dienų) vaiko priežiūros atostogų), kuri gali būti išdalinta per visą vaiko priežiūros atostogų laikotarpį ir už kurią tėvui mokama kompensacija.

2. Jei galėtumėte rinktis, kurias iš šių priemonių Jūs <u>labiausiai norėtumėte, kad Lietuvos vyriausybė įgyvendintų</u>?

Nurodykite ne daugiau kaip penkias

a. **Aš pageidaučiau, kad būtų įgyvendintos šios priemonės:**
1.
2.
3.
4.
5.

3. Jei galėtumėte rinktis, kurias iš šių priemonių Jūs <u>labiausiai nenorėtumėte, kad Lietuvos vyriausybė įgyvendintų</u>?

Nurodykite ne daugiau kaip tris

a. **Aš nenorėčiau, kad būtų įgyvendintos šios priemonės:**
1.
2.
3.

4. Jeigu tos priemonės, kurių Jus pageidaujate, būtų įgyvendintos, <u>ar tai turėtų kokios nors įtakos Jūsų asmeniniam gyvenimui</u>? Prašome nurodyti, ar Jūs sutinkate, ar nesutinkate su šiais teiginiais:

	Sutinku	Nesutinku	Netinkamas klausimas
a. Man būtų lengviau turėti tiek vaikų, kiek ketinu turėti	O	O	O
b. Tai leistų man kito vaiko susilaukti anksčiau	O	O	O
c. Dar kartą pamąstyčiau apie galimybę turėti vaiką (daugiau	O	O	O
d. Aš tada tikriausiai nuspręsčiau turėti vaiką (daugiau vaikų)	O	O	O

5. <u>Yra daugybė priežasčių, dėl kuriu žmonės nenori turėti vaiku (daugiau vaiku)</u>. Ar negalėtumėte atsakyti, <u>kuri iš šių priežasčių</u> šiuo metu <u>Jums asmeniškai yra svarbi</u> ir kuri <u>nesvarbi</u>?

	Labai svarbu	Svarbu	Nei svarbu, nei nesvarbu	Nesvar-bu	Visiškai nesvarbu
a. Jau turiu vaikų tiek, kiek norėjau jų turėti	O	O	O	O	O
b. Mano sveikata to neleidžia	O	O	O	O	O
c. Gyvenu vienas (-a) ir neturiu nuolatinio (-ės) partnerio (-ės)	O	O	O	O	O
d. Mano darbas ir profesinė veikla to neleidžia	O	O	O	O	O
e. Turėčiau atsisakyti laisvalaikio poMėgių	O	O	O	O	O
f. Noriu išlaikyti savo dabartinį pragyvenimo lygį	O	O	O	O	O
g. Dar vienas vaikas per daug kainuotų	O	O	O	O	O
h. Man didelį rūpestį kelia mano vaikų ateitis	O	O	O	O	O
i. Negalėčiau džiaugtis gyvenimu kaip iki šiol	O	O	O	O	O

j. Aš (mano sutuoktinis (-ė)/partneris (-ė)) per senas (-a) turėti vaikų	O	O	O	O	O
k. Mano sutuoktinis (-ė)/partneris (-ė) nenori turėti vaiko (-ų)	O	O	O	O	O

6. Pasakykite Jūsų asmeninę nuomonę apie šiuo metu kintančius vyrų ir moterų vaidmenis.

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku
a. Dirbanti moteris gali turėti tokius pat šiltus ir tvirtus ryšius su vaikais, kaip ir nedirbanti	O	O	O	O	O
b. Ikimokyklinio amžiaus vaikas, matyt, nukenčia, jeigu jo motina dirba.	O	O	O	O	O
c. Bet kuriuo atveju šeima nukenčia, kai moteris dirba visą darbo dieną.	O	O	O	O	O
d. Darbas yra gerai, bet namai ir vaikai yra tai, ko iš tikrųjų labiausiai nori moteris	O	O	O	O	O
e. Namų šeimininkės statusas leidžia pajusti tokią pat pilnatvę, kaip ir apmokamas darbas.	O	O	O	O	O
f. Darbas yra geriausias būdas moteriai tapti nepriklausoma.	O	O	O	O	O
g. Dauguma moterų šiais laikais turi dirbti, kad prisidėtų prie šeimos išlaikymo.	O	O	O	O	O
h. Darbe moterys yra mažiau ambicingos negu vyrai (joms karjera yra mažiau svarbi).	O	O	O	O	O

7. Ar Jūs sutinkate , ar nesutinkate, kad...?

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku
a. Tiek vyras, tiek moteris turėtų įnešti savo indėlį į namų ūkio biudžetą.	O	O	O	O	O
b. Vyro pareiga yra uždirbti pinigus, o moters – rūpintis namais ir šeima.	O	O	O	O	O
c. Tai nėra gerai, jei vyras lieka namuose ir prižiūri vaikus, o moteris eina į darbą.	O	O	O	O	O
d. Dažnai šeima nukenčia dėl to, kad vyrai per daug dėmesio skiria savo darbui.	O	O	O	O	O
e. Vyrui darbas turėtų būti svarbiau negu šeima.	O	O	O	O	O
f. Dirbančios moterys yra labai gerbiamos.	O	O	O	O	O

8. Ar Jūs sutinkate, ar ne, kad vyrai turėtų įsitraukti į namų ruošos darbus?

	Sutinku	Nesutinku
a. Taip, bet kuriuo atveju	O	O
b. Taip, jei moteris dirba	O	O
c. Taip, jei vyras yra bedarbis arba jei jo darbas nėra toks svarbus kaip moters	O	O
d. Ne, tai nėra vyro pareiga	O	O
e. Ne, vyrai nesugeba dirbti namų ruošos darbų	O	O

9. Ką manote apie šiuos teiginius? Ar Jūs sutinkate, ar nesutinkate?

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku
a. Moteris neturėtų dėl vaikų aukoti savo profesinės karjeros	O	O	O	O	O
b. Labai svarbu, kad šeima bent vakarieniautų kartu	O	O	O	O	O

c. Niekas negali taip gerai pasirūpinti vaiku, kaip jo motina	O	O	O	O	O
d. Auklės ir vaikų priežiūros įstaigų darbuotojai, gali puikiai prižiūrėti mažamečius vaikus	O	O	O	O	O
e. Tiek tėvas, tiek motina gali puikiai prižiūrėti savo vaikus	O	O	O	O	O
f. Be tėvų, vaikus puikiausiai gali prižiūrėti ir giminės	O	O	O	O	O

10. Kas paprastai atlieka namų ruošos darbus?

(*Galimas tik vienas atsakymas)*

1. Paprastai aš.	O
2. Dažniausiai mano sutuoktinis (-ė)/partneris (-ė).	O
3. Paprastai dalijamės po lygiai.	O
4. Dažniausiai kiti šeimos nariai.	O
5. Dažniausiai asmenys, kurie nėra mūsų šeimos nariai.	O

11. Daugelis moterų ir vis daugiau vyrų susiduria su <u>vaiku auginimo ir darbo derinimo problema</u>. Kuris iš šių variantų Jums atrodo idealus ir kuris iš jų būtų idealus Jūsų sutuoktiniui (-ei)/partneriui (-ei)?

(*Pirmame stulpelyje pažymėkite **<u>vieną</u>** Jums labiausiai tinkantį variantą, o antrame stulpelyje <u>- ką rinktumėte savo sutuoktiniui (-ei)/partneriui (-ei).</u>*

	Aš teikčiau pirmenybę	**Savo sutuoktiniui (-ei)/ partneriui (-ei) rinkčiau**
a. Visa darbo diena ir jokių vaikų	O	O
b. Visa darbo diena ir vienas vaikas	O	O
c. Visa darbo diena ir du vaikai	O	O
d. Visa darbo diena ir daugiau negu du vaikai	O	O
e. Dalis darbo laiko ir jokių vaikų	O	O
f. Dalis darbo laiko ir vienas vaikas	O	O
g. Dalis darbo laiko ir du vaikai	O	O
h. Dalis darbo laiko ir daugiau negu du vaikai	O	O
i. Nedirbti, kol vaikai yra maži	O	O
j. Visai nedirbti, kol vaikai su Jumis	O	O

12. Kaip Jums atrodo, ar vyriausybė turėtų imtis šių priemonių, skatinančių lygias vyrų ir moterų teises?

	Visiškai sutinku	**Sutinku**	**Nei sutinku, nei nesutinku**	**Nesutinku**	**Visiškai nesutinku**
a. Sudaryti geresnes galimybes moterims dirbti	O	O	O	O	O
b. Siekti, kad tiek moterims, tiek vyrams už tą patį darbą būtų mokamas vienodas atlyginimas	O	O	O	O	O
c. Sudaryti geresnes galimybes moterų dalyvavimui politikoje	O	O	O	O	O
d. Skatinti tėvo dalyvavimą prižiūrint vaiką	O	O	O	O	O
e. Skatinti, kad vyrai ir moterys namų ruošos darbus dalytųsi po lygiai	O	O	O	O	O

13. Ar kada nors naudojotės šiais vaikų priežiūros būdais?

	Ne	**Taip**
a. Vaikų lopšelis (iki 3 metų)	O	O
b. Vaikų darželis (nuo 3 metų)	O	O
c. Apmokama vaiko priežiūra namuose (auklė)	O	O
d. Apmokama šeimyninė vaikų priežiūra (kelių svetimų vaikų priežiūra namuose)	O	O
e. Kooperacija su kitais tėvais, prižiūrint vaikus (pasikeitimas paslaugomis)	O	O

f. Šeimos narių, draugų, kaimynų ir kt. pagalba, prižiūrint vaiką (-us) (nemokama)	O	O
g. Prižiūrėjo sutuoktinis (-ė)/partneris (-ė)	O	O
h. Prižiūrėjo seneliai	O	O

14. Kaip, Jūsų nuomone, reikėtų prižiūrėti ikimokyklinio amžiaus vaikus?

(Pirmame ir antrame stulpelyje pažymėkite po vieną atsakymą.)

	Iki 3 metų amžiaus	**Virš 3 metų amžiaus**
1. Visą dieną lopšelyje/darželyje	O	O
2. Dalį dienos lopšelyje/darželyje	O	O
3. Tik namuose, prižiūrint auklei	O	O
4. Tik namuose, paeiliui prižiūrint dirbantiems tėvams, padedant seneliams	O	O
5. Tik namuose, prižiūrint nedirbančiai motinai (tėvui)	O	O
6. Kita (įrašykite):	O	O
7. Nežinau	O	O

15. Ar Jūsų gyvenamojoje vietovėje pakanka vaikų priežiūros įstaigų?

(Galimas tik vienas atsakymas.)

1. Taip, pasirinkimas yra platus (nėra eilių).	O
2. Taip, tačiau reikia kiek palaukti, kol vaikas būna priimtas.	O
3. Ne, yra tik keletas ir jos perpildytos.	O
4. Ne, vargu ar tokių yra.	O
5. Nežinau.	O

16. Kaip vertinate valstybės teikiamų vaikų priežiūros priemonių paslaugų kokybę?

	Labai gerai	**Gerai**	**Nei gerai, nei blogai**	**Blo-gai**	**Labai blogai**
1.Vaikų priežiūros paslaugas iki 3 metų amžiaus vaikams (lopšeliai).	O	O	O	O	O
2. Vaikų priežiūros paslaugas 3 – 6 metų amžiaus vaikams (darželiai).	O	O	O	O	O
3. Vaikų priežiūros paslaugas 7 – 10 metų amžiaus vaikams (dienos priežiūra prieš ir po pamokų, mokyklinių atostogų metu)	O	O	O	O	O

17. Kaip vertinate vaikų lopšelių (darželių) darbo laiką?

1. Lopšelių (darželių) darbo laikas mane visiškai patenkina.	O
2. Vaikų lopšeliai (darželiai) dirba per trumpai ir niekaip nespėjame pasiimti iš jų vaikų.	O
3. Pageidaučiau, kad lopšelyje (darželyje) būtų savaitinės priežiūros grupė.	O

18. Ar Jūs dirbate? (Privaloma karinė tarnyba, uždarbiavimas atostogų metu ir pan. nepriskiriami prie darbinės veiklos).

(Galimas tik vienas atsakymas.)

1. Taip, dirbu visą darbo dieną	O	**=>** *pereikite prie 21 klausimo*
2. Taip, dirbu dalį darbo laiko (daugiau negu 10 valandų per savaitę)	O	
3. Taip, dirbu dalį darbo laiko (mažiau negu 10 valandą per savaitę)	O	

4. Ne, aš nedirbu	O

19. Ar anksčiau esate dirbęs (-usi)?

(Galimas tik vienas atsakymas)

1. Taip, tačiau ..... m nustojau dirbti (nurodykite metus)	O	
2. Ne, niekada nesu dirbęs (-usi)	O	**=>** *pereikite prie 21 klausimo*

20. Kodėl nustojote dirbęs (-usi)?

(Galimas tik vienas atsakymas)

1. Vedžiau/ištekėjau/	O
2. Aš (mano sutuoktinė/partnerė) pradėjau (-jo) lauktis kūdikio, pagimdžiau (-ė)	O
3. Namų ūkio rūpesčiai tapo per sunkia našta	O
4. Dėl vaikų tapo per sunku dirbti	O
5. Tai finansiniu požiūriu tapo nebebūtina	O
6. Mano sutuoktinis (-ė)/partneris (-ė) nebenorėjo, kad aš dirbčiau	O
7 Buvau pripažintas (-a) nedarbingu (-a) dėl sveikatos būklės	O
8 Tapau bedarbiu (-e)	O
9 Kita (įrašykite) :	O

21. Kiek jums metų? _____

22. Jūsų lytis:

1. Vyras O
2. Moteris O

23. Ar ketinate ateityje turėti vaikų?

(Galimas tik vienas atsakymas)

1. Ne	O
3. Taip:_____ (norimas skaičius)	O
2. Nežinau, nesu tikras (-a)	O

24. Kaip apibūdintumėte vietovę, kurioje gyvenate?

(Galimas tik vienas atsakymas)

Kaimo vietovė	O
Mažas miestelis (iki 10.000 gyventojų)	O
Vidutinio dydžio miestas (nuo 10.000 iki 100.000 gyventojų)	O
Didelis miestas (100.000 ir daugiau gyventoj	O

25. Koks yra Jūsų ir Jūsų sutuoktinio (-ės)/partnerio (-ės) išsilavinimas ?

(Pirmame ir antrame stulpelyje pažymėkite po vieną atsakymą)

	Jūs	**Jūsų sutuoktinis (-ė)/ partneris (-ė)**
1.Pradinis	O	O
2. Nebaigtas vidurinis/pagrindinis	O	O
3. Vidurinis	O	O
4. Aukštesnysis/spec. vidurinis	O	O

5. Aukštasis	O	O

Ačiū už atsakymus

2 priedas

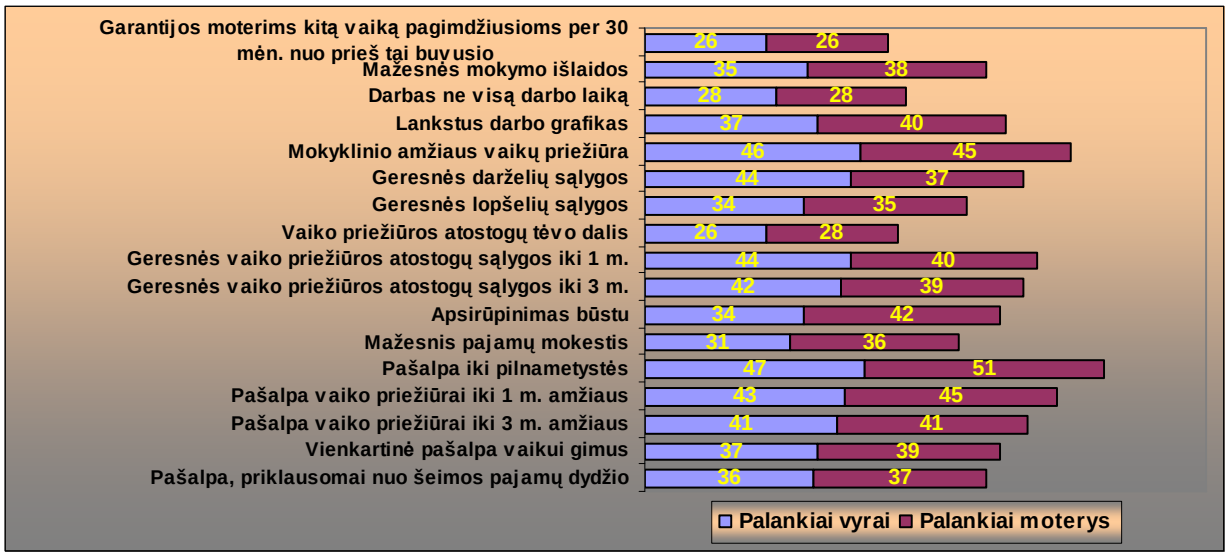
1 lentelė

Suminis gimstamumo rodiklis 2003 m.

Valstybė	Suminis gimstamumo rodiklis	Valstybė	Suminis gimstamumo rodiklis
Airija	1,98	Prancūzija	1,89
Austrija	1,38	Slovakija	1,20
Belgija	1,62	Slovėnija	1,20
Čekijos Respublika	1,18	Suomija	1,76
Danija	1,75	Švedija	1,71
Estija	1,37	Vengrija	1,28
Graikija	1,27	Vokietija	1,31
Ispanija	1,30	Norvegija	1,8
Italija	1,29	Šveicarija	1,39
Jungtinė Karalystė	1,71	Turkija	2,43
Kipras	1,50	Jungtinės Valstijos	2,00
Latvija	1,29	Kanada	1,50
Lenkija	1,22	Japonija	1,30
Lietuva	**1,26**	Australija	1,70
Nyderlandai	1,75	Naujoji Zelandija	2,00
Portugalija	1,44		

Šaltinis: (Lietuvos statistikos, 2005)

3 priedas

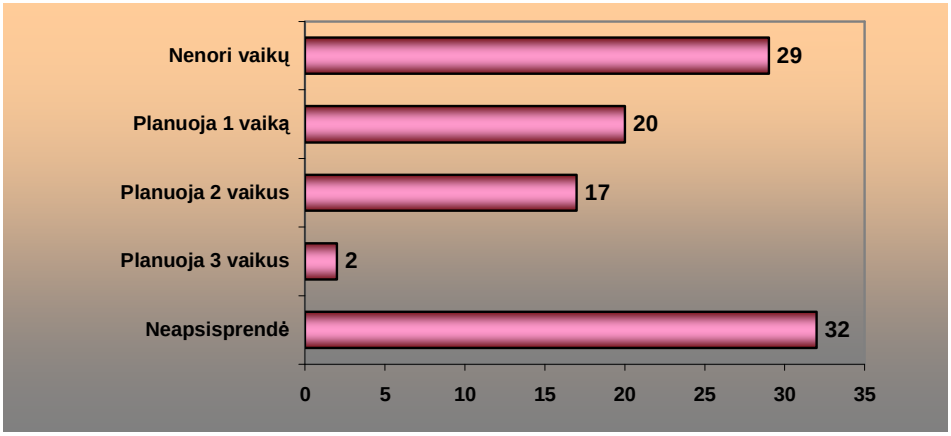
1 pav. Palankiai vertinančių paramą šeimai respondentų pasiskirstymas pagal lytį, proc.

4 priedas

2 lentelė

Planuojamas vaikų skaičius šeimoje, proc.

Požymis	Vyrai	Moterys	Iš viso
	procentai		
Nenori vaikų	25,8	30,4	29
Planuoja 1 vaiką	19,4	20,3	20
Planuoja 2 vaikus	22,6	14,5	17
Planuoja 3 vaikus	3,2	1,5	2
Neapsisprendė	29,0	33,3	32
Iš viso	100	100	100

2 pav. Planuojamas vaikų skaičius šeimoje, proc.

3 lentelė

Respondentų užimtumo darbo rinkoje lygis, proc.

Požymis	Vyrai	Moterys	Iš viso
	procentai		
Dirba visą darbo dieną	93,6	78,3	83
Dirba dalį darbo laiko (daugiau nei 10 val. per savaitę)	3,2	14,5	11
Dirba dalį darbo laiko (mažiau nei 10 val. per savaitę)	0	1,5	1
Nedirba	3,2	5,8	5
Iš viso	100	100	100